

Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький національний університет»

Криворізький економічний інститут

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ

Монографія

2013

1

УДК 336.71
ББК 65.826

Рецензенти:

Т.А. Васильєва, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

В.В. Коваленко, д-р екон. наук, професор кафедри банківської справи ДВНЗ «Одеський державний економічний університет»

***Рекомендовано Вченою радою Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»
(Протокол №8 від 13.06.2013 р.)***

Вдосконалення процесу управління інноваційною діяльністю банків: [монографія] / Котковський В.С., Орлов В.В., Ігнатова О.М., Бондаренко Л.А., Неізнестна О.В., Архипенко С.В., Гузенко О.П., Максимова А.В., Шокало Т.П., Мстоян К.В., Шварц О.В. – Кривий Ріг: КЕІ ДВНЗ «КНУ», 2013. – 134 с.

Проблеми вдосконалення процесу управління інноваційною діяльністю банків відповідно до сучасних вимог підготовки фахівців банківського полягають у відсутності єдиної нормативно-правової бази, яка б регламентувала даний аспект банківської діяльності. Показано, що цю проблему можна дещо нівелювати при розробці та впровадженні відповідних методик оцінювання ефективності інноваційної діяльності комерційних банків; визначення оптимальних джерел фінансування інноваційної діяльності банківських установ, зокрема, через використання кредитного механізму; налагодження ефективної системи управління інноваційним розвитком комерційних банків.

Саме цьому присвячена монографія, в якій визначено теоретичні та методичні аспекти оцінювання ефективності інноваційної діяльності комерційних банків, розглянуто можливості фінансування та кредитування такої діяльності та визначено особливості управління інноваційною діяльністю банківських установ.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів, науковців, викладачів, банківських працівників.

УДК 336.71
ББК 65.826

ISBN 978-966-97083-1-9

ЗМІСТ

стор.

Передмова	5
------------------------	---

Розділ 1. Оцінювання ефективності інноваційної діяльності комерційних банків.....8

1.1. Методи оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності.....	8
1.2. Оцінка ризиків при кредитуванні інвестиційно-інноваційних проектів.....	19
1.3. Можливості застосування різних кредитних деривативів як фінансових інновацій в діяльності банків України.....	29
1.4. Роль інноваційної діяльності у підвищенні надійності банківських установ.....	36

Розділ 2. Фінансування та кредитування інноваційної діяльності комерційних банків.....44

2.1. Аналіз інноваційних можливостей банківського кредитування.....	
---	--

.....	44
2.2. Інноваційні процеси в інвестиційній діяльності банків України.....	51
2.3. Інноваційний підхід до оптимізації методів інтегрованого управління активами і пасивами банків.....	65

Розділ 3. Управління інноваційним розвитком комерційних банків.....76

3.1. Державне регулювання інноваційної діяльності комерційних банків.....	76
3.2. Інноваційні процеси в депозитній політиці комерційного банку.....	82
3.3. Науковий сегмент дослідження впливу інновації на підготовку фахівців фінансово-кредитного сектору економіки.....	87
3.4. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття інноваційних управлінських рішень.....	95

Висновки.....105

Додатки.....107

Список використаних джерел.....123

ПЕРЕДМОВА

Розроблення інноваційних продуктів завжди характеризується ризиком, а відмова від інноваційної діяльності може призвести до втрати банком своїх ринкових позицій. З огляду на це, проблеми дослідження ризиків інноваційної діяльності набувають особливої актуальності. Модернізація та створення нових фінансових продуктів та послуг стали провідним фактором розвитку глобалізованих світових фінансових ринків за останні тридцять років. Нові фінансові інструменти, технології та інститути, тобто фінансові інновації, в свою чергу, ініціюють масштабні перетворення відповідних фінансових ринків. Актуальність економіко-теоретичного дослідження ролі інноваційних фінансових продуктів та технологій в підвищенні ефективності функціонування банківської системи України обумовлена питанням необхідності активізації інноваційних процесів в національній економічній системі в цілому і банківському секторі зокрема, високим ступенем взаємообумовленості стану інноваційної сфери і темпів розвитку української банківської системи.

Сталий розвиток України можливий лише за умови достатніх обсягів інвестиційних ресурсів для здійснення структурних зрушень у господарському комплексі країни та ефективності й доцільності інноваційних процесів в даній діяльності. За роки незалежності роль українських банків як інвестора національної економіки була невиправдано низькою. Частка кредитів в інвестиційну діяльність в загальному обсязі кредитів банківського сектору в економіку становила 5-23%. Сучасна ж ситуація в українській економіці та низький рівень фінансової безпеки інвестицій диктує необхідність введення інноваційних процесів в інвестиційній діяльності ринкових суб'єктів, де ключову роль мають виконувати банки як посередники в акумулюванні та перерозподілі тимчасово вільних коштів. Це змушує банки переорієнтовувати власну інвестиційну політику, вдосконалювати традиційні та пропонувати нові інноваційні продукти, які пристосовані до потреб різних груп клієнтів. Тому стан та проблеми інноваційних процесів в інвестиційній діяльності банків в Україні набуває підвищеної актуальності та значущості. Тенденції, які виникли сьогодні в інвестиційній діяльності банків, вимагають розроблення нових інноваційних технологій для її фінансування,

які мають відповідати економічним можливостям України та стратегічним векторам її розвитку.

В умовах подальшого розвитку банківської системи має місце урізноманітнення спектру послуг, які надаються комерційними банками своїм клієнтам, в тому числі і на інноваційній основі. Тому особливого значення набуває питання державного регулювання інноваційної діяльності в банківському секторі, оскільки така діяльність також має вплив на ліквідність та фінансову стійкість банківських установ. Сучасність висуває вимоги щодо розвитку фінансово-кредитної сфери із урахуванням інноваційних аспектів, тому стає зрозумілим, що існує потреба в дослідженні наукового сегменту, який присвячено впливу інновації на підготовку фахівців фінансово-кредитного сектору економіки, а саме банківської сфери. І одним із пріоритетів дослідження є необхідності комплексного вивчення питань формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до аналітичної діяльності засобами моделювання, розробки відповідної педагогічної технології та впровадження її у навчально-виховний процес підготовки фахівців з вищою освітою за спеціальністю «Банківська справа» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та «магістр».

Головною метою колективної монографії є визначення напрямів удосконалення процесу управління інноваційною діяльністю банків для накопичення якісної наукової інформації, що використовується в системі підготовки фахівців банківського спрямування.

Відповідно до мети дослідження було поставлено і послідовно розв'язано такі задачі:

- визначити та охарактеризувати методи оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності;
- провести оцінку ризиків при кредитуванні інвестиційно-інноваційних проєктів;
- вивчити можливості застосування різних кредитних деривативів як фінансових інновацій в діяльності банків України;
- з'ясувати роль інноваційної діяльності у підвищенні надійності банківських установ;
- здійснити аналіз інноваційних можливостей банківського кредитування;
- розглянути інноваційні процеси в інвестиційній діяльності банків України;

- запропонувати інноваційний підхід до оптимізації методів інтегрованого управління активами і пасивами банків;
- вивчити особливості державного регулювання інноваційної діяльності комерційних банків;
- дати характеристику інноваційних процесів у депозитній політиці комерційного банку;
- з'ясувати роль наукового сегменту дослідження впливу інновації на підготовку фахівців фінансово-кредитного сектору економіки;
- дослідити питання формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття інноваційних управлінських рішень.

Об'єктом дослідження виступає процес управління інноваційною діяльністю комерційних банків.

При виконанні роботи авторами використовувались такі загальнонаукові методи дослідження: методи і прийоми економічного аналізу; метод комп'ютерної обробки даних; метод індукції та дедукції; спеціальні методи фінансового аналізу (трендовий, структурний, динамічний, факторний, фінансових коефіцієнтів). У монографії здійснено аналіз наукових, теоретичних та практичних розробок вітчизняних і зарубіжних учених щодо управління інноваційною діяльністю банківських установ.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у пропозиціях, висновках та рекомендаціях, які застосовуються при розробці та впровадженні відповідних методик оцінювання ефективності інноваційної діяльності комерційних банків; визначення оптимальних джерел фінансування інноваційної діяльності банківських установ, зокрема, через використання кредитного механізму; налагодження ефективної системи управління інноваційним розвитком комерційних банків.

Колективна монографія має практичне значення для науковців, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей ВНЗ України.

Виконавці:

Розділ 1.1. – А.В. Максимова; 1.2. – Л.А. Бондаренко; 1.3. – О.В. Неізнестна; 1.4. – К.В. Мстоян; 2.1. – Т.П. Шокало; 2.2. – В.С. Котковський; 2.3. – О.В. Шварц; 3.1. – С.В. Архипенко; 3.2. – О.М. Ігнатова; 3.3. – О.П. Гузенко; 3.4. – В.В. Орлов.

РОЗДІЛ 1.

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1. Методи оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності

Ефективність інноваційної діяльності слід визначати з урахуванням таких підходів:

- оцінка економічної ефективності нововведення стосовно підприємства, тобто як воно забезпечує конкурентоспроможність, прибуток і фінансову стабільність підприємства;

- оцінка ефективності управління інноваційною діяльністю з погляду забезпечення неперервності інноваційного процесу і досягнення кінцевої мети одержання новинок (продукту, технологій), які відповідають вимогам ринку;

- урахування часу, тобто здатність одержувати необхідні результати за визначений проміжок часу.

На думку О.Є. Герасимова, тільки єдність вищезазначених компонентів дає змогу охарактеризувати ефективність управління інноваційною діяльністю, ще здійснюється на підприємстві.

Якщо керуватися канонами теорії ринкової економіки, то напрошується висновок про необхідність виділення, принаймні, двох критеріїв ефективності. По-перше, це локальні критерії ефективності діяльності первинних суб'єктів, що господарюють, які у рамках заданих зовнішніх обмежень прагнуть до одержання найбільших вигод (прибутковості, прибутку) у довгостроковій перспективі. По-друге, це глобальний критерій ефективності діяльності всієї економічної системи, що повинен лежати в основі державної політики, спрямованої на забезпечення динамічного розвитку всього суспільства. Не менш важлива значимість визначення економічного ефекту і для перехідної економіки. В залежності від результатів, що враховуються, і витрат розрізняють

наступні види ефекту (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

<i>Вид ефекту</i>	<i>Фактори-показники</i>
Економічний	Показники враховують у вартісному вираженні усі види результатів і витрат, обумовлених реалізацією інновацій
Науково-технічний	Новизна, простота, корисність, естетичність, компактність
Фінансовий	Розрахунок показників базується на фінансових показниках
Ресурсний	Показники відображають вплив інновації на обсяг виробництва і споживання того чи іншого виду ресурсу
Соціальний	Показники враховують соціальні результати реалізації інновацій
Екологічний	Шум, електромагнітне поле, освітленість (зоровий комфорт), вібрація. Показники враховують вплив інновацій на навколишнє середовище

В залежності від тимчасового періоду обліку результатів і витрат розрізняють показники *ефекту* за розрахунковий період і показники річного ефекту.

Тривалість прийнятого тимчасового періоду залежить від наступних факторів:

- тривалості інноваційного періоду;
- терміну служби об'єкта інновацій;
- ступеня вірогідності вихідної інформації;
- вимог інвесторів.

Вище відзначено, що загальним принципом оцінки ефективності є зіставлення ефекту (результату) і витрат.

Відношення результат/витрати може бути виражений як у натуральних так і в грошових величинах. Показник ефективності при цих способах вираження може виявитися різним для однієї і тієї ж ситуації Але, головне, потрібно чітко зрозуміти: ефективність у виробництві – це завжди відношення [2].

У цілому проблема визначення економічного ефекту і вибору найбільш кращих варіантів реалізації інновацій вимагає, з одного боку, перевищення кінцевих результатів від їхнього використання над витратами на розробку, виготовлення і реалізацію, а з іншого боку – зіставлення отриманих при цьому результатів з результатами від застосування інших аналогічних за призначенням варіантів

інновацій. Особливо гостро виникає необхідність швидкої оцінки і правильного вибору варіанту на фірмах, що застосовують прискорену амортизацію, при якій терміни заміни діючих машин і устаткування на нові істотно скорочуються.

Метод обчислення ефекту (доходу) інновацій, заснований на зіставленні результатів їхнього освоєння з витратами, дозволяє приймати рішення про доцільність використання нових розробок.

Для оцінки загальної економічної ефективності інновацій може використовуватися система наступних показників:

- 1) інтегральний ефект;
- 2) індекс рентабельності;
- 3) норма рентабельності;
- 4) період окупності;

Інтегральний ефект $E_{инт}$ являє собою величину різниці результатів й інноваційних витрат за розрахунковий період, доведених до одного, звичайно початкового, року, тобто з обліком дисконтування результатів і витрат:

$$E_{инт} = \sum_{t=0}^{T_p} (P_t - Z_t) a_t \quad (1.1)$$

де T_p – розрахунковий рік;

P_t – результат у t -й рік;

Z_t – інноваційні витрати в t -й рік;

a_t – коефіцієнт дисконтування (дисконтний множник).

Інтегральним ефектом називають також чистий дисконтований дохід, чиста наведена чи чиста сучасна вартість, чистий наведений ефект

Розглянутий вище метод дисконтування – метод порівняння різночасних витрат і доходів, допомагає вибрати напрямки вкладення засобів в інновації, коли цих засобів особливо мало. Даний метод корисний для організацій, що знаходяться на підлеглому становищі й одержують від вищестоящего керівництва вже жорстко зверстаний бюджет, у якому сумарна величина можливих інвестицій в інновації визначена однозначно. У таких ситуаціях рекомендується проводити ранжирування всіх наявних варіантів інновацій у порядку зменшувальної рентабельності.

Як показник рентабельності можна використовувати індекс рентабельності. Він має й інші назви: індекс доходності, індекс прибутковості. Індекс рентабельності являє собою відношення

наведених доходів до наведених на цю ж дату інноваційних витрат. Розрахунок індексу рентабельності J_r ведеться за формулою:

$$J_r = \frac{\sum_{t=0}^{T_r} D_t a_t}{\sum_{t=0}^{T_r} K_t a_t} \quad (1.2)$$

де D – дохід у періоді J ;

K_t – розмір інвестицій в інновації в періоді t .

У чисельнику цього виразу – величина доходів, наведених до моменту початку реалізації інновацій, а в знаменнику – величина інвестицій в інновації, дисконтованих до моменту початку процесу інвестування.

Іншими словами, тут порівнюються дві частини потоку платежів: дохідна й інвестиційна.

Індекс рентабельності тісно пов'язаний з інтегральним ефектом. Якщо інтегральний ефект E_{int} позитивний, то індекс рентабельності $J_r > 1$, навпаки. При $J_r > 1$ інноваційний проект вважається економічно ефективним. У протилежному випадку ($J_r < 1$) – неефективним.

В умовах твердого дефіциту засобів перевага повинна віддаватися тим інноваційним рішенням, для яких найбільш високий індекс рентабельності.

3. *Норма рентабельності* E_p являє собою ту норму дисконту, при якій величина дисконтованих доходів за певну кількість років стає рівною інноваційним вкладенням. У цьому випадку доходи і витрати інноваційного проекту визначаються шляхом доведення до розрахункового моменту:

$$D = \sum_{t=0}^T \frac{D_t}{(1 + E_p)^t}, \quad K = \sum_{t=0}^T \frac{K_t}{(1 + E_p)^t} \quad (1.3)$$

Даний показник характеризує рівень прибутковості, що виражається дисконтною ставкою, за якою майбутня вартість грошового потоку від інновацій доводиться до дійсної вартості інвестиційних засобів.

Показник норми рентабельності має інші назви: внутрішня норма прибутковості, внутрішня норма прибутку, норма повернення інвестицій.

За кордоном розрахунок норми рентабельності часто застосовують як перший крок кількісного аналізу інвестицій. Для подальшого аналізу відбирають ті інноваційні проекти, внутрішня норма прибутковості яких оцінюється величиною не нижче 15-20%.

Норма рентабельності визначається аналітично як таке граничне значення рентабельності, що забезпечує рівність нулю інтегрального ефекту, розрахованого за економічний термін життя інновацій.

Одержану розрахункову величину E_p порівнюють з необхідною інвестору нормою рентабельності. Питання про ухвалення інноваційного рішення може розглядатися, якщо значення E_p не менше необхідної інвестору величини.

Якщо інноваційний проект цілком фінансується за рахунок позички банку, то значення E_p вказує верхню межу допустимого рівня банківської процентної ставки, перевищення якого робить даний проект економічно неефективним.

У випадку, коли має місце фінансування з інших джерел, то нижня межа значення E_p відповідає ціні авансованого капіталу, що може бути розрахована як середня арифметична зважена величина виплат за користування авансованим капіталом.

4. *Період окупності* T_o є одним з найбільш розповсюджених показників оцінки ефективності інвестицій. На відміну від використовуваного у вітчизняній практиці показника «строк окупності капітальних вкладень» він також базується не на прибутку, а на грошовому потоці з доведенням інвестованих засобів в інновації і суми грошового потоку до дійсної вартості.

Інвестування в умовах ринку поєднане зі значним ризиком, і цей ризик тим більший, чим триваліший термін окупності вкладень. Занадто істотно за цей час можуть змінитися і кон'юнктура ринку, і ціни. Цей підхід незмінно актуальний і для галузей, у яких найбільш високі темпи науково-технічного прогресу і де поява нових технологій чи виробів може швидко знецінити колишні інвестиції.

Нарешті, орієнтація на показник «період окупності» часто вибирається в тих випадках, коли немає впевненості, що інноваційний захід буде реалізовано, і тому власник засобів не ризикує довірити інвестиції на тривалий термін. Формула для розрахунку періоду окупності має вигляд:

$$TT_o = \frac{K}{D} \quad (1.4)$$

де K – первісні інвестиції в інновації;

D – щорічні грошові доходи.

Ефективність витрат на інноваційну діяльність.

Ефективність витрат на нововведення враховує всі стадії життєвого знаку – від наукових досліджень, проектно-конструкторських розробок, створення дослідних зразків та їх випробування до впровадження результатів у виробництво і використовуються для вирішення наступних завдань:

- вибору основних напрямів досліджень і розробок та прогнозів ефективності від їх здійснення;
 - відбору проектів і завдань для включення в науково-технічні програми, у тому числі – міждержавні, державні, міжгалузеві, галузеві, регіональні, міжрегіональні та програми розвитку окремих підприємств;
 - формування інноваційних програм та проектів, визначення масштабів використання завершених розробок у виробництві.
 - раціональний розподіл ресурсів за етапами життєвого циклу науково-дослідних і науково-конструкторських робіт (далі – НДДКР); визначення фактичної економічної ефективності використання науково-технічних розробок у виробництві, у тому числі їх впливу на соціально-економічний стан виробничих суб'єктів та економіку країни;
 - оцінка діяльності науково-дослідних і проектних організацій,
- Враховуючи те, що діапазон оцінки ефективності науково-технічних розробок в умовах ринкової економіки розширюється в зв'язку зі збільшенням основних видів ефективності НДДКР необхідно оцінювати також і наступну ефективність:

Науково-технічний ефект. Стосовно технологічних розробок – це підвищення науково-технічного рівня, поліпшення параметрів техніки і технології, що впливає з відкриття нових законів та закономірностей у природі, а отже, і нових технологічних-засобів виробництва речовин, матеріалів та видів продукції.

Економічний ефект полягає в отриманні економічних результатів від науково-технічних розробок як у цілому для народного господарства, так і для кожного виробничого суб'єкта. Економічна ефективність проектів науково-технічних розробок за

відповідною системою показників має відображати інтереси економіки країни в цілому, а також регіонів, галузей, організацій і підприємств, що беруть участь в реалізації технологічних нововведень.

Соціальний ефект, що відображає зміни умов діяльності людини в суспільстві. Його прояв спостерігається в змінах характеру та умов праці, підвищенні життєвого рівня населення, поліпшенні побутових його умов, розширенні можливостей духовного розвитку особистості, у змінах стану довкілля.

Науково-технічна ефективність результатів прикладних науково-дослідних робіт визначається в комісії з оцінкою їх економічної та соціальної ефективності за законом коефіцієнтів науково-технічного рівня. Науково-технічний рівень результатів наукових досліджень визначається за оцінками, які порівнюють, у тому числі і з вітчизняними аналогами, що дозволяє виявити наскільки ці результати:

- перевищують кращі світові аналоги;
- відповідають світовому рівню;
- є нижчими за кращі світові аналоги.

Для оцінки науково-технічного рівня результатів НДДКР відбираються декілька найбільш істотних технічних параметрів, у яких найбільш зацікавлені майбутні користувачі технології, продукції, послуг, способів виконання робіт. Зокрема, це може бути продуктивність, надійність в експлуатації, енерго- і матеріаломісткість, показники ергономічності та екологічності тощо. Інші параметри (особливо технічні) повинні знаходитися в межах певних стандартів чи загальноприйнятого рівня і використовуватися в оцінці як обмеження.

Оцінка науково-технічного рівня результатів НДДКР включає виконання таких етапів:

- визначення сукупності необхідних нормативно-правових документів, що відображають вимоги до нової продукції, особливо в частинах екології, безпеки, які пред'являються в країнах її можливого продажу та фірмами-конкурентами, міжнародні вимоги;
- визначення переліку технічних і техніко-економічних показників, необхідних для оцінки науково-технічного рівня;
- формування групи аналогів, що реалізуються на світовому (вітчизняному) ринках, і встановлення значень їх техніко-економічних показників:

а) при оцінці науково-технічного рівня принципово нової продукції (техніки, технології), параметри якої змінюються в значних розмірах порівняно з базовою, до групи аналогів включаються перспективні і експериментальні зразки, надходження яких на ринок прогнозується на період випуску оцінюваної продукції. Значення показників науково-технічного рівня перспективних зразків прогнозується на період випуску продукції, що розробляється в рамках НДДКР;

б) у разі оцінки продукції, яка створюється на модернізації тієї, що випускається та експлуатується, за аналоги беруться зразки, що вже реалізуються на ринку фірмами-конкурентами. Значення їх параметрів передбачено у відповідній технічній документації. При цьому не допускається використання, як аналогів, експериментальних чи рекламних зразків, ще не освоєних виробництвом;

в) аналогом для порівняння необхідно брати такий, випуск якого лише розпочався, або (мова йде про технологію чи матеріал) застосовується в останні 2-3 рр.;

г) для кожного аналога повинні бути встановлені значення однакових оціночних показників;

д) похибки в значеннях кожного показника приймаються однаковими для всіх аналогів;

ж) співставлення значень параметрів майбутньої нової продукції, що буде одержана в результаті виконання НДДКР, з вимогами нормативних документів (міжнародних, регіональних, національних стандартів) і параметрами аналогів. Невідповідність будь-якого з показників вимогам стандартів означає неможливість продажу продукції в зоні дії цього стандарту.

При оцінці прогнозного використання результатів сукупності НДДКР враховується її вплив на підвищення показників науково-технічного рівня виробництва у галузі, регіоні. Для цього в практиці широко використовуються методи регресійного аналізу, формалізованих критеріїв (критерії еластичності, функція чутливості тощо), а також експортних ознак, а також використовуються нормативні методи.

Економічна ефективність впровадження нововведень. Основними показниками, які враховують вигоди від впровадження науково-технічних розробок для ознак економічної ефективності проєктів є:

- чистий дисконтований дохід (прибуток);
- індекс дохідності (прибутковості);
- внутрішня норма дохідності (ВНД).

Розрахунки економічної ефективності впровадження науково-технічних, розробок проводяться згідно розробленої методики [3].

Чистий дисконтований дохід (прибуток) визначається як відношення сумарних чистих грошових потоків до формалізованого виразу його дисконтування:

$$ЧДД = \sum_{t=0}^T \frac{P_t}{(1+a)^t} \quad (1.5)$$

де *ЧДД* – чистий дисконтований дохід;
t – роки реалізації інноваційно-інвестиційного проекту;
P_t – чистий грошовий потік у періоді *t*;
a – норма дисконтування.

Чистий грошовий потік складається з щорічних значень касової готівки, що є різницею між сумою притоку та відтоку грошей.

Інтегральний чистий грошовий потік є сумою потоків за весь період життєвого циклу проекту, тобто:

$$P_t = \sum_{t=0}^{T_p} (P_t - Q_t) \quad (1.6)$$

Дисконтування грошових потоків здійснюється відповідно до моменту або часу започаткування проекту.

Коефіцієнт чистого дисконтованого доходу (індекс дохідності) визначається як співвідношення *ЧДД* та необхідної дисконтованої вартості інвестицій. Це співвідношення дозволяє одержати дисконтовану норму прибутку:

$$ІД = \frac{ЧДД}{ДВІ} \quad (1.7)$$

де *ІД* – індекс дохідності;
ЧДД – чистий дисконтований дохід;
ДВІ – дисконтована вартість інвестицій в інновації.

Внутрішня норма дохідності визначається як розрахункова ставка дисконту, за якою сумарні чисті наведені надходження дорівнюють сучасній (дисконтованій) вартості витрат на проект. Визначення здійснюються за таким виразом:

$$ВНД = \sum_{t=0}^E \frac{P_t}{(1+d)^t} \quad (1.8)$$

де d – внутрішня норма дохідності (ВНД):

P_t – чистий грошовий потік у періоді t .

Рівняння вирішується відносно невідомої його складової d задля визначення мінімально допустимої норми ефективності, за якої чистий дисконтований дохід дорівнює 0, або дисконтовані прибутки дорівнюють започаткованим інвестиціям.

Термін окупності витрат визначається як період для відшкодування первісно започаткованих інвестиційних коштів на основі накопичених чистих реальних грошових потоків, зумовлених реалізацією проекту, тобто відношенням суми започаткованих інвестицій до дисконтованих доходів.

Вище вказані основні показники можуть доповнюватися іншими в залежності від інтересів учасників НДЦКР. Кожен з основних показників ефективності використовується за своїм призначенням.

ЧДД найбільш раціонально використовувати для ранжування інноваційних пропозицій та вибору пріоритетних проектів з точки зору їх ефективності.

ВНД проекту являє собою очікуваний рівень дохідності і використовується для прогнозування цього показника, тобто визначає межі беззбитковості проекту.

Індекс дохідності (коефіцієнт ефективності) вказує на рівень накопиченого чистого прибутку, зумовленого одиницею вкладених у проект коштів. Показник періоду окупності інвестованих в інновації коштів дозволяє одержати інформацію про рівень ризикованості проекту в зв'язку зі змінами у відносній ліквідності інвестицій.

Вище вказані показники ефективності інноваційних проектів є інтегральними і відображають ефективність проекту під кутом зору інтересів економіки в цілому.

До складу результатів галузей національної економіки з реалізації проектів включаються:

- виручка від реалізації продукції, виробленої на основі технологічних нововведень, крім продукції, що споживається учасниками проекту;
- виручка від продажу інтелектуальної власності, що

створюється в процесі реалізації проекту;

- соціальні та екологічні результати, визначені з врахуванням впливу всіх учасників проекту на соціальну та екологічну ситуацію у відповідному регіоні.

Витрати у процесі визначення ефективності галузей національної економіки при реалізації проектів включаються у необхідні для цього одноразові капітальні і поточні витрати всіх учасників здійснення проекту, визначені без повторного рахування однакових витрат та врахування результатів одних учасників у складі результатів інших.

Соціальні, екологічні та інші результати, що не можуть бути оцінені у вартісному виразі, беруться до уваги як додаткові показники ефективності галузей національної економіки і враховуються при прийнятті рішень про пріоритетність проекту та його державній підтримці. Комерційна ефективність проектів НДДКР та їх використання визначається як співвідношення фінансових витрат та результатів науково-технічних розробок.

У розрахунках економічних результатів реалізації науково-технічних розробок враховується рівень інфляції на їхню ефективність. Рівень інфляції в кінці будь-якого періоду реалізації проекту (скажімо t_u) відносно початкового його моменту t_i визначається за допомогою індексу змін в цінах на використані з цією метою ресурси та на готову продукцію чи послуги.

Визначення рівня інфляції здійснюється шляхом відношення ціни ресурсу в кінці періоду t до ціни того ж ресурсу в кінці періоду

Середньострокові та довгострокові проекти НДДКР щодо термінів їх реалізації потребують врахування фактора невизначеності та ризику. Для цього використовуються такі методи:

- перевірка стійкості проекту;
- корегування параметрів проекту;
- формалізований опис невизначеності.

Стійкість проекту визначається за допомогою точки безбитковості.

Корегування параметрів проекту проводиться на основі уточнення вихідного техніко-економічного завдання, у тому числі строків виконання проекту) в зв'язку з запізненнями у фінансуванні його етапів, порушеннями технологій при впровадженні інновацій, порушеннями строків поставок сировини та іншими ускладненнями. В усіх випадках таких порушень до складу витрат

на проект додаються зумовлені ними втрати.

Формалізований математичний опис при відомих вірогідностях різних умов реалізації проекту має такий вигляд:

$$E_{оч} = EE_i \cdot P_i \quad (1.9)$$

де $E_{оч}$ – очікуваний економічний ефект:

E_i – інтегральний ефект при певній умові реалізації;

P_i – вірогідність реалізації цієї умови.

1.2. Оцінка ризиків при кредитуванні інвестиційно-інноваційних проектів

Інновації й інноваційний розвиток зазнають істотного впливу елементів невизначеності, чим зумовлюється високий ризик інноваційної діяльності. Цей ризик стає особливо значним в умовах трансформації вітчизняної економіки і переходу її на ринковий шлях розвитку, оскільки (в тому числі й через об'єктивні причини) багато важливих рішень приймаються в умовах неповної, неточної чи суперечливої інформації.

Наслідком прийняття рішень у цих умовах є невизначеність результатів, тому доводиться ризикувати. З іншого боку, ризик спричинений спонтанним і суперечливим характером процесів, що відбуваються в складних соціально-економічних системах, які неможливо адекватно і вичерпно описати (аналог - принцип невизначеності в сфері природничих наук). Таким чином, ризик слід розглядати як наслідок прийняття рішень в умовах неповної, неточної і (чи) суперечливої інформації, тобто в умовах невизначеності чи неповної визначеності.

Під невизначеністю слід розуміти неможливість оцінити майбутній розвиток подій як з погляду ймовірності їхньої реалізації, так і виду їхнього прояву.

Відповідно до наведеної дефініції невизначеність – це те, що не піддається оцінці, тому далі йтиметься про неповну визначеність (ризик). Неповну визначеність з певною мірою вірогідності можна оцінити (її можна трактувати як розмитість чи примарність майбутніх подій, що підлягають імовірнісній оцінці).

Ризик у загальному випадку слід розглядати як можливість чи загрозу відхилення результатів конкретних дій чи рішень від очікуваних.

Ризик має місце тільки там, як стверджують угорські вчені

Т. Бачкаї і Д. Месена, де може бути, як мінімум, два сценарії розвитку подій (відповідно - два і більше можливих результати).

Оскільки альтернативи інноваційному шляху розвитку немає, то виникає об'єктивна необхідність розробити способи запобігання, зниження чи компенсації можливих негативних наслідків ризику. Для цього необхідно спочатку кількісно оцінити величину ризику конкретної інновації (як імовірності негативних наслідків, так і величини можливих втрат), виділити і дослідити вплив і частку кожного з факторів ризику в загальній сумі можливих втрат. Результати оцінки ризику варто враховувати при прийнятті суб'єктами господарської діяльності рішень про вибір стратегії і тактики інноваційного розвитку, плануванні науково-технічної, виробничо-збутової і фінансової діяльності. Проблема ризику посідає важливе місце в ринкових дослідженнях, що передують розробці і виведенню на ринок інновацій зокрема і ринкової діяльності взагалі.

Отже, ризик може проявлятися в тому, що новий (модернізований) товар уже в процесі виробництва виявляється непотрібним, тоді як на момент рішення про його розробку і виробництво, що спиралося на результати аналізу кон'юнктури ринку, потреб і запитів споживачів, напрямків і темпів розвитку НТП та ін., передбачалося, що попит на нього буде стійким. Ризик може проявлятися й у тому, що на якомусь ринку чи його ділянці новий товар може бути і не реалізований у тих обсягах, які були розраховані на основі результатів маркетингових досліджень. Приймаючи рішення про проведення великомасштабної рекламної компанії нової продукції, як правило, не можна бути цілком упевненим у її ефективності. Так само, як і вибираючи варіанти цінової стратегії для проникнення на нові ринки, не можна з повною впевненістю стверджувати, що підприємство очікує успіх, оскільки конкуренти можуть відповісти адекватними діями. Як наслідок цих ситуацій – можливість отримання збитків чи недоотримання доходу. Сучасне ринкове середовище невіддільне від ризику. Ризик існує в усіх галузях ринкової діяльності незалежно від того, враховують його чи ігнорують. Тому варто не ігнорувати ризику, діючи за принципом фіктивного зниження невизначеності, а враховувати його.

Питання ризику невіддільні від господарського механізму, від дій чинників, які впливають на суб'єктів інноваційної діяльності,

тобто від того економічного середовища, в якому ризик проявляється і яке сприяє чи перешкоджає урахуванню ризику. Усі чинники, які впливають на зростання ступеня ризику, поділяють на дві групи: об'єктивні і суб'єктивні (зовнішні і внутрішні).

До *об'єктивних відносять чинники*, які не залежать безпосередньо від суб'єкта інноваційної діяльності. Конкретне підприємство має будувати свою діяльність таким чином, щоб згладжувати їхній деструктивний вплив і використовувати сприятливі можливості.

Об'єктивні (зовнішні) чинники ризику поділяють на чинники безпосереднього і опосередкованого впливу.

До *чинників безпосереднього впливу* відносять:

законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють господарську і підприємницьку діяльність;

- бюджетну, фінансово-кредитну і податкову системи; дії органів влади;

- дії економічних контрагентів (постачальників, споживачів, торгових і збутових посередників тощо);

- конкуренцію;

- дії криміналітету та ін.

Чинниками опосередкованого впливу є:

- політична, економічна, демографічна, соціальна, ситуації та їх зміни;

- міжнародні економічні зв'язки і торгівля;

- НТП і т. д.

До *суб'єктивних чинників* належать ті, які характеризують безпосередньо господарюючий суб'єкт, що реалізує інноваційний проект:

- стратегія розвитку;

- маркетинг;

- виробничі потужності;

- технології;

- кадри і мотивація їхньої діяльності;

- якість продукції;

- система управління;

- місце розташування і т. д.

Виділені групи чинників ризику мають загальні елементи, що тісно взаємодіють один з одним. Їх варто розглядати разом у логічному взаємозв'язку.

Аналіз ризику поділяють на два доповнюючих один одного види – якісний і кількісний.

Якісний аналіз має за мету визначення чинників ризику, що впливають на результати прийнятих рішень і виконуваних робіт, встановлення потенційних зон ризику й ідентифікацію ризиків.

Кількісний аналіз передбачає чисельне визначення розмірів ризику (ймовірностей виникнення втрат і їх величин).

Для точного оцінювання ризиків інноваційної діяльності варто використовувати кількісний аналіз як більш точний, тому в подальшому будемо розглядати саме його.

Під ризиком в інноваційній діяльності (дещо перефразуючи визначення П.Г. Грабового) слід розуміти можливість (загрозу) втрати господарюючим суб'єктом частини своїх ресурсів, недоотримання доходів чи виникнення додаткових витрат у результаті здійснення виробничо-збутової і фінансової діяльності, яка спирається на нові технології, нові продукти, нові способи їхньої реалізації тощо.

У той же час ризик існує і для інших суб'єктів інноваційного процесу, зокрема, інвесторів, постачальників, споживачів тощо, а також усього суспільства. Численні техногенні катастрофи, кількість яких зростає в міру розвитку НТП, підтверджують це.

У загальному випадку *під інноваційним ризиком* розуміють загрозу виникнення втрат суб'єктами інноваційного процесу в результаті інноваційної діяльності.

Інноваційні ризики класифікують за різними ознаками. У табл. 1.2 наведено результати класифікації інноваційних ризиків.

Кожний з виділених видів ризику можна розподілити на складові (підвиди), доки кожному з елементарних ризиків можна буде поставити у відповідність тільки йому властиві чинники ризику. При аналізі ризику варто виділяти ті їхні види, що не перегинаються, щоб уникнути подвійного урахування.

Однак тут існує ряд проблем:

- одні й ті самі чинники можуть впливати на збільшення чи зменшення різних видів ризику;

- ризики, що входять в одну з класифікаційних груп, можуть включати ризики інших класифікаційних груп і в той же час самі можуть входити як складові в інші класифікаційні групи. Наприклад, ризики, виділені за масштабами впливу, можуть входити до складу економічного ризику чи ризики, виділені за

сферами прояву, можуть розглядатися як складові ризику країни;

- один і той самий вид ризику залежно від конкретних умов може розглядатися як зовнішній і як внутрішній. Наприклад, ризик інвестування за рахунок власних коштів (амортизаційних відрахувань), тому що амортизаційна політика встановлюється єдиною в масштабах держави, але в той же час закон дає конкретним суб'єктам господарювання певну свободу дій. І ці проблеми потребують вирішення. В економіці для кількісного аналізу ризику використовують *імовірнісний підхід*, відповідно до якого для того, щоб оцінити ризик, необхідно знати всі можливі наслідки конкретного рішення чи дії (або закон їхнього розподілу) і ймовірності цих наслідків.

Таблиця 1.2

Класифікація інноваційних ризиків

Класифікаційна ознака	Види ризиків
За сферами прояву	- економічний; - політичний; - екологічний соціальний; - технологічний; - інші.
За масштабами впливу	- у масштабах країни; - регіональний; - галузевий; - ризик окремих господарюючих суб'єктів.
За суб'єктами інноваційної діяльності	- ризик інвестора в новації; - ризик одержувача інвестицій; - ризик споживача; - ризик суспільства в цілому; - інші.
За формами інвестування в новації	- реального інвестування; - фінансового інвестування.
За джерелами інвестування новацій	- ризик інвестування з внутрішніх джерел; - ризик інвестування за рахунок позикових коштів - ризик інвестування за рахунок залучених коштів
За механізмами інвестування новацій	- ризик реінвестування прибутку; - ризик інвестування за рахунок амортизаційних відрахувань; - ризик інвестування за рахунок інвестиційних позик і кредитів; - ризик венчурного фінансування новацій; - ризик інвестування за рахунок облігацій підприємства.

Імовірності розвитку того чи іншого сценарію можна визначити:

- *об'єктивним методом* (на підставі наявних даних про аналогічні проекти, що виконувалися в аналогічних умовах, розраховується частота, з якою відбуваються ті чи інші явища).
- *суб'єктивним методом* (наприклад, шляхом експертної оцінки, коли група експертів висловлює припущення щодо конкретних результатів і ймовірностей їхнього виникнення).

Імовірнісний підхід для оцінювання ризику використовує такі критерії:

- *очікуване значення результату*, яке розраховується як середньозважене за ймовірностями величин усіх можливих результатів. Як результат звичайно використовують запланований прибуток (дохід) конкретного виду діяльності або можливі втрати.
- *мінливість чи розкид можливих результатів*, що розраховується як корінь квадратний із середньозваженого квадратів відхилень можливих результатів від їх очікуваного значення (середньоквадратичне чи стандартне відхилення).

Іноді виникають ситуації, коли корисним виявляється розрахунок такого критерію, як відносний ризик (величина ризику, що припадає на одиницю результату), щоб перевірити, чи компенсується підвищений ризик підвищеним доходом. Показник такого критерію розраховують як результат від ділення середньоквадратичного відхилення на очікуване значення результату (в статистиці йому відповідає коефіцієнт варіації).

Величина ризику на одиницю доходу в другому варіанті менша, отже, підвищений ризик другого варіанта компенсується підвищеним доходом і перевагу варто надати йому.

Слід відзначити, що використання критерію відносного ризику можливе лише у випадку, якщо очікувані значення результатів за варіантами порівнянні. В іншому випадку цей критерій не застосовується.

Розглянуті раніше підходи ілюструють основні положення імовірнісного підходу кількісного оцінювання ризику.

Для кількісного оцінювання ризику існують різні методи, з яких найбільше поширені: статистичний (у тому числі метод статистичних випробувань чи метод Монте-Карло); аналітичний: метод використання дерева рішень та імовірнісного підходу; оцінювання фінансової стійкості або оцінювання доцільності

витрат; експертних оцінок; нормативний; аналізу чутливості; використання аналогів та ін. Кожний з них має свої переваги і недоліки і використовується в цілком конкретних ситуаціях; універсального методу, прийнятного для всіх випадків, не має.

Далі наведено результати порівняльного аналізу названих методів кількісного оцінювання ризику.

Статистичний метод ґрунтується на аналізі коливань оцінювального показника за певний період часу. Залежно від результативності дій за період часу діяльність підприємства відносять до однієї з п'яти зон ризику: безризикова, мінімального ризику, підвищеного ризику, критичного ризику, неприпустимого ризику.

Віднесення результатів діяльності до тієї чи іншої зони ризику виконується залежно від рівня втрат. Так, у безризиковій зоні втрат немає; у зоні мінімального ризику втрати не перебільшують чистого прибутку; у зоні підвищеного ризику втрати більші за чистий прибуток, але менші за валовий дохід; у зоні критичного ризику втрати більше за валовий дохід, але менші виторгу від реалізації продукції; у зоні неприпустимого ризику втрати зіставні з розміром власних коштів підприємств.

Для кількісного оцінювання зон ризику вводять поняття коефіцієнта ризику, який характеризує рівень втрат (наприклад, втратам у розмірі половини чистого прибутку відповідає коефіцієнт ризику 0,125, а втратам усього чистого прибутку - 0,25) і дозволяє вести кількісне оцінювання ризику. Так, у зазначених вище зонах ризику коефіцієнт ризику набуває таких значень: 0; 0-0,25; 0,25-0,5; 0,5-0,75; 0,75-1,0 (0 - відсутність збитків; 1,0 - банкрутство).

Відповідно до інших підходів коефіцієнт ризику може бути розрахований як відношення втрат (різниці між запланованими і фактичними результатами) до запланованого результату.

Цей метод дає досить точні результати при дотриманні трьох основних умов: наявність значних і достовірних статистичних даних не менше ніж за 3-5 попередніх періодів господарювання; наявність чітко виражених тенденцій змін ризику в минулому і сьогодні; виявлені тенденції змін оціночного показника зберігатимуться і в майбутньому (наприклад, за аналогічних умов господарювання в аналізованому і прогнозованому періодах часу).

В умовах різких різноспрямованих змін характеристик зовнішнього і внутрішнього середовища цей метод практично не

застосовується. Крім того, він значною мірою орієнтований на констатацію існуючої ситуації, ніж на прогнозування майбутніх результатів.

Різновидом статистичного методу є метод Монте-Карло, який за допомогою імітаційного аналізу дає змогу встановлювати імовірності зміни оцінювальних характеристик проекту при можливих несподіваних ризикових (кризових) ситуаціях.

Аналітичний метод використовує традиційні показники, які застосовуються для оцінювання ефективності інвестиційних та інноваційних проектів: період окупності, внутрішньої норми прибутковості, індексу рентабельності, чистого приведенного доходу тощо. Порівнюючи значення зазначених показників альтернативних проектів, визначають ступінь їхнього ризику. Так, більший період окупності чи менше значення внутрішньої норми дохідності за інших рівних умов свідчать про більший ризик. Однак при зовнішній переконливості розрахунків у них не береться до уваги вплив конкретних чинників ризику, через що не слід рекомендувати аналітичного методу у чистому вигляді для точної оцінки ризику проектів, що реалізуються в Україні, де ступінь ризику дуже високий.

За методом дерева рішень та імовірнісного підходу можна розглядати її аналізувати різні сценарії розвитку подій, спричинені впливом різних чинників ризику. Суть методу полягає в тому, що в процесі аналізу ризику виділяють чинники впливу, які можуть збільшити чи зменшити ступінь ризику проекту. Далі, зображуючи графічно можливі комбінації чинників, одержують дерево рішень, яке, залежно від ступеня складності проблеми має різну кількість гілок. Гілкам дерева ставлять у відповідність оцінки (суб'єктивні чи об'єктивні) ступеня впливу кожного з чинників на збільшення чи зменшення ступеня ризику. Рухаючись від вихідної точки (вершини) уздовж гілок дерева, можна різними способами досягти кінцевих точок. При цьому за допомогою відомих правил комбінування оцінок ступеня впливу конкретних чинників ризику (свідоків) можна визначити інтегральні оцінки кожного з варіантів шляху і вибрати оптимальний із них.

Основна проблема використання цього методу – складність виділення чинників ризику й оцінки (як правило, експертним методом) ступеня їхнього впливу на зміну ризику проекту. Однак при правильному підборі експертів і наявності фактичних даних за

цим методом можна дати дуже точну оцінку ризику.

Метод оцінювання фінансової стійкості чи оцінювання доцільності витрат орієнтований на ідентифікацію потенційних зон фінансової стійкості і відповідних їм зон ризику у сфері виробничо-фінансової діяльності підприємства (інвестування проекту), в результаті чого робиться висновок про фінансову стійкість конкретного виду діяльності чи про доцільність інвестиційних вкладень. Суть методу полягає в оцінюванні достатності обігових коштів (власних чи позичкових) для виконання конкретних видів діяльності. На підставі цього фактичне чи прогнозоване (як результат впровадження певного проекту) положення підприємства відносять до однієї з зон фінансової стійкості і відповідно – ризику. Метод застосовується у двох його різновидах:

- оцінювання фінансової стійкості підприємства при здійсненні ним поточної діяльності;

- оцінювання доцільності інвестування конкретних проектів.

При цьому порівнюють показники фінансової стійкості підприємства (фактичні і прогнозовані) до і після впровадження проекту і залежно від напрямку зміни приймають рішення.

Однак, як і аналітичний, цей метод не враховує впливу конкретних чинників ризику на збільшення чи зменшення ступеня ризику проекту в цілому.

Метод експертних оцінювання є, мабуть, тим єдиним методом, який дозволяє оцінювати ступінь ризику конкретних рішень чи видів діяльності в умовах дефіциту інформації. Він широко застосовується в різних його різновидах. Однак у більшості випадків його використовують для попередніх оцінок, які в міру накопичення інформації потребують уточнення, хоча в багатьох випадках іншим способом оцінити ризик неможливо.

Нормативний метод передбачає застосування системи відомих фінансових коефіцієнтів (наприклад, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт автономії тощо) та їх нормативних значень, з якими порівнюють фактичні значення. За ступенем невідповідності оцінюють величину ризику. До переваг методу слід віднести простоту й оперативність розрахунків, однак, як і аналітичний метод і метод оцінювання фінансової стійкості, він не враховує впливу окремих чинників ризику. Метод може бути рекомендований в основному для попереднього оцінювання з

метою «відсікання» явно неприйнятних варіантів, а оцінювати ті, що залишилися, слід іншими методами.

Метод аналізу чутливості проекту. Суть методу полягає у виявленні чутливості конкретних оцінювальних показників проекту при зміні значень його вхідних параметрів. Використовуючи цей метод, шукають відповіді на такі питання:

- як далеко може відхилитися значення вхідних параметрів від їх заданих значень за умови, що оцінювальний показник не перевищить допустимих меж;
- наскільки зміниться значення оцінювального показника при заданих змінах одного чи кількох вхідних параметрів.

За допомогою цього методу встановлюють діапазон допустимих змін вхідних величин («запас міцності»), але якими будуть ці зміни насправді, визначити не можна.

Метод аналогій передбачає використання даних про ризики аналогічних проектів, що виконувалися в аналогічних умовах, для оцінювання ризику конкретних проектів. Точність методу невисока, він використовується переважно для попередніх оцінювань. Основний його недолік полягає в тому, що кожний проект має свої відмітні риси і специфіку реалізації, через що не можна підготувати вичерпного набору сценаріїв розвитку подій у майбутньому, використовуючи досвід минулого.

Результати аналізу стали основою для вироблення загальних рекомендацій щодо застосування конкретних методів аналізу ризику на етапах обґрунтування проектів інноваційного розвитку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Рекомендації з вибору методів аналізу ризику

Етапи	Методи аналізу ризику							
	статистичний	аналітичний	оцінки фінансової стійкості	з використанням лесева рішень	експертних оцінок	нормативний	аналізу чутливості	аналогій
Аналіз ринкових можливостей								
Вибір цільових ринків								
Розроблення інноваційного								

проекту								
Вибір джерел інвестування								

Вплив невизначеності найбільше виявляється при виконанні першого й останнього етапів процесу обґрунтування проектів інноваційного розвитку, тому на цих етапах доцільно використовувати метод експертних оцінювань і в ряді випадків – метод аналогій. На етапі розробки й оцінки проектів інвестування в новачії переважно використовуються формалізовані методи оцінки ризику. Однак, як зазначено вище, при зовнішній переконливості математичних викладень ці методи використовують неточні, неповні чи суперечливі дані (що цілком природно), і тому фактичні результати при реалізації обраних варіантів можуть значно відрізнятись від розрахункових.

Практично на всіх етапах можна застосовувати метод експертних оцінювань і метод, що використовує дерево рішень. Як показують результати, отримані в інших галузях знань, саме ці методи покладено в основу експертних систем - комп'ютерної підтримки штучного інтелекту, які довели свою здатність вирішувати складні завдання в умовах неточної, неповної чи суперечливої інформації. Тому можна застосувати названі методи у їхньому логічному взаємозв'язку, тим більше що окремі питання в даному напрямі вже знайшли своє вирішення.

Оскільки кожний з розглянутих методів має недоліки, то в практичній діяльності слід використовувати їх декілька. Природно, отримані різними методами результати будуть різнитися, але дослідження розходжень між ними дозволить виявити чинники, які враховуються в одних методах і відсутні в інших, що впливає на точність оцінки і достовірність результатів. Аналіз розходжень у результатах дасть змогу виявити існуючі тенденції розвитку майбутніх подій з погляду ризику тих чи інших видів діяльності. А це сприятиме точнішому прогнозуванню ступеня ризику конкретних інноваційних проектів.

Однак викладене ілюструє лише загальні принципи кількісного аналізу ризику. В багатьох випадках дуже важко визначити як імовірності можливих результатів, так і кількісно оцінити самі результати. У цих випадках використовують інші, більш специфічні методи, що включають у різних комбінаціях елементи теорії ігор, теорії оптимізації, факторного аналізу, теорії ймовірностей (у тому

числі умовні ймовірності), комбінаторики, нечіткої логіки тощо.

1.3. Можливості застосування різних видів кредитних деривативів як фінансових інновацій в діяльності банків України

В останні роки фінансові інновації розвиваються особливо швидко під впливом лібералізації фінансової сфери та використання новітніх інформаційних технологій. Поява нових фондових інструментів дозволяє зменшити кредитні ризики банків шляхом їх переведення на інші установи. Так, наприклад, розвиток кредитних деривативів дозволив перевести кредитні ризики з балансу комерційних банків на баланси інших небанківських фінансово-кредитних установ.

Найбільшими центрами у світі за обсягами угод із кредитними деривативами є США та Німеччина. Серед перших банків, які почали масово застосовувати кредитні деривативи, був один із найбільших банків Німеччини – Deutsche Bank. Сьогодні застосування кредитних деривативів у Німеччині регулюється загальним федеральним органом нагляду за фінансовим ринком, у тому числі й за банками, BaFIN (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht/ Federal Financial Supervisory Authority). Вивчення нормативних документів, які регламентують обіг кредитних деривативів у Німеччині, дає змогу дійти висновку, що їх сьогодні вже ніхто не сприймає як окремий вид цінного папера (йдеться про сприйняття суті кредитних деривативів у зв'язку з їхніми функціональними особливостями та роллю в системі менеджменту кредитних організацій, насамперед банків). Зараз центр активності банківських операцій із кредитними деривативами перемістився до США, де вже фактично й утворився міжбанківський ринок кредитних деривативів, представлений рядом стандартизованих контрактів: свопи на активи, дефолтні свопи та опціони, свопи на сукупний дохід, опціони на кредитний спред тощо [5].

Так, кредитні деривативи, які являють собою контракти типу своп або опціон, широко застосовуються на ринках цінних паперів. Базовими активами, що покладені в основу кредитних деривативів,

є банківські кредити і боргові зобов'язання, які вільно обертаються на ринку. Контракти з кредитними деривативами передбачають, що покупець компенсує продавцеві частину втрат, пов'язаних із такими подіями, як неповернення кредиту, банкрутство підприємства-позичальника, перенесення дати погашення кредиту та ін.. Такий вид деривативів відрізняється від звичайних похідних інструментів тим, що він має справу з власне кредитним ризиком, у той час як традиційні похідні інструменти базуються на ринкових факторах ризику, таких, як курси валют, ціни, індекси чи процентні ставки. Можливість відокремити кредитний ризик від активів і зобов'язань робить кредитні деривативи привабливими для використання. З їх допомогою можна хеджувати кредитні ризики, забезпечувати їх диверсифікованість, ставати в коротку або довгу позицію з бажаним профілем ризиків.

Сутність операцій із свопами на активи полягає в обміні процентними ставками між банками. Фактично свопи на активи поділяють на дві угоди. На першому етапі передбачається переуступка прав вимог: активи переходять у власність іншого банку. На другому етапі фіксується процентна виплата від банку, що передав вимоги. Банк, що отримав вимоги, навпаки, отримує можливість забезпечувати поточну виплату відсотків. Схему можна розвернути й у зворотному напрямку – все залежатиме від того, які цілі переслідує банк, що є ініціатором угоди. У дрібних банків з'явилась можливість кредитувати крупних клієнтів, обходячи норматив максимального кредитного ризику на одного позичальника. Як правило, у схемі задіяне два банки: дрібний банк, що має клієнта, якого необхідно прокредитувати, та великий банк, якому необхідно розмістити тимчасово вільні кошти. Свопи на активи часто використовуються і для управління процентним ризиком. Зобов'язання, які бере на себе банк у рамках своп-угоди на обмін активами, не прирівнюються до гарантій і тому не враховуються в нормативах.

Дефолтний своп за своєю суттю є механізмом гарантії повернення банківської позики. У загальному вигляді схема може мати вигляд тристоронньої угоди, у якій задіяне гаранта, банк та позичальника. Фактично банк укладає угоду із гарантом (іншим банком або фінансовою компанією), згідно з якою в разі дефолту з боку позичальника гарант виплачує суму зобов'язань позичальника на користь банку, але банк сплачує гаранту певну компенсацію за

те, що останній бере на себе ризик. Кредитний дефолтний своп стає запорукою фінансової дисципліни позичальника, коли інформація про укладання такого свопу надходить до нього. Але банк має можливість відкрити цю інформацію тільки у той момент, коли позичальник виявить перші симптоми несхильності до своєчасних розрахунків. Схема дефолтного свопу практично повністю готова до застосування на практиці. У ролі третьої особи можуть виступати як фінансова компанія чи інший банк, так і виробнича або комерційна фірма, якій дійсно потрібний об'єкт застави за прийнятною ціною для перепродажу, або до застосування його у виробничому процесі. Пошук третьої особи для банку значно спрощується, оскільки у разі пошуку компанії нефінансової сфери стає зрозуміло, що покупцем на заставу можуть виступити конкуренти позичальника [1].

Своп на сукупний дохід також слід розглядати як кредитний дериватив, особливо у разі, якщо між банком та гарантом відбувається обмін сукупними доходами за однаковими сумами кредиту, але за різними моделями підрахунку таких доходів. Система відносин, яка складається між банком та гарантом при свопі на сукупний дохід, може базуватися на основах рівнозначності. У цьому випадку гаранта як такого не існує, банки просто обмінюються сукупними доходами від різних позичальників, фактично перераховуючи тільки сальдо, яке розраховується як різниця між щомісячними процентними доходами за конкретними кредитними угодами. Банк може використати своп на сукупний дохід як інструмент управління і кредитним, і процентним ризиками одночасно, коли кредитні угоди, що фігурують у свопі, різняться методом розрахунку відсоткових ставок, іншими словами, коли сукупний дохід за позицією, що встановлюється за фіксованими ставками, протиставляється сукупному доходу, що розраховується за плаваючою ставкою за методикою «індикатор плюс спред». Банк, який укладає своп-угоду на такий сукупний дохід, змінює власну процентну позицію на базову суму свопу.

Транзакції з кредитними спредовими свопами (CSS) концентруються на найменші негативні зміни в якості активів. Компенсаційні платежі залежать від зміни кредитного спреду (маржі), тобто від різниці між відсотковими ставками референційного активу та пов'язаного інструменту, наприклад

LIBOR, з ідентичним строком погашення. В разі перевищення спредом визначених меж відбувається компенсація. Таким чином, CSS є контрактом, який гарантує виплату різниці між доходом на визначений актив та доходом на референційний актив [2].

Свопи повного повернення (TRS) є контрактами на суму сукупного періодичного доходу референційного активу. Вони охоплюють як ризик зміни відсоткової ставки, так і ризик зміни вартості активу, тобто кредитні і відсоткові ринкові ризики. Це передбачає отримання емітентом TRS ("покупцем ризиків") всіх відсоткових платежів та різниці при збільшенні вартості референційних активів. Проте, останній повинен компенсувати зменшення вартості референційних активів, а також здійснювати відсоткові платежі на базі визначеної відсоткової ставки, наприклад LIBOR. Платежі здійснюються в обох напрямках періодично.

Кредитно-дефолтні боргові зобов'язання (CLN) є структурованими борговими вимогами, розмір повернення яких залежить від того, відбулася кредитна подія чи ні. Страхувальник є емітентом CLN, а страховик купує CLN за номінальну ціну. Емітент регулярно виплачує покупцю відсотки. В разі настання визначеної в контракті "кредитної події", боргова вимога погашається протягом визначеного строку в розмірі різниці номінальної ціни та збитків, тобто реальної (зменшеної) вартості боргової вимоги. Якщо "кредитна подія" не настала, погашення відбувається за номінальною ціною. Покупець CLN (страховик) таким чином бере на себе подвійний ризик – ризик дефолту активу та ризик дефолту емітента CLN. Проте, покупець має виключне право вимоги тільки до емітента CLN. В рамках "Базель II" CLN визнається як грошове забезпечення.

Отже, на світовому фінансовому ринку спостерігається розвиток кредитних деривативів та організацій, пов'язаних функціонуванням даних фондових інструментів. У зв'язку з цим фінансові інновації набирають все більших обертів та набувають більшого значення. Міжбанківська природа ринку кредитних деривативів досить швидко адаптувала його до світових стандартів і забезпечила стирання кордонів між національними ринками [4].

Ситуація в Україні в даному питанні дещо відмінна. Розвиток кредитних деривативів не набув такого широкого розвитку як у світі. Перспективи застосування кредитних деривативів в Україні за багатьма факторами залежатиме від створення відповідного ринку.

Це є об'єктивною необхідністю розширення банківського інструментарію впливу на позичальника та інструментарію управління кредитними та процентними ризиками.

Так, формування кредитного портфелю в установах банків України, в основному, здійснюється за рахунок відбору позичальників до банківського портфелю. Відсутність практики використання технології кредитних деривативів, змушує банки встановлювати підвищені вимоги до застави. Так, вартість застави часто у 3-5 разів перевищує суму фактично наданого кредиту. Часто банкам приходится відмовляти у видачі кредиту позичальникам (особливо сільгоспвиробникам), які несуть в собі підвищений рівень ризику. Тому, для розширення обсягів співпраці з клієнтами різноманітної кредитоспроможності банкам пропонується використовувати кредитні деривативи. Найпростіша схема застосування кредитних деривативів полягає в укладанні із третьою особою контрактів опціонного типу, при цьому у ролі базового активу контракту виступає застава. Як правило, відносини при застосуванні кредитних контрактів опціонного типу відбуваються за наступною схемою (рис. 1.1):

При цьому, події відбуваються наступним чином:

1. Банк надає кредит під заставу майна. У цьому випадку важливо, щоб застава мала конкретне визначення. Бажано, щоб у ролі застави виступали основні засоби, або конкретні товарно-матеріальні цінності, що знаходяться під контролем банку.

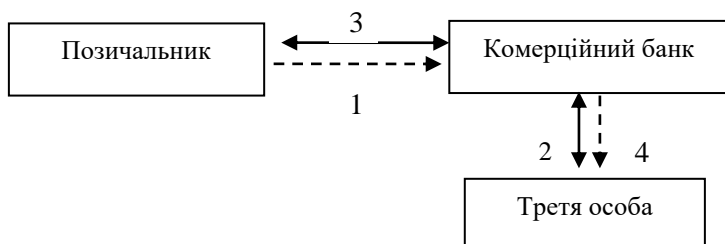


Рис. 1.1. Схема застосування кредитного деривативу [6]

2. Одночасно із підписанням кредитної угоди банк шукає третю особу, що зацікавлена у купівлі застави. Із такою особою укладається контракт, що у разі неповернення кредиту та необхідності реалізації застави ця особа викупує у банку заставу за ціною, що заздалегідь обумовлена у контракті. І тут у банка є

кілька альтернатив. Або ціна, що вказана у контракті опціонного типу, буде меншою за ринкову вартість об'єкту на 20-30%, або банк сплатить опціонну премію третій особі, що погодилась прийняти на себе обов'язки по викупу заставного майна. Модель зацікавлення третьою особою вже залежить від мотивів такої особи, що призвели до зацікавлення у володінні заставою. Наприклад, у тому разі, якщо у ролі третьої особи виступає конкурент позичальника, то він особливо зацікавлений у використанні заставного майна, і тому його цікавить остаточна ціна майна свого конкурента. У разі, якщо третьою особою виступає страхова компанія, то її цікавить саме опціонна премія, яку банку необхідно сплатити при укладанні такого контракту. Проте найкращим варіантом при застосуванні кредитних деривативів є пошук компанії що є конкурентом позичальника.

3. У разі невиконання позичальником власних зобов'язань застава передається до банку.

4. Далі застава від банку передається до третьої особи. Проте можливі і варіанти, коли застава передається від позичальника безпосередньо до третьої особи, але в такому випадку банк повинен мати вплив на позичальника для того, щоб останній передав кошти, отримані від третьої особи, до установи банку.

Метою застосування кредитних деривативів є:

- підвищити дисципліну позичальника, який знає, що у разі відсутності кредитної дисципліни банк має можливість реалізувати заставу та припинити відносини із позичальником;
- зменшити значення коефіцієнту покриття при кредитуванні під заставу;
- збільшити ліквідність застави.

Вихідним моментом створення ринку кредитних деривативів в Україні має стати встановлення чіткого регуляторного середовища – необхідного нормативного документу, що визначить основні принципи роботи ринку кредитних деривативів. Не дивлячись на тривалі обговорення необхідності прийняття закону «Про деривативи», який комплексно регулював би питання застосування деривативів та передбачав універсальну класифікацію останніх, це питання залишається досі не вирішеним (проект закону «Про похідні цінні папери (деривативи)» залишається на розгляді в парламенті). Тому для аналізу законодавчих можливостей використання інструментів хеджування за основу візьмемо

класифікацію деривативів, яка визначена законом «Про оподаткування прибутку підприємств». Даний документ відносить до деривативів наступні види фінансових інструментів: форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, опціон. В залежності від виду цінностей він поділяє деривативи на фондові, валютні, товарні. Закон «Про оподаткування прибутку підприємств» також визначає, що правила випуску та обороту фондових деривативів встановлюється органом, на який покладаються функції регулювання ринку цінних паперів – Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), валютних – Національним банком України, а товарних – органом, на який покладається регулювання товарного біржового ринку. Таким чином, чинне законодавство не передбачає функціонування та обіг кредитних деривативів [7].

Хоча, безумовно, це лише один аспект проблеми. Для розвитку ринку кредитних деривативів в Україні необхідно розглянути також питання оподаткування операцій з даними інструментами, судового захисту державою виконання кредитних деривативів, формування системи рейтингових агентств, створення саморегульованих організацій-учасників ринку похідних фінансових інструментів, вироблення за їх участю стандартів укладання угод із кредитними деривативами тощо.

1.4. Роль інноваційної діяльності у підвищенні надійності банківських установ

Термін «надійність», як правило, трактується в залежності від контексту, де він розглядається. Але у широкому розумінні надійність – це «можливість системи виконувати покладені на неї функції впродовж визначеного проміжку часу за певних умов експлуатації» [1]. С.І. Ожегов трактує термін «надійний» як «той, що вселяє довіру; міцний, насилу піддається руйнації, псування; добре працює; постійний, що не припиняється, розрахований на довгий термін, не тимчасовий; стійкий, що тримається твердо, не вагаючись, не падаючи, який відновлюється після незначного відхилення» [2].

О.А. Кириченко, досліджуючи надійність банку, визначає її як здатність забезпечити безумовну збереженість клієнтських коштів і повне виконання своїх зобов'язань. Однак, на нашу думку, це

визначення є вузьким та представляє надійність банку лише для клієнтів та вкладників.

Більш широке трактування поняття «надійність банку» представлено Г.Г. Фетисовим [4]. Автор розглядає базову категорію з боку кожного суб'єкта-оцінювача надійності: клієнтів, акціонерів, співробітників, регулятивно-наглядових органів, і зазначають, що «надійний банк – це такий банк, діяльність якого безсумнівно призводить до реалізації інтересів конкретного суб'єкта» [4]. Саме визначення є узагальненим, але воно супроводжується детальним поясненням.

Зокрема, з позиції клієнтів банку, надійним є той банк, який здатен виконати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі та демонстрував цю здатність в минулому. Акціонери вважають, що надійність банку визначається привабливістю як об'єкта для вкладення капіталу, що підтверджуватиметься високою прибутковістю у порівнянні з іншими об'єктами, а також стійкістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на нього.

Інша позиція у співробітників банку, які зацікавлені у постійній роботі в даному кредитній установі, в одержанні стабільної і високої заробітної плати.

Оскільки кожний окремий комерційний банк є складовою ланкою банківської системи, негативні зрушення в його роботі здатні суттєво вплинути на загальний стан банківництва в країні. Тому органи банківського регулювання та нагляду, що є одним із суб'єктів-оцінювачів, також мають своє уявлення відносно надійності банку. Надійним є банк, що в минулому демонстрував високі позитивні результати роботи, не порушував нормативні вимоги до банківської діяльності, має достатній рівень ліквідності та ефективну систему захисту від ризиків.

Єрмасова Н.Б. визначає надійність банку як здатність вчасно і будь-якій ситуації виконувати покладені на себе зобов'язання [5]. В цьому визначенні, як і у визначенні Г. Фетісова, надійність банку ототожнюється з ліквідністю, адже відомо, що ліквідність банку – це його здатність швидко перетворювати свої активи в грошові кошти з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань [6]. Оскільки ліквідність банку передбачає його платоспроможність, то можна стверджувати, що ця категорія також є складовою надійності банку.

Поняття «надійність» в економічній літературі тісно пов'язане

із поняттям «стійкість». «Большой энциклопедический словарь» містить таке визначення: «стійкість системи – спроможність системи відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів системи від номінального значення» [7]. «Словник української мови» пояснює стійкість як здатність довго зберігати і проявляти свої властивості, не піддаватись руйнуванню і псуванню [8]. В. Даль визначає стійкість як здатність «вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися» [9]. У більш широкому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендогенних та екзогенних факторів [10].

Г.Г. Фетисов зазначає, що «стійкий банк» - це більш фундаментальне поняття. Воно первинно по відношенню до поняття «надійний банк». Надійність залежить від стійкості. Якщо надійний - це не завжди стійкий банк, то стійкий банк - це завжди надійний. Надійний банк, наприклад, може виконати свої зобов'язання перед клієнтом, але це буде суперечити його стійкості і може викликати скорочення прибутку і навіть призвести до збитків [4]. Таким чином, Г.Г. Фетисов доводить, що в основі надійності банку є його стійкість. На нашу думку, поняття «надійність» і «стійкість» банку є дуже близькими за своїм економічним змістом, але перше є більш широким.

Відносно банківських установ розглядають поняття саме фінансової стійкості, що характеризується ліквідністю, платоспроможністю, прибутковістю та захищеністю банку від ризиків.

В економічних дослідженнях діяльності банків окрім поняття «стійкість» існує термін «стабільність». Стабільність у науковому розумінні – «це здатність системи функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі» [11]. Якщо стійкість, це здатність «опиратися та вистояти» під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, то стабільність банку визначається мінімальними змінами в його роботі та збереженням високих позитивних результатів. Якщо звернутися до попередніх визначень, можна зрозуміти, що стійкість банку є більш широким поняттям, а стабільність – основою її забезпечення.

Обираючи комерційний банк, клієнти прагнуть до максимального задоволення своїх потреб від співпраці з ним. І саме

можливість банку це забезпечити певною мірою визначає його надійність. Станом на початок 2013 року в Україні зареєстровано і мали ліцензію на здійснення банківських операцій 176 банків [12]. Це говорить про високу конкуренцію на ринку банківських послуг. Банківська конкуренція – це жорстке суперництво між установами, а здатність забезпечити собі вигідну позицію в цьому сегменті є конкурентоспроможністю банку. Висока конкурентоспроможність може бути досягнута як результат тривалої роботи банку по вдосконаленню обслуговування клієнтів, розширення спектра послуг та кола партнерів, підвищення фінансової ефективності діяльності. Звісно, висока конкурентоспроможність, як окрема характеристика, не може свідчити про цілковиту надійність банку, але, на нашу думку, є невід’ємною її складовою.

Виходячи з цього, для забезпечення сподівань кожного із суб’єктів-оцінювачів (клієнтів, партнерів, акціонерів, регулятивних органів), враховуючи існуючі в економічній літературі підходи, визначимо надійність банку як здатність фінансової установи постійно забезпечувати ефективну діяльність, протистояти зовнішньому і внутрішньому впливу, а також зберігати можливість виконувати свої зобов’язання вчасно і в повному обсязі.

Отже, теоретичне дослідження поняття «надійність банку» дало змогу виділити наступні її складові: фінансова стійкість, стабільність, ліквідність, платоспроможність, конкурентоспроможність (рис.1.2).

Оскільки саме поняття надійності банку, як і окремі його складові (стабільність, конкурентоспроможність), є суб’єктивним, оцінити її за допомогою лише кількісних показників неможливо. Надійність комерційного банку формується під впливом багатьох факторів. В економічній літературі вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні (екзогенні) фактори пов’язані із загальним економічним та політичним станом в країні, а внутрішні (ендогенні) – з діяльністю всередині установи [3, 4, 10].



Рис. 1.2. Складові надійності банку

Теоретичне дослідження представлених в економічній літературі факторів, що спричиняють вплив на банківські установи в процесі їх діяльності та визначають певний рівень надійності, дозволяє сформувати узагальнюючу їх класифікацію (табл. 1.4).

В наведеній класифікації ми поділяємо фактори надійності банку на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносимо: економічні, фінансові, політичні, соціальні та форс-мажорні. На відміну від О. Кириченка та В. Кочеткова, в складі зовнішніх факторів впливу на надійність банку ми окремо виділяємо групи соціальних та політичних факторів, адже вважаємо їх вплив суттєвим. Крім того, в запропонованій класифікації конкретизовано характер форс-мажорних факторів. Ми вважаємо, що до цієї групи доцільно віднести лише ті, що спричинені природними явищами. Це відповідає загальному визначенню форс-мажору. В юридичному сенсі форс-мажор може бути наслідком заборонних заходів держави, війн, революцій тощо. На нашу думку, останнє вже цілком враховано економічними, фінансовими та політичними факторами надійності банку. Внутрішні фактори, що впливають на рівень надійності банківської установи, ми поділяємо на три групи: якість фінансового менеджменту, якість організаційного менеджменту та маркетингу в банку.

Це принципово новий підхід до класифікації ендогенних факторів надійності банку, і, на нашу думку, є більш повним у порівнянні з іншими. Отже, до факторів, що визначають стан фінансового менеджменту, належать якість управління активами, зобов'язаннями, власним капіталом, рівень ліквідності, рентабельності та платоспроможності.

Таблиця 1.4

Фактори, що визначають надійність банку

Фактори надійності банку
Зовнішні фактори

<p>Економічні</p> <ul style="list-style-type: none"> стан економіки країни; характер інфляційних процесів; рівень розвитку виробництва; добробут населення; стан платіжного балансу; характер зовнішньоекономічних відносин; стан обслуговування державного боргу; інвестиційний клімат; стан світової економіки. 	<p>Фінансові</p> <ul style="list-style-type: none"> законодавча база; грошово-кредитна політика НБУ; стан грошового ринку; стан фінансового ринку; рівень розвитку платіжної системи; рівень розвитку системи страхування вкладів; податкова система; ступінь взаємної довіри між економічними суб'єктами. 	<p>Політичні</p> <ul style="list-style-type: none"> політич на стабільність; стійкість уряду. 	<p>Соціальні</p> <ul style="list-style-type: none"> рівень довіри до банківської системи; соціальна стабільність. 	<p>Форс-мажорні обставини</p> <ul style="list-style-type: none"> непередбачені та неподоланні обставини, що спричинені природними явищами.
---	---	--	--	--

Внутрішні фактори

<p><u>Якість фінансового менеджменту</u></p> <ul style="list-style-type: none"> якість управління активами; якість управління зобов'язаннями; якість управління капіталом; якість управління ризиками; ліквідність; рентабельність; якість формування резервів. 	<p><u>Якість організаційного менеджменту</u></p> <ul style="list-style-type: none"> організаційна структура банку; організація системи контролю; організація системи безпеки; якість управління персоналом; рівень розвитку інформаційних технологій; компетентність керівників; склад засновників; характер взаємовідносин з інсайдерами банку. 	<p><u>Якість маркетингу</u></p> <ul style="list-style-type: none"> якість процесу планування; конкурентоспроможність банківських продуктів; якість системи просування банківських продуктів.
---	---	--

Окремо виділено якість ризик-менеджменту банку, оскільки вплив ризиків на надійність фінансової установи є безпосереднім та суттєвим, а у разі зваженого управління ризиками можна мінімізувати їх рівень та зробити вплив на діяльність банку мінімальним.

Особливе місце серед перелічених факторів займає політика формування резервів, оскільки резерви виконують захисну функцію

і слугують певною гарантією платоспроможності банку, а, отже, і його надійності.

Другу групу внутрішніх факторів складають такі, що визначають якість організаційного менеджменту банку, а саме: організація систем контролю та безпеки в банку, якість управління персоналом, рівень розвитку інформаційних технологій, компетентність керівників, характер взаємовідносин з інсайдерами. В даній класифікації новим є останній фактор. На нашу думку, характер взаємовідносин банку з інсайдерами чинить суттєвий вплив на рівень його надійності. Особливо це може проявитися в бік її зниження, оскільки операції з інсайдерами, тобто особами, які здатні здійснювати прямий або непрямий вплив на діяльність банку, можуть призвести до значних проблем, оскільки в цих випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється об'єктивно. Отже, не випадково існують законодавчі обмеження щодо кредитних операцій банку з інсайдерами [14].

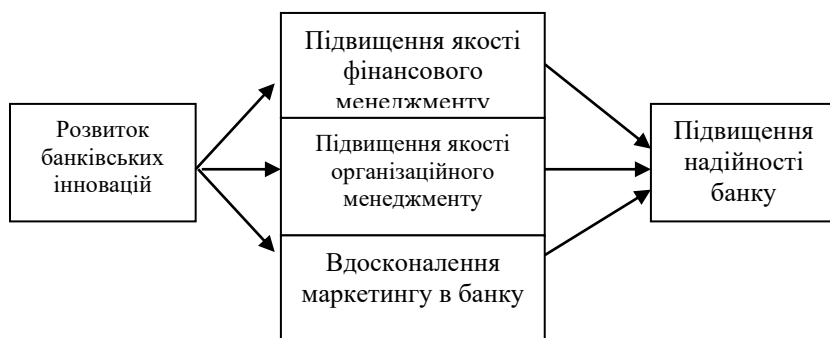


Рис. 1.3. Механізм впливу розвитку банківських інновацій на надійність банку

Третя група факторів, що впливають на надійність банку і діють зсередини, формують якість маркетингу. До них ми відносимо якість процесу планування в банку; конкурентоспроможність банківських продуктів; якість системи просування банківських продуктів. Така група факторів сформована вперше, і на нашу думку, кожен з них визначає рівень надійності банку саме для його клієнтів, які зацікавлені в максимальному задоволенні від співпраці з банком. Крім того, ці

фактори визначають конкурентоспроможність банку, що є важливою складовою його надійності.

Таблиця 1.5

**Вплив розвитку банківських інновацій на надійність банку
(з погляду суб'єктів - оцінювачів)**

Клієнти	Банк	НБУ (вплив на банківську систему)
<ul style="list-style-type: none"> - можливість максимального задоволення потреб і інтересів (комплексне обслуговування) (продуктові, сервісні інновації); - можливість спрощення процедури проведення банківських операцій та економії робочого часу (технологічні інновації); - підвищення рівня безпеки банківських операцій (процесні інновації); - доступність нових джерел доходів (фінансові інновації); - можливість отримати в особі банку надійного партнера для ведення бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення механізму банківського менеджменту (управлінські інновації); - удосконалення організаційної структури банку; - підтримка конкурентної позиції та збільшення долі ринку (розширення клієнтської бази; розширення спектру банківських продуктів); - підвищення рівня безпеки банківських операцій; - удосконалення технологічного процесу проведення банківських операцій; - підвищення кваліфікаційного рівня працівників; - забезпечення довіри клієнтів; - підвищення ефективності діяльності та рівня прибутковості. 	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток банківської системи та наближення до європейських стандартів; - підвищення ролі банківської системи в економіці країни; - збільшення припливу капіталу в банківську систему України; - покращення конкурентного середовища в банківському секторі; - вдосконалення механізму банківського менеджменту; - встановлення професійної поведінки на ринку; - адаптація та впровадження корисного світового досвіду розвитку банківської справи; - підвищення прибутковості банківської системи; - зміцнення довіри до банків.

Розвиток інноваційної діяльності банку є окремим фактором, що впливає на його конкурентоспроможність та на надійність в цілому. Але даний фактор не можна вважати первинним, адже його вплив проявляється опосередковано: через підвищення якості менеджменту та маркетингу банку. Механізм впливу відображено на рисунку 1.3. Отже, в процесі розвитку банківських інновацій поліпшується якість фінансового та організаційного менеджменту

банку, а також якість банківського маркетингу, що призводить до підвищення надійності банку. Оскільки головними суб'єктами-оцінювачами надійності банку, на нашу думку, є клієнти, сам комерційний банк та регулюючі органи в особі НБУ, то характер цього впливу можна відобразити наступним чином (табл. 1.5).

Отже, розвиток інноваційної діяльності спричиняє позитивний вплив на окремих банк, його клієнтів, а також банківську систему в цілому. Зміцнюючи конкурентну позицію на ринку, ступінь універсалізації та рівень безпечності проведення операцій, банк може стати надійним партнером для клієнта, який, в свою чергу, також відчуватиме численні переваги інновацій. Але при цьому важливим завданням залишається контроль якості банківських інновацій.

Відомо, що банківські операції тісно пов'язані з ризиками, що можуть спричинити масштабні негативні наслідки у разі їх невірної оцінювання та врахування. Оскільки інноваційні продукти є новими та «невипробуваними», питання оцінки ризиків, що їх супроводжують, є надзвичайно важливим.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

2.1. Інноваційні процеси в інвестиційній діяльності банків України

Поняття «інновація» вперше з'явилося в роботах культурологів ще у XIX ст. і означало введення певних нових елементів. Термін «інноваційний процес» вперше був використаний австрійським ученим Й.А. Шумпетером у праці «Теорія економічного розвитку. Вчений вклав у визначення широкий зміст та ідентифікував такі види інновацій: виготовлення нового блага; упровадження нового методу виробництва; освоєння нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів; проведення відповідної реорганізації, наприклад, забезпечення монопольного положення. А у вітчизняній літературі поняття «інновації» стали активно використовуватись тільки в перехідній економіці України. До того часу в Україні, як і в усьому Радянському Союзі, користувались поняттям науково-технічного прогресу, і проблематика нововведень розроблялась лише в межах економічних досягнень НТП та впровадження нової техніки у виробництво. У світовій економічній літературі немає однозначного визначення інновацій. Ця категорія здебільшого трактується, як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях [10; 13].

Узагальнюючи дослідження дефініції «інновація», можна стверджувати, що це процес впровадження змін, які позитивно впливають на конкурентоспроможність підприємства і приносять йому в результаті прибуток. Залежно від сфери застосування це можуть бути новітні технології або продукти, процеси чи послуги.

Інноваціями є будь-які технічні, організаційні, економічні й управлінські зміни, відмінні від наявної практики у цій організації. Вони можуть бути відомі і використовуватися в інших організаціях, але для тих організацій, в яких вони ще не освоєні, їх впровадження є новою справою і може привести до чималих труднощів. Організації мають різну сприйнятливність до інновацій. Їх інноваційний потенціал істотно залежить від параметрів організаційних структур менеджменту, професійно-кваліфікаційного складу, промислово-виробничого персоналу, зовнішніх умов господарської діяльності та інших факторів.

Залежно від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати як зміни (Й. Шумпетер та ін.); як процес (Д. Тідд, Д. Бессант, К. Твісс, Б. Санто, вітчизняні економісти І. Школа, І. Буднікевич, О. Черваньов, Л. та ін.); як результат (Х. Рігс, Р. Фатхутдінов) [3; 5; 10; 13].

Багато зарубіжних учених виділяють два підходи до визначення інновацій [13]:

– вузький, який прирівнюється з новітньою технікою, технологією чи промисловим виробництвом. Це викликано масштабним значенням науково-технічного прогресу в економічному зростанні різних країн, технологічними змінами у виробництві. Прихильниками цього підходу є Б. Санто, Б. Твісс, Ю. Яковець, Х. Рігс;

– широкий, який характеризується прибутковим використанням винаходів різного виду: нових продуктів, послуг, організаційно-технічних рішень. Ця категорія є діяльністю, у процесі якої розробляються засоби, методи, різнобічні форми економічного, юридичного, організаційного характеру, або ж удосконалюються вже утворенні нововведення. Прихильниками є М. Портер, П. Друкер, Д. Бессант, К. Павітт, Ю. Морозов та ін.

Терміни «інновація» та «інноваційний процес» дуже близькі, але не однозначні. Інноваційний процес є поетапним і охоплює період часу від зародження ідеї до втілення її в життя. Інноваційний процес пов'язаний з утворенням та поширенням інновацій, які реалізуються в процесі інноваційної діяльності, а це шлях від поставленої мети до отримання результату, яким є інноваційний продукт.

Інновації у вигляді інноваційних програм та проектів, нових знань та інтелектуальних продуктів, організаційно-технічних

рішень виробничого характеру, устаткування та процесів, товарної продукції та інших нововведень є об'єктом інноваційної діяльності.

Інноваційний процес – це процес перетворення наукового знання в інновацію, який можна представити як послідовний ланцюг подій, у ході яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології чи послуги й поширюється при практичному використанні. Інноваційний процес, пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій, пройшов у своєму розвитку декілька етапів, кожному з яких відповідає певна модель. Сучасна модель інноваційного процесу, активно розвивається на початку третього тисячоліття – це модель стратегічних мереж. Вона характеризується тим, що до паралельного процесу додаються нові функції. Це процес ведення НДДКР з використанням новітніх ІТТ, за допомогою яких встановлюються стратегічні зв'язки.

Поняття банківської інновації не має чіткого визначення в сучасній літературі. Так, у підручнику «Управління діяльністю комерційного банку (Банківський менеджмент)» під редакцією О.І. Лаврушина банківська інновація (або сукупність нових продуктів та послуг) розглядається як «синтетичне поняття про діяльність банку, яка направлена на отримання додаткових доходів в процесі створення сприятливих умов формування та розміщення ресурсного потенціалу за допомогою втілення нововведень, які сприяють клієнтам в отриманні прибутків» [3].

Узагальнення досліджень щодо дефініції «банківська інновація» дає підстави стверджувати, що це реалізований у формі нового банківського продукту чи послуги кінцевий результат інноваційної діяльності банку [3; 5; 13]. Під банківським продуктом розуміється матеріально оформлена частина банківської послуги (карта, ощадна книжка, дорожній чек, електронний гаманець тощо).

Попит, що пред'являється покупцем на банківський продукт або операцію, визначає ступінь новизни цих видів нововведень. Рівень попиту на новий продукт визначає рівень його корисності, значить, і ступінь його новизни.

Разом з тим, банківською інновацією не можуть вважатися банківський продукт або операція, які є новими тільки для даного банку, але які вже давно реалізовані в інших банках. До банківських інновацій не можуть належати також незначні зміни, які носять частковий характер і не змінюють зміст і сутність банківського продукту або операції, наприклад, зміна відсоткових ставок по

депозитам, термінів депозитного внеску тощо.

У світовій практиці зазвичай виділяють наступні види банківських інновацій [13]: банківський продукт на нових сегментах ринку; інновації у нових сферах грошово-фінансового ринку; управління готівкою та використання нових інформаційних технологій; послуги фінансового посередництва, спрямовані на зниження операційних витрат та більш ефективне управління активами та зобов'язаннями; нові продукти в традиційних сегментах позичкових капіталів.

При цьому, як новий продукт чи послуга, банківська інновація проявляє себе тільки в процесі своєї реалізації на фінансовому ринку або всередині банку, а попит на інноваційний банківський продукт чи послугу визначає його ступінь новизни.

В економічній літературі поняття банківських інвестицій розглядається у вузькому та широкому сенсі. Так, у широкому сенсі банківські інвестиції розглядаються як операції по вкладенню коштів у цінні папери від свого імені та з власної ініціативи [3; 13]; довгострокові вкладення банку від свого імені власних та залучених коштів в активи з метою збереження вартості капіталу і отримання прибутку [3; 13]. У вузькому сенсі поняття «банківські інвестиції» трактується як довгострокові вкладення з метою отримання стабільного поточного доходу; довгострокові вкладення, спрямовані на приріст капіталу шляхом збільшення ринкової вартості вкладень; вкладення у цінні папери строком більше одного року з метою отримання доходу у вигляді процентів, дивідендів, росту курсової вартості [3].

Сьогодні вкладення банків в економіку України здійснюється у двох основних формах:

- 1) пряме фінансування інвестиційних проектів (реальні інвестиції);
- 2) вкладення в цінні папери (фінансові активи).

До інвестиційних вкладень ми включаємо і банківські інвестиційні кредити. Вкладення в цінні папери і надання кредитів формують інвестиційно-кредитний портфель банку. Щодо інвестування банку в рухоме і нерухоме майно, то таке інвестування розглядаємо окремо від інвестування в цінні папери. М.І. Савлук, А.М. Мороз під реальними інвестиціями розуміють вкладення коштів у реальні активи – як матеріальні, так і нематеріальні (іноді вкладення коштів у нематеріальні активи,

пов'язані з науково-технічним прогресом, характеризуються як інноваційні інвестиції, або інновації) [2].

Останнім часом в економічній літературі визначаються нові форми інвестицій, які входять до складу реальних інвестицій – інноваційні інвестиції та інтелектуальні інвестиції.

Інноваційні інвестиції – це вкладання в нововведення [5]. Взагалі, при стабільній економіці всі інвестиції повинні бути водночас інноваціями. Основними формами інноваційних інвестицій є вкладання коштів у придбання ліцензій, патентів, "ноу-хау", програмних продуктів; фінансування наукових розробок, науково-технічних програм; підготовку спеціалістів підприємства [13]. За умов кризи можливі інвестиції на підтримку діючих технічно відсталих виробничих фондів.

Фінансові інвестиції банку можна розглядати як вкладення коштів у різні види фондових інструментів та капітал у формі дохідних грошових інструментів (депозитів, кредитів тощо), а також як вкладення у статутні фонди підприємств [6].

Перш ніж розглянути основні тенденції інноваційних процесів в інвестиційній діяльності банків України, слід проаналізувати інвестиційну банківську діяльність (дод. А).

Протягом 2002-2012 рр. спостерігається чітка тенденція до збільшення обсягів банківських інвестицій. Таким чином, їх обсяги зросли з 0,4 млрд. грн. до 9,2 млрд. грн. Що стосується наступних років, то на стан обсягу інвестицій значно вплинула фінансова криза, яка негативно відбилась на усій банківській сфері в 2009 році, а особливо на інвестиціях 2010, коли їх обсяг склав 3,8 млрд. грн. Особливістю української банківської інвестиційної діяльності є те, що банки у своїй більшості дуже слабо інвестують в реальний сектор економіки, що значною мірою зумовлено відсутністю реальних структурних перетворень у вітчизняній економіці, а відтак – високими кредитними ризиками.

Проблемою, яка створює перешкоди на шляху активізації банківської діяльності в інвестиційному процесі, є низька капіталізація банківської системи загалом, а також існування значної кількості дрібних банків.

Сучасна система управління банківською інвестиційною діяльністю в Україні, її функціонування потребують моделювання як бізнес-процесів, так і бізнес-систем на основі досвіду практичної роботи з управління інвестиційною діяльністю, його наукового

узагальнення, переходу від методу «спроб і помилок» до стрункої методології аналізу й проектування процедур управління інвестиційною діяльністю (дод. Б).

Ще одним аспектом питання інноваційної діяльності є створення інноваційно-інвестиційних банків в Україні. Розглядаючи організаційні механізми формування державних спеціалізованих інвестиційно-інноваційних банків, можна виділити два можливих варіанти їх утворення.

Перший варіант – наділити функцією фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності банк, який цілком буде перебувати у державній власності. Це, з одного боку, спростить вирішення питання державної підтримки банку як активного учасника ринку інноваційного інвестування, проте може призвести до того, що наукові установи та суб'єкти інноваційного підприємництва, що є основними клієнтами інвестиційно-інноваційного банку, не будуть мати контролю за діяльністю банку і не зможуть розпоряджатися прибутком.

На нашу думку, цілком в державній власності може перебувати лише спеціалізований банк першого порядку. В умовах України – це державний інноваційно-інвестиційний банк, створення якого відповідає концепції Державної цільової економічної Програми модернізації ринків капіталу в Україні, розробленої на замовлення Держінвестицій та схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України [7; 8]. На нашу думку, саме на державний інноваційно-інвестиційний банк мають бути покладені функції державного стимулювання діяльності банків в сфері фінансування інновацій, часткова компенсація витрат банків, консультативна підтримка таких банків тощо. Це дозволить передати ці функції від НБУ до державного інноваційно-інвестиційного банку.

Другий варіант – створення спеціалізованої фінансово-кредитної установи, в якій як засновники візьмуть участь як держава, так і приватні інвестори. Прикладом такого банку в Україні є УБРР – Український банк реконструкції і розвитку [12].

Розглядаючи інноваційні процеси в інвестиційній банківській діяльності необхідно згадати банківський інвестиційний бізнес. На нашу думку, найбільш перспективними інноваційними послугами, які мають впроваджуватися українськими комерційними банками, є: арт-банкінг, інтернет-еквайринг, нові депозитні рішення, Private-Banking, хеджування валютних ризиків тощо.

Одним із нетрадиційних напрямів банківської інвестиційного бізнесу, який відносно нещодавно з'явився на світових фінансових ринках та набуває дедалі більшої популярності, є арт-банкінг. Його сутність полягає у наданні фінансової та консультаційної допомоги при здійсненні інвестицій у специфічні об'єкти – твори мистецтва. Останнім певна частина професійних інвесторів розглядає ринок мистецтва як інвестування капіталів, що пов'язано передусім із необхідністю диверсифікації ризиків у традиційних сферах інвестиційної діяльності та отриманням доходів на вкладений капітал [9].

Теорія і практика арт-банкінгу в Україні перебувають у зародковому стані – на стадії вивчення зарубіжного досвіду, оскільки вітчизняна банківська інвестиційна діяльність за рівнем розвитку ще поступається західному.

За останні 50 років ціни на твори мистецтва в середньому зростали на 12.6% щорічно, тоді як курс «блакитних корінців» (високоліквідних акцій) зростав у середньому на 11,7%. Обсяг вітчизняного ринку мистецьких творів за різними оцінками становить від 200 млн. до 1 млрд. доларів США, що також є певною нішею для розвитку арт-банкінгу в Україні [11].

За даними аналітиків, на світових аукціонах понад 75% лотів, які купують інвестори, це твори живопису. Така тенденція є характерною і для України, де впродовж 2004-2010 років найпривабливішими для колекціонерів були роботи українських художників XIX-XX століть [9].

Таким чином, вкладення коштів у мистецькі твори має низку переваг. По-перше, подібні вкладення є альтернативними інвестиціями, а їхній стан жодним чином не пов'язаний із подіями, які відбуваються на фінансових ринках. Тому ціни на твори мистецтва практично не корелюють із прибутковістю традиційних фінансових інструментів і залежать здебільшого від уподобань і вимог колекціонерів-інвесторів та шанувальників мистецтва. По-друге, якщо правильно передбачити тенденції ринку мистецьких творів через десять і більше років, то прибутковість здійснених вкладень упродовж цього періоду може бути суттєвою. Ключовим питанням арт-банкінгу є те, в який вид та в які саме предмети мистецтва необхідно інвестувати кошти на тривалу перспективу, оскільки впродовж 5-10 років ціна конкретного твору мистецтва може зрости в декілька разів [11].

Інтернет-еквайринг як складова електронної комерції є діяльністю кредитної організації (банку-еквайрера), що включає здійснення розрахунків з організаціями електронної комерції за операціями, які здійснюються з використанням банківських карт у мережі Інтернет. На сьогоднішній день в Україні лише декілька комерційних банків можуть запропонувати елементи цієї послуги. В українських банках не існує дефіциту ІТ-фахівців, здатних розробити відповідне програмне забезпечення, однак в Україні немає широкого попиту на таку послугу, оскільки цільова аудиторія ще не готова до активного використання інтернет-технологій у здійсненні своїх розрахункових операцій, а система бухгалтерського обліку підприємств ще не в змозі перебудуватися під нові вимоги [10].

На жаль, навіть найкращі зразки українських систем інтернет-банкінгу не можуть конкурувати з аналогами розвинених країн. Якщо в ЄС і США системи онлайн-платежів автоматизовані, то у вітчизняних банках, як правило, ці платежі обслуговуються банківськими операторами вручну.

Private Banking – це система відносин між клієнтом і банком, яку характеризує персональний підхід до клієнта, комплексність послуг, що надаються, і висококласне обслуговування. Відповідно до принципів Private Banking (дод. В), крім класичних послуг, банки пропонують ще й цілий комплекс додаткових.

Ряд українських банків (ПАТ «ПРИВАТБАНК», ПАТ «БГ Банк», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Укрсоцбанк» та інші) вже впроваджують елементи Private Banking. Повноцінного обслуговування за системою Private Banking, як і за системою інтернет-еквайрингу, українські банки, на жаль, сьогодні надати не можуть.

Перспективними банківськими послугами є також хеджування валютних ризиків з використанням похідних цінних паперів: ф'ючерсів, опціонів та свопів, однак відсутність в Україні повноцінного фондового ринку призводить до неможливості використання зазначених інструментів у наш час.

2.2. Аналіз інноваційних можливостей банківського кредитування

Сприяння розвитку вітчизняної економіки є стратегічним завданням розвитку банку. На сьогодні банк пропонує своїм клієнтам широкий перелік кредитних продуктів, які враховують реальні потреби клієнтів. Зокрема, банк здійснює короткотермінові кредитні операції клієнта для покриття платіжних розривів у поточній діяльності, термінові кредитні операції, надання кредитних ліній, а також операцій з інвестиційного кредитування і фінансового лізингу.

Комерційний банк у залежності від потреб та можливостей позичальника, а також інтересів самого банку може надавати кредити на різних умовах. Тому на практиці існує поділ банківських позик за різноманітними ознаками та критеріями, тобто класифікація кредитів для полегшення контролю та управління кредитним портфелем банку:

- за призначенням та характером використання позикових коштів;

- за наявністю та видом (характером) забезпечення кредиту;

- за строками використання кредиту;

- за методами надання та способами повернення кредиту;

- за характером та способом сплати процента;

- за числом кредиторів;

- за ступенем ризику тощо.

Загалом кредит застосовується у таких формах:

1) банківський кредит – основна форма кредиту, що надається суб'єктам кредитування усіх форм власності на певний строк, під забезпечення, з нарахуванням процентів за користування кредитом;

2) комерційний кредит – характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності щодо реалізації товарів та послуг з відстрочкою їх оплати. Банк приймає участь у даній угоді шляхом надання кредиту векселедержателю під акцептовані платником векселі;

3) лізинговий кредит – відносини, які виникають у випадку оренди майна (форма майнового кредиту). Банк придбає певне майно та згідно договору оренди передає його клієнту (з можливим наступним викупом клієнтом цього майна). Орендна плата складається з двох величин: вартості майна та комісійної винагороди банку за лізингові послуги, котра дорівнює проценту за кредит;

- 4) іпотечний кредит – надається під заставу нерухомого майна;
- 5) споживчий кредит – його можуть отримати фізичні особи тільки у національній грошовій одиниці на придбання товарів тривалого користування та повертати банку у розстрочку;
- 6) бланковий кредит – винятковий вид кредиту, що надається особливо надійним позичальникам без забезпечення кредиту під вищу процентну ставку;
- 7) консорціумний кредит – надається кількома банками.

Зміст банківського кредитування полягає в укладенні та виконанні договорів щодо надання кредиту між банком та позичальником, які супроводжуються записами за банківськими рахунками з відповідним відображенням у балансах контрагентів кредитного договору, тому значення вказаних елементів відіграє суттєву роль у визначенні та виборі банком методу кредитних операцій суб'єкта.

Отже, основними рисами сучасної структури банківських кредитів є:

1. Кредитні операції здійснюються банком у межах його кредитних ресурсів.
2. Діяльність банку залежить від обов'язкових економічних нормативів, встановлених Національним банком України.
3. Базування кредитних операцій на договірній системі. Банк та клієнт укладають договір, в якому зазначаються умови та методи кредитних операцій, права та обов'язки сторін. У разі невиконання вказаних зобов'язань винна сторона несе відповідальність.
4. Перенесення акценту на кредитні операції суб'єкта, а не об'єкта.
5. Перехід до таких форм кредитних операцій, які забезпечують повернення позик.
6. Значне місце займають міжбанківські позики для підтримання банками встановлених нормативів.
7. У даний час методи кредитних операцій єдині для всіх галузей.

Залежно від клієнта, мети використання кредиту та форми його погашення банк надає – кредитні послуги для фізичних осіб:

- автокредитування;
- кредити на купівлю нерухомості, товарів довгострокового вжитку та ремонтні роботи;
- кредити на придбання товарів та послуг у розстрочку;

- кредити на споживчі цілі під заставу майна;
- кредити для оплати товарів та отримання готівки у кредит по картковому рахунку.

Кредити та інші форми фінансування підприємств:

- позики на поповнення обігових коштів;
- позики на оновлення та придбання основних засобів;
- проектне фінансування;
- кредитні лінії;
- овердрафт з диференційованою процентною ставкою;
- структуроване фінансування;
- торгове фінансування (з використанням гарантій, акредитивів, векселів);
- інвестиційний банкінг;
- довгострокове фінансування під гарантії іноземних кредитних експортних агентств;
- комерційна іпотека;
- лізинг та факторинг.

Показники, що характеризують розвиток банківського кредитування у 2000-2010 роках наведено у додатку Д. Доходи банків склали 120,6 млрд. грн., в т.ч. відсоткові доходи становили 88,4 млрд. грн. (або 73,3% від загальних доходів), комісійні доходи – 19,6 млрд. грн. (16,2%). Витрати банків склали 110,9 млрд. грн., в т.ч. відсоткові витрати – 50,8 млрд. грн. (або 45,8% від загальних витрат), комісійні витрати – 2,2 млрд. грн., або 2%.

Основними тенденціями розвитку банківської справи України у докризовий період – протягом 2003-2008 років були:

- високі темпи росту банківської системи;
- вихід українських банків на міжнародні фінансові ринки шляхом випуску єврооблігацій та залучення синдікованих кредитів;
- укрупнення банківського капіталу, що було підкріплено вливанням іноземного капіталу в банківський сектор.

Одночасно відзначимо, що протягом 2001-2008 років банківська система України демонструвала високі темпи зростання. Так, активи українських банків за останні сім років збільшилися в 15 разів, а внески фізичних осіб – в 21 раз. Проте, станом на 01.01.2011 р. по банківській системі України зафіксовано від’ємний фінансовий результат у розмірі 9,2 млрд. грн., що, в першу чергу, пов’язано зі значними обсягами відрахувань в резерви під активні

операції банків, які на 01.01.2009 р. склали 22,8 млрд. грн. [1] (див. дод. Д).

Крім того, структура власності у вітчизняному банківському бізнесі характеризується значною часткою іноземного капіталу. За даними НБУ частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України на 01.01.2010 склала 37,6%. Аналіз структури активів банків України (рис. 2.1) дозволяє зробити наступні висновки: українські банки мають незначний портфель цінних паперів, порівняно високу частку непрацюючих активів (основних засобів, дебіторської заборгованості, резервів). Структура кредитного портфеля банків України наведена на рис. 2.2.

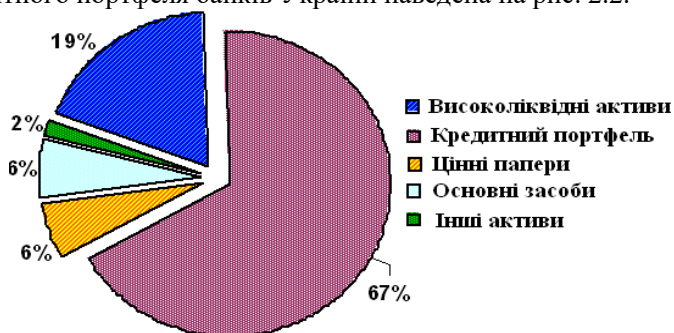


Рис. 2.1. Структура активів банків України у 2010 р. [1]

Структура кредитного портфеля банків України (рис. 2.2) показує недостатні обсяги іпотечного кредитування, інвестиційних кредитів як фізичним, так і юридичним особам; нерозвиненість карткового кредитування і кредитування на покупку цінних паперів. Обсяги кредитування банками фізичних і юридичних осіб в Україні співвідносяться в пропорції «13/87» (для порівняння: у Чехії «30/70», у Польщі «36/64»).

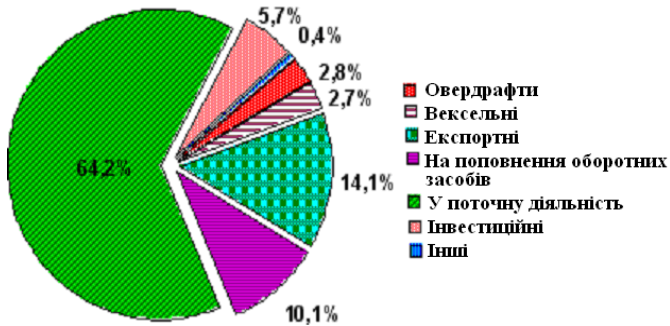


Рис. 2.2. Структура кредитного портфеля банків України в 2010 р. [1]

Структура клієнтських позик банків України показана на рис. 2.3. Порівняння ринкових сегментів (рис. 2.3) показує, що занадто велику частку портфеля клієнтських позик займає короткострокове кредитування юридичних осіб; найбільшими темпами доцільно розвивати довгострокові види кредитування, особливо в сегменті фізичних осіб.



Рис. 2.3. Структура клієнтських позик банків України у 2010 р. [1]

Галузева структура кредитного портфеля банків України наведена на рис. 2.4. Основною відмінною рисою кредитного портфеля банків України є переважна частка промисловості і торгівлі.

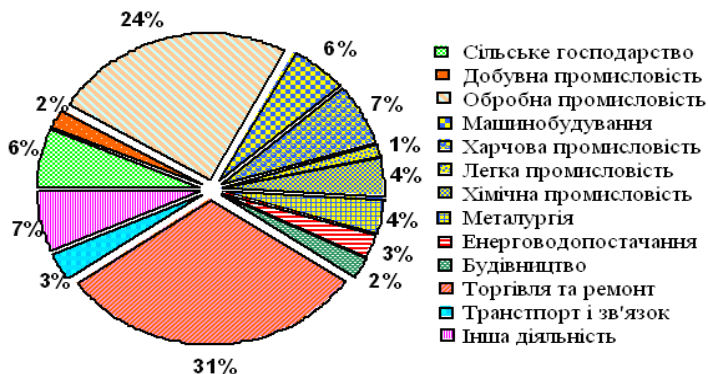


Рис. 2.4. Структура кредитного портфеля банків України за секторами економіки у 2010 р. [1]

Практика комерційних банків України свідчить, що домінуюче місце серед банківських продуктів посідають кредитні продукти. Цей факт необхідно враховувати в процесі визначення управляючих впливів на склад інноваційного продуктового ряду комерційного банку. Водночас активні операції банку повинні бути пов'язані з інвестиційним перерозподілом вільних ресурсів на грошових ринках і ринках капіталів з метою одержання чистих вигод у довгостроковому періоді.

Таким чином, продуктовий ряд комерційного банку можна розглядати як об'єднання двох складових, одна з яких є підмножиною множини кредитних вкладень банку (складовою кредитного портфелю), а друга – підмножиною множини інвестиційного портфелю банку (складовою інвестиційного портфелю). Вирішення завдань удосконалення банківських продуктів і послуг забезпечується ефективністю управління кредитною та інвестиційною діяльністю.

Вирішення проблеми вибору шляхів структурного вибору банківських продуктів пов'язане не тільки з ефективним сполученням складових кредитного й інвестиційного портфелів банку, а й з адаптацією існуючих методів і підходів до умов господарювання в Україні. З метою підвищення прибутковості продуктового ряду комерційного банку і зниження ступеня його ризику необхідно мати декілька варіантів проектів банківських продуктів і послуг.

Функціями розвитку інноваційних можливостей банківського

кредитування є:

- аналіз інноваційної привабливості ринку;
- обґрунтування доцільності трансформації продуктового ряду банку;
- розробка інноваційної стратегії, узгодженої із загальною, кредитною та інвестиційною стратегіями банку;
- формування трансформованого продуктового ряду банку;
- забезпечення диверсифікації трансформованого продуктового ряду банку;
- реалізація проєкту трансформації банківських продуктів і послуг;
- аналіз ефективності трансформації продуктового ряду комерційного банку.

Підприємствам систематично необхідно залучати позиковий капітал, тому що у будь-який момент воно має можливість за рахунок банку поповнити свої обігові кошти, яких бракує для проведення поточних розрахунків. Незважаючи на те, що основу будь-якого бізнесу становить власний капітал, для поповнення фінансових ресурсів підприємства всіх галузей економіки активно залучають позикові кошти.

Протягом останнього часу підприємства України визначають роль новітніх технологій та інновацій як головну передумову їх подальшого економічного розвитку та добробуту, активно проводять інноваційну політику покликану створити найкращі рамкові умови для інновацій. Сталий перехід до економічних моделей, що базуються на знаннях, відкоригував стратегії свого розвитку у напрямку активізації створення, поширення та вдосконалення наукових та технологічних знань та інтелектуальних активів, котрі використовуються як засоби для стимулювання економічного зростання та продуктивності.

Загальновідомим є той факт, що створення знань та досліджень є життєво важливим для здатності країни до інноваційної діяльності. Одночасно важливим є не тільки здатність генерувати нові знання, що є важливим для інновацій та зростання, але також і те, яким чином вони фінансуються. Це означає, що інноваційні можливості банківського кредитування на загальнодержавному та регіональному рівнях відіграють найважливішу роль у створенні економічного зростання.

Серед джерел поповнення позикових коштів важливе місце

належить банківському кредитуванню. На рис. 2.5 та табл. 2.1 наведено дані щодо обсягів банківського кредитування економіки України за 2007-2010 рр.

Таблиця 2.1

**Обсяги наданих кредитів банками України за період
2007-2010 роки, млн. грн. [1]**

Показник	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Кредити в економіку, усього	823605	685206	705239	734010	718717
Кредити надані юридичним особам	485692	378522	435695	460209	483355

Статистичні дані засвідчують, що, незважаючи на той факт, що фінансово-економічна криза загалом негативно вплинула на обсяги банківського кредитування економіки держави у 2008 р., за останні роки кредитування підприємств банками України поступово зростає.

Це є наслідком стабілізації вітчизняного банківського сектору та характеризує певний розвиток підприємництва в державі.

За даними звіту Світового Банку Реконструкції та розвитку «Doing Business 2010» Україна серед 183 проаналізованих економік країн світу, займає 142 місце за складністю ведення бізнесу (щодо порівняння, Білорусь займає 58, Польща – 72, Молдова – 94), проте за складністю отримання й обслуговування кредиту займає 30 місце, що є найкращим показником серед країн пострадянського простору (відповідно Білорусь займає – 113 місце, Польща – 15, Молдова – 87).

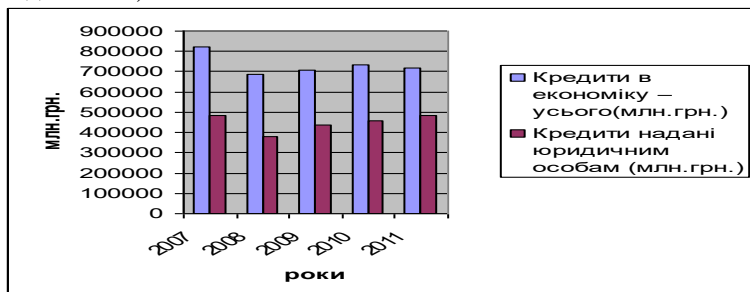


Рис. 2.5 Обсяги наданих кредитів банками України за

період 2007-2011 рр.

Але умови під які надаються у використання кредитні ресурси підприємствам в Україні залишають бажати кращого. Проаналізуємо та порівняємо відсоткові ставки за останні 10 років, які встановлено банками України з іншими країнами світу (табл. 2.2).

Проаналізувавши дані таблиці 2.2 зробимо наступні висновки, що динаміка відсоткової ставки в Україні має тенденцію до зниження, порівняно з попередніми роками, так само, як і в аналізованих країнах пострадянського простору, але в порівнянні з високо розвиненими країнами відсоткова ставка за кредитами, що надаються є значно більшою.

Різноманітність форм банківського кредитування підприємств реального сектору економіки зумовлює потребу вдосконалення методики визначення складу витрат, пов'язаних із залученням підприємствами позикових коштів шляхом використання альтернативних форм банківського кредитування, оскільки такі витрати істотно впливають на фінансові результати підприємства.

Варто підсумувати, що сприяння банківської системи інноваційному та технологічному розвитку підприємств України, в тому числі і самої країни через формування ефективної системи підтримки наукової та інноваційної діяльності шляхом кредитування належить до пріоритетних напрямів діяльності банківських установ. Тому, Україна зможе успішно протистояти викликам, які несе в собі глобалізація, домогтися успішного переходу до економіки та суспільства знань, зберігши за собою передові позиції у світі у економічній, науковій, технологічній та соціальній сферах.

Таблиця 2.2

Відсоткові ставки (%) за кредитами, які надаються суб'єктам підприємницької діяльності у різних країнах (в еквіваленті до долара США) за 1999-2009 рр. [2]

Країна	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999
Україна	17,5	13,9	15,2	15,2	17,4	17,9	25,3	32,3	41,5	55,0	54,5
Росія	12,2	10,0	10,4	10,4	11,4	13,0	15,7	17,9	24,4	39,7	41,8
Білорусь	8,6	8,6	8,8	8,6	16,9	24,0	36,9	47,0	67,7	51,0	27,0
Молдова	21,1	18,8	18,1	18,1	20,9	19,3	23,5	28,7	33,8	35,5	30,8
Великобританія	4,6	5,58	4,6	4,6	4,4	3,7	4,0	5,1	6,0	5,3	7,2
США	5,1	8,1	8,0	6,2	4,3	4,1	4,7	6,9	9,2	8,0	8,4

На сучасному ринку факторів виробництва України капітал, за допомогою якого можна одержати більшу кількість продукції або збільшити дохід підприємства, є дефіцитним та дорогим. Суб'єктами попиту на капітал у грошовій формі є підприємства, суб'єкти підприємницької діяльності та фізичні особи, однак пропозиції інвестиційних коштів від фінансових посередників – комерційних банків тепер досить недостатні. Це також стосується фізичних осіб, яких вважають найважливішими суб'єктами пропозиції інвестиційного капіталу [3, с. 253-258].

Через недостатню стабільність економіки й власної ліквідності позичальники не можуть гарантувати повернення коштів. Тому, з огляду на сьогоднішній економічний стан потенційних позичальників, стає зрозумілою висока ставка відсотка за іпотечними кредитами. З іншого боку, прибутковість розвитку виробництва, будівництва та сфери послуг у таких умовах не може бути досягнута, оскільки очікуваний рівень доходу на капітал нижче ринкової ставки відсотка по інвестиціях.

В Україні кредит як спосіб руху позичкового капіталу на розвиток підприємств не виконує свої функції, зокрема найважливішу – функцію пришвидшення концентрації й централізації капіталу [4, с. 24]. Банки не зацікавлені в наданні позик підприємствам, які не гарантують повернення коштів.

Існує два основних підходи до іпотеки: "споживчий" – найпоширеніший і спрощений погляд, що розуміє іпотеку як укладання договору між позичальником й інвестором для одержання коштів, а також "професійний", який розглядає іпотеку як цілісну й самовідтворювальну підсистему фінансового ринку [5, с. 5].

Існують первинний і вторинний іпотечні ринки. Кожна з країн сформувала національну модель іпотечного ринку. Важливим інструментом, який забезпечує функціонування вторинного іпотечного ринку, є застава. Є різне бачення сутності та ролі

заставної. Заставна є борговим зобов'язанням (майновим забезпеченням іпотечного кредиту). Заставна також є особливим фінансовим документом, який засвідчує передачу майна в іпотеку, а також право власності на об'єкт застави.

На сьогодні виділяють дві моделі іпотечного кредитування:

1) дворівнева ("американська модель"), яка спирається на вторинний ринок заставних;

2) однорівнева ("німецька модель"), що базується на "ощадно-позичковому" принципі функціонування.

Іпотечний ринок поділяють на первинний та вторинний. Первинний іпотечний ринок – це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу іпотечних заставних банками. При цьому за заставною до банку-покупця на обслуговування переходить і позичальник, який основну суму кредиту та відсотки сплачує тепер банку-покупцю заставної. Купити заставну можуть лише такі кредитні установи, у яких достатня ліквідність.

Вторинний іпотечний ринок є тією часткою іпотечного ринку, яка охоплює економічні відносини між кредиторами, посередниками та інвесторами (а також всередині цих груп), що виникають у ході купівлі-продажу іпотечних облігацій, іпотечних сертифікатів та інших похідних інструментів. При цьому кредитор стає заставодавцем, а інвестор – заставаутримувачем. Якщо продаж іпотечних цінних паперів здійснюється безпосередньо інвестору, вторинний іпотечний ринок функціонує як однорівневий.

В усьому світі іпотека як інвестиційний інструмент має велике значення, бо це:

- для позичальника – додаткова можливість отримання значних коштів на тривалі терміни для вирішення житлової проблеми;

- для банківського інституту – стабільна робота упродовж декількох десятиріч зі стабільними доходами та гарантією повернення кредиту;

- для держави – постійні інвестиції в житловий сектор, розвиток будівельної індустрії, а головне – становлення і розвиток ринкових відносин у багатьох секторах економіки, вирішення значної кількості соціальних проблем.

В Україні ринок іпотечного кредитування перебуває на стадії становлення та розвитку з часу затвердження Указу Президента

України "Про заходи щодо розвитку іпотечного ринку в Україні" від 08.08.2002 р. №695/2002 [6] та Закону України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. [7].

На сьогодні відносини на національному ринку іпотеки базуються на таких законодавчих та нормативно-правових актах: Закони України: "Про іпотеку", "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим боргом та іпотечними сертифікатами", "Про фінансово-кредитні механізми та управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю", "Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень"; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України та інші законодавчі та нормативно-правові акти.

Під іпотекою, згідно з чинним українським законодавством, розуміють вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, за яким іпотекотримач має право у разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовольнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом.

Предметом іпотеки можуть бути ділянки землі та розташовані на ній нерухоме майно, що передано іпотекодавцем для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекотримачем, споруди, житлові приміщення. До об'єктів іпотеки належать грошові позики та нерухомість. Суб'єктами іпотеки є особи, які вступають у відносини в іпотечній системі. До них належать держава, страхові компанії, кредитор, позичальник, інвестор, нотаріальні і судові органи; фінансові інститути з оцінювання нерухомості та фінансові інститути, які здійснюють посередницькі операції на вторинному ринку заставних.

Інструментами іпотеки є цінні папери: іпотечні облігації, іпотечні сертифікати та сертифікати фондів операцій з нерухомістю, заставні. Ринок іпотеки – це ринок іпотечного капіталу і ринок іпотечної нерухомості. Ринок іпотечного капіталу – це частина фінансового ринку, на якому перерозподіляється позиковий капітал, забезпечений заставою нерухомості. Ринок іпотечної нерухомості – це частина ринку нерухомості, що обслуговує іпотечний механізм руху вартості [8, с. 52-53].

Іпотеку за черговістю виникнення поділяють на першу та

наступну. Наступна іпотека – передання в іпотеку нерухомого майна, яке вже є предметом іпотеки за попереднім іпотечним договором. Підставою функціонування іпотечного ринку є система організованих на засаді певних принципів та правових норм економічних відносин, які виникають в процесі купівлі та продажу фінансових зобов'язань, забезпечених нерухомістю.

"Первинний іпотечний ринок – це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини, що виникають у процесі купівлі – продажу іпотечних заставних банками" [8, с. 16]. На думку автора, первинний іпотечний ринок – це насамперед сукупність правовідносин між учасниками іпотечного ринку щодо зобов'язань за договором про іпотечний кредит. При цьому учасниками ринку іпотечного кредитування є банки, небанківські фінансові установи, позичальники, страхові компанії, суб'єкти оцінкової діяльності та інші особи, які беруть безпосередню участь в процесі іпотечного кредитування. На первинному іпотечному ринку первинний іпотечний кредитор – банк – надає позичальнику кредит, забезпечений іпотекою; позичальник – фізична особа, яка відповідає вимогам щодо оцінки його платоспроможності, отримує у первинного іпотечного кредитора іпотечний кредит, а іпотекодавець передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекоотримачем. Іпотекоотримачем є кредитор за основним зобов'язанням, визначеним договором про іпотечний кредит. Іпотечний договір – договір застави нерухомого майна, істотні умови якого визначені Законом України "Про іпотеку" [7], що забезпечує виконання зобов'язань позичальника за договором про іпотечний кредит.

Кредитор на первинному іпотечному ринку формує фінансові ресурси для кредитування позичальників за рахунок мобілізованих ним тимчасово вільних коштів клієнтів банку. На сьогодні для комерційних банків актуальними є проблеми низької капіталізації, браку дешевих та тривалих ресурсів, тому ці інститути не в змозі сприяти реальному розвитку іпотечного кредитування при однорівневій схемі організації кредитування. Але ці проблеми можна вирішити, при застосуванні дворівневої системи іпотечного кредитування. Як відомо, за дворівневої системи іпотечного кредитування фінансові ресурси, потрібні для іпотечного кредитування, формуються не лише за рахунок джерел, які

притаманні однорівневій системі, а й за рахунок ресурсів, які мобілізуються з фінансових ринків. У дворівневій системі іпотечного кредитування велике значення мають заклади фінансування ліквідності – оператори вторинного іпотечного ринку. Вони здійснюють купівлю іпотечних кредитів (заставних), формують їх у пули за однорідними ознаками, випускають на базі цих пулів власні цінні папери, пов'язані з іпотекою, і за рахунок цього мобілізують ресурси для рефінансування іпотечних кредитів. Особлива роль у дворівневій системі іпотечного кредитування належить цінним паперам, які імітуються операторами ринку [8, с. 27]. Отже, дворівнева система іпотечного кредитування дає змогу значно розширити його масштаби, забезпечує, на відміну від однорівневої системи, трансформацію неліквідних іпотечних кредитів у ліквідні цінні папери.

Розглянемо споживчий кредит. Споживчий кредит – це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції. Споживчий кредит надається у національній грошовій одиниці на придбання товарів тривалого користування та послуг і передається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян [9, с. 56].

По-перше, цей вид кредиту відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від кредитів, що надають суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості.

По-друге, на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують фізичні особи.

По-третє, споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто особистих потреб людей. Надання споживчих кредитів населенню, з одного боку, підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, а з іншого – прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів.

По-четверте, всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони сприяють вирішенню суспільних проблем –

підвищенню життєвого рівня населення, утвердженню принципів соціальної справедливості. Саме через це споживче кредитування здебільшого регулюється державами особливо ретельно. У нашій країні це виражається у тому, що споживчі кредити, зазвичай, надаються на спрощених умовах.

Сутнісна ознака споживчого кредиту – кредитування кінцевого споживання. Споживчий кредит дає змогу населенню споживати товари і послуги до того, як споживачі будуть спроможні їх оплатити. Тим самим споживчий кредит забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів. У макроекономічному плані споживчий кредит збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їх виробництва [10, с. 37].

2.3. Інноваційний підхід до оптимізації методів інтегрованого управління активами і пасивами банків

Сутність процесу управління активами і пасивами банку у вітчизняній практиці найбільш повно визначає Л. Примостка, яка під управлінням активами і пасивами розуміє скоординоване управління фінансами банку, в процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається кілька цілей, таких як підвищення прибутку, аналіз і контроль за ліквідністю, управління спредом [2, с. 254].

Вибір методів управління активами і пасивами залежить від багатьох факторів – від кон'юнктури ринку, в тому числі і банківського, законодавчих та нормативних актів, внутрішніх цілей банківської організації та інших. Кожен науковець виділяє певну кількість методів, які безпосередньо стосуються управління певним аспектом управління активами і пасивами. Узагальнена інформація, проведеного нами дослідження наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників, стосовно методів управління активами і пасивами комерційного банку наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Сучасні методи управління активами і пасивами банку

Група методів	Метод УАП	Автор дослідження	Об'єкт
---------------	-----------	-------------------	--------

			управління
Базові методи управління певним ризиком	Управління гепом	П. С. Роуз, Дж. Сінкі, Джон Ф. Маршалл, Х. ван Грюнінг, О.І. Лаврушин, А.Е. Кулаков, І.В. Ларионова, Л.О. Примостка, І.В. Сало, Ж. Довгань	Процентний ризик
	Управління дюрацією (імунізація балансу)	П. С. Роуз, Х. Ван Грюнінг, О.І. Лаврушин, А.Е. Кулаков, І.В. Ларионова, Л.О. Примостка, І.В. Сало, Ж. Довгань	
	Структурне балансування	О.І. Лаврушин, Л.О. Примостка	
	Трансфертне ціноутворення	Т.Савченко, О. Пожар	
	Управління валютної позицією (валютний метчинг)	П. С. Роуз, О.І. Лаврушин, Л.О. Примостка, І.В. Сало	Валютний ризик
	Хеджування	П. С. Роуз, Дж. Сінкі, Джон Ф. Маршалл, Х. ван Грюнінг, О.І. Лаврушин, Л.О. Примостка, І.В. Сало, Ж. Довгань	Валютний ризик, процентний ризик
	Метод розривів ліквідності	П. С. Роуз, О.І. Лаврушин, І.В. Ларионова, Л.О. Примостка	Ризик ліквідності
Методи моделювання структури балансу	Метод структурно-вартісного аналізу	А.Е. Кулаков	Структура балансу та банківські ризики
	Експертний метод	І.Е. Амелін	
	Метод оптимального управління ресурсами банку	М.А. Поморина	
	Імітаційне моделювання	Х. Ван Грюнінг, О.І. Лаврушин, І.В. Ларионова	

Дослідження наукових робіт закордонних та вітчизняних вчених дає змогу виокремити, на нашу думку, дві групи методів управління активами і пасивами банку:

1. Базові методи управління певним ризиком – методи УАП,

які використовуються для управління конкретним ризиком, що виникає в процесі діяльності банку та пов'язаним із структурою активів і пасивів банку та її зміною.

Розгляд праць економістів дає змогу виділити наступні ризики, управління якими здійснюється в процесі УАП:

- а) процентний ризик;
- б) валютний ризик;
- в) ризик ліквідності.

2. Методи моделювання структури балансу – методи які передбачають побудову моделі оптимального банківського балансу, тобто такого співвідношення активів і пасивів, яке б відповідало визначеним цілям та враховувало ризики. Дана група методів може враховувати графічні, статистичні, економіко-математичні методи та інші, які направлені на репозиціювання структури балансу для зниження заданих параметрів ризиків.

Використання даної класифікації дасть змогу більш точно сприймати зміст кожного окремого методу УАП в залежності від його приналежності до групи, а також визначати об'єкт управління такого методу. Класифікація окреслює межі дії та вдосконалення методів УАП.

Аналіз засвідчує, що практично всі науковці одностайні стосовно трьох базових методів управління активами і пасивами – методу гепу, управління дюрацією та хеджування валютного та процентного ризиків. Але зараз спостерігається тенденція до використання інноваційного підходу в процесі розробки більш складних методик із орієнтацією на формування оптимальної структури банківського балансу, які можна об'єднати в групу із загальною назвою імітаційне моделювання. Особливо на цьому тлі виділяються російські вчені, які розробляють власні моделі – А.Е. Кулаков, М.А. Поморина [3].

Нині в міжнародній банківській практиці удосконалення та оптимізація інструментарію управління активами і пасивами банку відбувається досить динамічно, а новітні методики та фінансові конструкції часто поєднують проведення як балансових, так і позабалансових операцій.

В межах даного дослідження більш детальноше зупинимось на методі ГЕПу та напрямках його вдосконалення та оптимізації, оскільки саме цей метод є основним в практиці використання вітчизняних банків для управління процентним ризиком в складі

управління активами і пасивами.

Недоліки самого розповсюдженого методу УАП в частині управління процентним ризиком є стимулом для розробки нових більш ефективних методів управління активами і пасивами.

Так, Т. Кох відзначає наступні недоліки Геп-менеджменту [4]:

- складності у визначенні ступеня чутливості до відсоткової ставки для деяких фінансових інструментів (позики прив'язані до банківської ставки прам-рейт; позики прив'язані до ставок за депозитними сертифікатами);

- ігнорування вартості грошей з урахуванням доходів майбутніх періодів (створення часових періодів для розрахунку GAP не робить різниці між рухом грошових коштів на початку і наприкінці періоду);

- ігнорування впливу зміни вартості активів і пасивів з фіксованою ставкою при зміні процентної ставки.

Усунення одного із недоліків властивих методу ГЕПу, на нашу думку, можливе шляхом поділу чутливості активів і пасивів банку до зміни процентних ставок на три групи. Такий поділ сприятиме більш глибокому аналізу та залежності статей балансу банку від зміни ринкових процентних ставок, що в свою чергу призведе до більш об'єктивного аналізу та моніторингу процентного ризику. До таких груп можна віднести наступні:

- інерційно чутливі – це фінансові інструменти, ставка, за якими переоцінюється наприкінці строку контракту (при умові його пролонгації) або в фіксовані дати за контрактом;

- миттєво чутливі – це фінансові інструменти, ставка, за якими змінюється впродовж одного тижня після зміни базової ставки;

- стандартно чутливі – це фінансові інструменти, ставка, за якими змінюється впродовж від 1 тижня до 2 місяців після зміни базової ставки, тобто існує тривалий часовий лаг.

Розподіл на ці групи чутливості фінансових інструментів здійснюється відповідно до кореляційно-регресійного аналізу, тобто в залежності від значення кореляції процентної ставки досліджуваного інструменту та базової ставки. Також до аналізу включаються накопиченні дані про взаємовідносини із клієнтами банку та випадки перегляду відсоткових ставок для кожного клієнта після зміни базових ринкових процентних ставок. Для дослідження кореляційних зв'язків відсоткових ставок фінансових інструментів

на ринку банківських послуг можна використовувати наступні базові процентні ставки:

- середньозважена ставка LIBOR 30 днів USD (для аналізу кредитів в USD);

- середньозважена ставка рефінансування НБУ (для аналізу кредитів в національній валюті);

- середньозважена ставка міжбанківського кредитного ринку окремо в національній та іноземній валютах (для аналізу кредитів в національній та іноземній валютах);

- середньозважена ставка міжбанківського депозитного ринку окремо в національній та іноземній валютах (для аналізу депозитів в національній та іноземній валютах).

- середньозважені ринкові ставки за кредитами окремо в національній та іноземній валютах (для аналізу кредитів в національній та іноземній валютах);

- середньозважені ринкові ставки за депозитами окремо в національній та іноземній валютах (для аналізу депозитів в національній та іноземній валютах).

Відповідно до теорії статистики значення коефіцієнта кореляції інтерпретується наступним чином: до $\pm 0,3$ – зв'язок відсутній; від $\pm 0,31$ до $\pm 0,5$ – зв'язок слабкий; від $\pm 0,51$ до $\pm 0,7$ – зв'язок помірний; від $\pm 0,71$ до $\pm 1,0$ – зв'язок суттєвий.

В нашому випадку зв'язок процентних ставок будемо розуміти таким чином:

- якщо значення коефіцієнта кореляції до $\pm 0,3$ то фінансовий інструмент віднесено до групи інерційно чутливих;

- якщо значення коефіцієнта кореляції від $\pm 0,31$ до $\pm 0,7$ то фінансовий інструмент віднесено до групи стандартно чутливих;

- якщо значення коефіцієнта кореляції від $\pm 0,71$ до $\pm 1,0$ то фінансовий інструмент віднесено до групи миттєво чутливих.

Для визначення коефіцієнтів чутливості проведемо кореляційно-регресивний аналіз залежності процентних ставок певного банку та базових процентних ставок. В якості аналізованого банку для нашого дослідження виберемо ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», як лідера вітчизняної банківської системи. Для проведення дослідження оберемо часовий інтервал 2006-2010 рр., який на нашу думку, буде достатнім для відображення реальної ситуації, яка буде в меншому ступені спотворена економічною

кризою, якщо б часовий інтервал був би меншим на основі даних фінансової звітності [5].

Результати кореляційного аналізу зміни базових процентних ставок та процентних ставок на кредити і депозити ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», як основні банківські операції, наведено в додатку Е.

Для чутливих активів та пасивів встановлення таких коефіцієнтів здійснюється в рамках груп в залежності від значення коефіцієнта кореляції із базовою ставкою наступним чином (табл. 2.4).

Призначення таких коефіцієнтів чутливості в залежності від значення групи чутливості та коефіцієнтів кореляції має свою внутрішню логіку.

Таблиця 2.4

Коефіцієнти чутливості активів і пасивів банку в залежності від їх кореляції із базовою процентною ставкою

Група чутливості	Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт чутливості
Інерційно чутливі	до $\pm 0,3$	20
Стандартно чутливі	від $\pm 0,31$ до $\pm 0,40$	21-34
	від $\pm 0,41$ до $\pm 0,50$	35-49
	від $\pm 0,51$ до $\pm 0,60$	50-64
	від $\pm 0,61$ до $\pm 0,70$	65-79
Миттєво чутливі	від $\pm 0,71$ до $\pm 0,80$	80-90
	від $\pm 0,81$ до $\pm 1,0$	100

Так, активи і пасиви які практично не мають зв'язку із базовою процентною ставкою, тобто віднесені до групи інерційно чутливих все рівно мають коефіцієнт чутливості 20, оскільки якщо існують дані перегляду процентної ставки за ними, то завжди існує ймовірність її зміни відносно зміни зовнішніх ринкових умов або політики банку, тому банк може наражатися на процентний ризик. Щодо інших груп чутливості, то нами встановлені коефіцієнти чутливості активів та пасивів до зміни процентних ставок прямо пропорційно до зміни коефіцієнта кореляції (табл. 2.5, 2.6).

Чим сильніший зв'язок між базовою та банківською процентними ставками, тим і більшою є чутливість останньої до

зміни першої.

Об'єктивність в питанні присвоєння того чи іншого значення коефіцієнта чутливості певного активу або пасиву в межах визначених значень коефіцієнтів кореляції цілком і повністю покладається на банківських аналітиків. Зазвичай ця процедура присвоєння значення коефіцієнтів ґрунтується на евристичних методах, зокрема - експертних оцінках при оцінці вже конкретного активу або пасиву.

Таблиця 2.5

Коефіцієнти чутливості активів банку

Стаття активів	Коефіцієнт чутливості, К, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	0
Дорогоцінні метали	0
Державні цінні папери	75
Муніципальні цінні папери	80
Комерційні цінні папери	100
Кошти в інших банках	0
Міжбанківські кредити надані	100
Короткострокові кредити (до 1 року)	100
Довгострокові кредити (понад 1 рік)	80
Прострочені кредити	50
Державні цінні папери	60
Муніципальні цінні папери	70
Комерційні цінні папери	100
Державні цінні папери	20
Муніципальні цінні папери	20
Комерційні цінні папери	40
Інвестиції в асоційовані компанії	20
Інвестиційна нерухомість	0
Основні засоби та нематеріальні активи	0
Інші фінансові активи	0
Інші активи	0

Подальше вдосконалення методу ГЕПу полягає в розробці на основі вже зазначених рекомендаціях стосовно чутливості активів та пасивів, моделі модифікованого ГЕПу, який базується на двох

методах: методі розривів (GAP-аналіз) та метод розрахунку тривалості інструментів (дюрація). На їх основі складається прогноз можливої зміни прибутку та маржі банку внаслідок зміни ринкових процентних ставок.

Таблиця 2.6

Коефіцієнти чутливості пасивів банку

Стаття пасивів	Коефіцієнт чутливості, К, %
Кошти банків	0
Міжбанківські кредити отримані	100
Кошти клієнтів	
Короткострокові депозити (до 1 року)	90
Довгострокові депозити (понад 1 рік)	70
Кошти до запитання	20
Боргові цінні папери, емітовані банком	
Депозитні сертифікати	70
Векселі	90
Облігації	50
Інші залучені кошти	0
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	0
Відстрочені податкові зобов'язання	0
Резерви за зобов'язаннями	0
Інші фінансові зобов'язання	0
Прибуток	0
Субординований борг	0

Отже, з урахуванням коефіцієнтів чутливості показник ГЕПу необхідно розраховувати за наступною формулою:

$$\text{ГЕП} = \sum_{i=1}^n A_{qi} \times K_{Ai} - \sum_{i=1}^n P_{qi} \times K_{li} \quad (2.1)$$

- де A_{qi} – загальний обсяг чутливих активів у групі;
- K_{Ai} – коефіцієнт чутливості активів за даною групою;
- P_{qi} – загальний обсяг чутливих пасивів у групі;
- K_{li} – коефіцієнт чутливості пасивів за даною групою;
- i – номер групи, кількість яких n .

Введемо до розрахунків показник модифікованого ГЕПу, який було отримано в результаті математичних маніпуляцій із формулами впливу ГЕПу на зміну чистого процентного доходу:

$$ГЕП_{мод} = \sum_{i=1}^n A_{i \leq 12} \times K_{A_i} \times d_{A_i \leq 12} \div 365 - \sum_{i=1}^n L_{i \leq 12} \times K_{L_i} \times d_{L_i \leq 12} \div 365 \quad (2.2)$$

де $d_{A_i < 12}$ – тривалість чутливих активів терміном до 12 місяців;

$d_{L_i < 12}$ – тривалість чутливих пасивів терміном до 12 місяців.

Отримаємо наступну формулу визначення зміни прибутку банку в результаті зміни ринкових процентних ставок:

$$\Delta P_d = \Delta i \times (ГЕП - ГЕП_{мод}) \quad (2.3)$$

Отже, індекс відсоткового ризику будемо визначати наступним чином:

$$I_p = (ГЕП - ГЕП_{мод}) \div A \quad (2.4)$$

де A – робочі активи банку.

Отже, для виявлення залежності та впливу зміни відсоткових ставок (процентного ризику) на прибуток банку можна використовувати дану формулу, яка на відміну від стандартного гепу, ще враховує і ступінь чутливості активів та пасивів банківського балансу, а також включає в себе елементи методу дюрації.

Для виявлення практичної цінності запропонованої нами моделі проаналізуємо процентних ризик ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за наведеною схемою за 2010-2011 рр. Для цього спочатку представимо дані фінансової звітності банку в формі аналітичної структури активів та пасивів до 1 року (додаток Ж).

Для порівняння отриманих даних з аналізу процентного ризику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» методом модифікованого гепу зробимо оцінку рівня відсоткового ризику методом класичного гепу. Аналіз процентного ризику за 2010-2011 рр. наведено в додатку І.

Аналіз процентного ризику досліджуваного банку вказує на помірний його рівень та високий рівень менеджменту ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», оскільки навіть на пікових значеннях індекс процентного ризику є меншим за встановлений ліміт. В цілому рівень відсоткового ризику в 2011 році зріс до 8,19% в порівнянні із 2,45% на часовому інтервалі до року в 2010 р. В результаті зміни

структури активів та пасивів, що була спричинена зростанням обсягу чутливих зобов'язань на часовому інтервалі від 1 до 6 місяців ГЕП та кумулятивний ГЕП мають негативне значення та дещо зріс рівень процентного ризику до 11,64% в 2011 році проти 10,57% в 2010 р.

Узагальнюючі результати аналізу процентного ризику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» методом модифікованого та класичного ГЕПу подані в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльна таблиця аналізу процентного ризику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2010-2011 рр.

Показник	Метод ГЕПу		Метод модифікованого ГЕПу	
	2010 р.	2011 р.	2010 р.	2011 р.
ГЕП, тис. грн.	11968514	16864809	14181025	15299359
Індекс відсоткового ризику, %	10,57	11,64	12,5	10,54
Можливість врахування рівня чутливості до зміни процентних ставок	-		+	
Можливість врахування тривалості активів та зобов'язань	-		+	

Наведені дані таблиці свідчать про відмінність отриманих результатів щодо аналізу процентного ризику в банку. Така ситуація пояснюється врахуванням рівня чутливості активів та зобов'язань банку при розрахунку методом модифікованого ГЕПу. Оскільки активи банк видає більше під плаваючу відсоткову ставку із прив'язкою к базовим індикаторам, то і рівень чутливості таких

активів є більшим за рівень чутливості зобов'язань. Тому значення гепів та процентних індексів за методами різняться, оскільки за методом гепу просто враховується чутливість, як наявність або відсутність властивості конкретного активу чи зобов'язання.

Стосовно аналізу процентного ризику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК», то відмітимо, що тенденція зниження рівня процентного ризику є характерною для методу модифікованого гепу, на відміну від методу гепу. Але треба зазначити, що менші значення індексу відсоткового ризику при методі модифікованого ГЕПу зумовлені врахуванням тривалості конкретних активів та зобов'язань банку, яка в свою чергу знижує конкретний розрив. Оскільки він крім факторів, на яких базується класичний геп-менеджмент, враховує ще і рівень чутливості та тривалості активів та зобов'язань банківської установи.

Отже, до недоліків методу модифікованого ГЕПу можна віднести більшу трудомісткість процесів розрахунку та потребу в наявності більшого масиву інформації стосовно процентних ставок як в банку так і на ринку банківських послуг в цілому. Але цей недолік не є суттєвим, оскільки дана проблема повністю вирішується за допомогою сучасної комп'ютерної техніки, яка дозволяє швидко і в повному обсязі провести всі необхідні розрахунки.

Використання в моделі показників до 12 місяців ні в якому випадку не є обмеженням. Модель припускає розрахунок показників, як на всіх часових інтервалах, які вибираються аналітиками банку, так і загального.

РОЗДІЛ 3

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

3.1. Державне регулювання інноваційної діяльності комерційних банків

Загалом, визначаючи необхідність регулювання інноваційної сфери деякі економісти [9] наголошують, що державне регулювання економічних процесів виявляється у комплексі заходів законодавчого, організаційного, виконавчого і контрольного характеру, що здійснюються уповноваженими державними органами з метою узгодження системи управління, умов здійснення інноваційної діяльності та цілей суспільного розвитку.

На наш погляд, роль державного регулювання інноваційної діяльності банківських установ полягає в тому, щоб сформувати і впровадити відповідні форми і методи управління з метою підвищення ефективності банківської системи загалом.

Як видно з визначення, державне регулювання охоплює чотири складові: законодавчу, організаційну, виконавчу та контрольну.

Розглянемо законодавче забезпечення регулювання інноваційної діяльності банків. При цьому слід зазначити, що дана діяльність підпадає під систему інноваційного законодавства – галузь права, яка представляє систему впорядкованих і взаємоузгоджених нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері виробництва і споживання наукової та інноваційної продукції [9].

Щодо органів (суб'єктів) регулювання інноваційної діяльності, то згідно ст. 93 Конституції України, право законодавчої ініціативи в країні належить Верховній Раді, Президенту, Кабінету міністрів, Національному банку України [4]. Ці суб'єкти є визначальними і в процесі регулювання інноваційної діяльності банківських установ та виступають основними суб'єктами інноваційного права. Від них

залежить якість утворюваного нормативно-правового середовища в інноваційній сфері загалом.

Так, в галузі організації управління інноваційною діяльністю в Україні є деякі позитивні зрушення. Зокрема, прийнято низку законодавчих актів, які є основою інноваційного законодавства, і нормами яких зокрема регулюється і інноваційна діяльність банківських установ. Це:

- Закони України «Про інвестиційну діяльність» [10], «Про інноваційну діяльність» [11], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» [14]

- Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затверджена Постановою Верховної Ради України [5]

- Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи».

Слід зазначити, що Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України виступає базовим нормативно-правовим актом в інноваційній сфері. В ній, зокрема [9]:

- ✓ визначено цілі, пріоритетні напрями інноваційного розвитку,

- ✓ констатовано необхідність вдосконалення механізму інноваційної діяльності,

- ✓ встановлена визначальна роль Державного інноваційного фонду у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку,

- ✓ визначено необхідність побудови організаційної структури науки на базі поєднання галузевого і проблемно-орієнтованого підходу, покладення функції координаторів інноваційної діяльності на мережу галузевих інститутів,

- ✓ визначено необхідність удосконалення управління інноваційною діяльністю способом обґрунтованих пропозицій до витратної частини державного бюджету на наукову діяльність, участі суб'єктів у реалізації наукових частин загальнодержавних програм соціально економічного розвитку тощо.

Але практично ні один з вище перерахованих законодавчих актів нині не працює. Так, основні положення Концепції не знайшли практичної реалізації: основні цілі не досягнуті, а окреслені нею завдання не виконані. Зокрема, галузеві інститути не стали центрами розвитку фундаментальних досліджень (лише 13% досліджень проводиться в галузевих інститутах), утворена

Державна інноваційна компанія (правонаступник Державного інноваційного фонду) реально не виконує покладених на неї функцій, формуванням коштів для фінансування інноваційних програм жодна державна структура не переймається тощо. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» встановлюється, що пріоритетні напрями інноваційної діяльності формуються на основі ґрунтовних прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій світового розвитку тощо [9]. Проте на теперішній час немає відповідної методики прогнозування та оцінки інноваційного потенціалу.

Деякі автори [6] виділяють і регіональний рівень управління інноваційною діяльністю. Так, В. Котковський відзначає, що в ряді регіонів (Київська, Донецька, Дніпропетровська області) розроблено і затверджено концепції активізації інноваційної діяльності, що є, безумовно, позитивним моментом. Але при цьому зазначається, що на цих територіях відсутній єдиний суб'єкт управління інноваційними процесами, що ускладнює створення єдиної інформаційної бази, постановку першочергових проблем, організацію їх вирішення та моніторингу. Існує одразу кілька суб'єктів – це органи законодавчої і виконавчої влади, громадські організації, інвестиційні фонди. Поряд з ними доцільно утворити орган з регулювання інноваційної діяльності (включаючи формування бази про закінчені розробки та інноваційні запити не тільки по підприємствах, а й в розрізі кредитних установ) [6].

Такого роду організація, створена під керівництвом та за участю регіональних органів влади, могла б стати організатором і провідником інноваційної політики в регіоні. Зокрема, за напрямами [6]:

- організація просування інновацій у банківській сфері
- ініціація розробки і реалізації загально регіональних інноваційних проектів за принципом змішаного фінансування (бюджетного і власне банківськими структурами)
- обґрунтування проектів реструктуризації організацій банківського сектора в напрямі випуску інноваційного продукту, на який є відповідний попит.

Це стосовно загальних законодавчих актів, які регламентують основи інноваційної діяльності як такої. Щодо спеціальних нормативних джерел, які є підставою для здійснення такої діяльності конкретно у банківській сфері, то тут спочатку слід

визначитись з тим, що ж є фінансовою інновацією на ринку банківських послуг, а потім вже говорити про регулювання таких операцій.

Так, за визначенням В. Котковського, фінансовою інновацією в банківській сфері є відносно новий банківський продукт, що володіє привабливішими властивостями порівняно з пропонованими раніше, або якісно новий продукт, здатний задовольнити неохоплені раніше потреби його потенційного покупця, або використання більш довшої технології того ж банківського продукту [6].

Виходячи з цього, банківською інновацією може бути звичайна класична банківська послуга (наприклад, управління грошовими коштами клієнтів, консалтинг тощо) запропонована клієнту на новій технологічній основі (наприклад, Інтернет-банкінг, здійснення операцій через пластикові картки тощо). Якщо розглядати світовий досвід впровадження інноваційних технологій в банківську практику, то можна виділити такі види інноваційних змін [6]:

1. Зміна структури і зовнішності банку в цілому (дистанційне обслуговування, застосування Інтернет-технологій та ін.)
2. Віртуальні банківські і фінансові технології
3. Організаційне розділення банку на частини: розповсюдження послуг, виробнича діяльність, портфельний банк
4. оптимізація банківської мережі
5. Комплексне використання інформаційних та комунікаційних технологій для електронного та змішаного маркетингу
6. Структурно-технологічна перебудова мідл-офісів та бек-офісів
7. Поглиблення спеціалізації та підвищення кваліфікації персоналу
8. Нові банківські продукти на базі нових технологій
9. Нові автомати самообслуговування.

В практиці функціонування українських банків законодавче забезпечення їх інноваційної діяльності може реалізовуватись через ті нормативні джерела, які регулюють здійснення традиційних операцій і послуг. Це можливо через те, що в Україні інноваційні продукти реалізуються в основному в рамках проведення звичних для банку операцій та послуг, але з урахуванням новітніх

технологій, які імпортуються з більш розвинених банківських систем. Так, зокрема, картковий бізнес у нас є відносно новим, а на європейському та американському ринку цей сегмент давно освоєний кредитними установами.

Одним із недоліків українського банківського законодавства з точки зору регулювання інноваційних процесів, які наразі стали реальністю банківської практики, є те, що воно не передбачає окремого нормативного забезпечення щодо питань регулювання, нагляду та контролю за використанням банками інноваційних технологій та здійснення діяльності на інноваційній основі. Тому спробуємо виділити ті законодавчі акти, які тим чи іншим чином регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності банків в рамках проведення ними базових операцій. На наш погляд це такі:

- Закон України «Про організацію формування і обігу кредитних історій»

- Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні»

- Інструкція про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземній валютах – в частині дозволу надання банками послуг з завірення картки із зразками підписів і відтиснення друку організації. Юридичним особам дозволяється завіряти картки не тільки в нотаріальних конторах, а й в обслуговуючому банку.

- Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів НБУ – в частині надання послуг з валютного контролю за операціями фізичних осіб та обслуговування мультивалютних операцій по внесках

- Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні

- Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні

- Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»

- Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України

Останні чотири нормативних джерела можна віднести до управлінських інновацій, які регламентують нові підходи та надають методичні рекомендації щодо регулювання окремих

аспектів діяльності банків або управління ризиками.

Якщо процес регулювання інноваційної діяльності банківського сектору представити у вигляді системи, на нашу думку, його можна подати у вигляді наступної схеми (рис. 3.1).

Серед основних напрямів покращення процесу державного регулювання інноваційної діяльності комерційних банків, на нашу думку, можна виділити наступні аспекти:



Рис. 3.1. Система регулювання інноваційної діяльності комерційних банків (складено автором)

✓ створення системи спеціальних «інноваційних» законодавчих актів у банківському законодавстві, які б регламентували правила проведення інноваційної діяльності в банківському бізнесі. Це б надало НБУ змогу більш ефективно здійснювати регулювання і контроль за діяльністю банків.

✓ законодавче надання НБУ додаткових повноважень у сфері регулювання інноваційною діяльністю комерційних банків через розширення контролю за діяльністю банків у сфері дистанційного банківського обслуговування.

3.2. Інноваційні процеси в депозитній політиці комерційного банку

Розглянемо портфель строкових вкладів, який складається з окремих вкладних рахунків роздрібних клієнтів. Обсяг портфеля вкладів $B(t)$ на певну поточну дату дорівнює сумі залишків на всіх вкладних рахунках, що входять до складу портфеля на цю дату.

Проаналізуємо поведінку портфеля вкладів за певний період T , який називатимемо періодом управління вкладками. Розіб'ємо його на рівні інтервали часу Δt на вкладних рахунках, або портфель вкладів змінюється в результаті залучення нових вкладів (кредитовий оборот $Ct(t)$) та погашення вкладів (дебетовий оборот $Dt(t)$), термін яких уже закінчився:

$$\frac{\Delta B(t)}{\Delta t} = Ct(t) - Dt(t) \quad (3.1)$$

де знак Δ показує зміну величини за проміжок часу Δt .

Балансова ставка $R(t)$ за портфелем вкладів на певну дату є середньозваженою (на обсяги) ставкою за всіма вкладками портфеля, що обліковуються на відповідних балансових рахунках. Зауважимо, що балансова ставка постійно змінюється внаслідок руху коштів на вкладних рахунках.

Ставка $R_c t(t)$, за якою банк залучає нові вклади, є поточною. Упродовж певного періоду банк за наявними у цей період вкладками сплачує та отримує відсотки (розмірність – грн.). Визначення оптимальних ставок за вкладками за балансовим підходом безпосередньо знаходять лише оптимальні балансові ставки, вирішуючи задачу оптимізації відсоткових витрат банку за певний

період:

$$\sum_{t=0}^T B(t) \times R(t) \times \Delta t \rightarrow \min. \quad (3.2)$$

За зазначеним підходом вважають також, що пропозиція нових вкладів пропорційна саме балансовій ставці. На наш погляд, така модель пропозиції є неприйнятною. Звичайно, що існує певна кореляція між пропозицією вкладів та балансовою ставкою. Проте балансові ставки впливають на пропозицію вкладів виключно через поточні ставки за новими вкладками, які становлять лише певну частку від загального обсягу банківських вкладів. Балансові ставки за наявними вкладками не можуть впливати на пропозицію вкладів, адже клієнти бачать лише пропозицію банку щодо поточних ставок за новими вкладками.

Зауважимо, що балансові ставки є чутливими до погашення вкладів, термін дії яких уже минув. Вони мають здатність змінюватися, при цьому поточні ставки, які пропонує банк за новими вкладками, можуть залишатися незмінними.

За поточним підходом вважають, що пропозиція нових вкладів пропорційна різниці поточної ставки, тобто ставки, яку пропонує банк клієнтам за новими вкладками, та ринкової ставки за новими вкладками. Зауважимо, що, на нашу думку, таке припущення точніше відповідає економічній суті взаємодії банку з ринком (див. рис. 3.2). Чим більша ця різниця, тим значнішим є приплив нових вкладів. І навпаки.

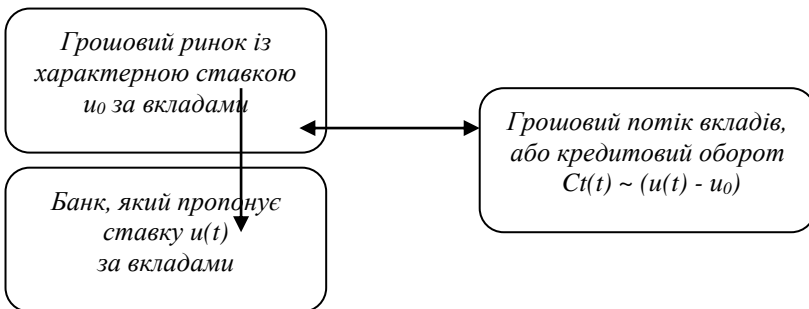


Рис. 3.2. Взаємодія банку з ринком

Проте оптимальні поточні ставки знаходять, вирішуючи таку задачу оптимізації: але не оптимізацію відсоткових витрат (див.

формула 3.3)

$$\sum_{t=0}^T Ct(t) \times Rct(t) \times \Delta t \rightarrow \min. \quad (3.3)$$

Представлений підхід ґрунтується на застосуванні термодинамічного підходу до опису мікроекономічних процесів. Це пояснює, чому саме обраний критерій оптимальності (3.3), який виражає принцип мінімального розсіювання капіталу, а не критерій оптимальності (3.2).

Зауважимо, що у процесі управління вкладами для банку важливо оптимізувати якраз відсоткові витрати, а не розсіювання капіталу. При використанні підходу (1.3) втрачається важлива для банку інформація щодо часу перебування нових вкладів на рахунках упродовж періоду управління вкладами, що безпосередньо впливає на відсоткові витрати.

Зробимо проміжні висновки. З одного боку, потрібно мінімізувати саме відсоткові витрати. А з другого – відсоткові витрати треба показати через потокові ставки, адже за їх допомогою здійснюють управління.

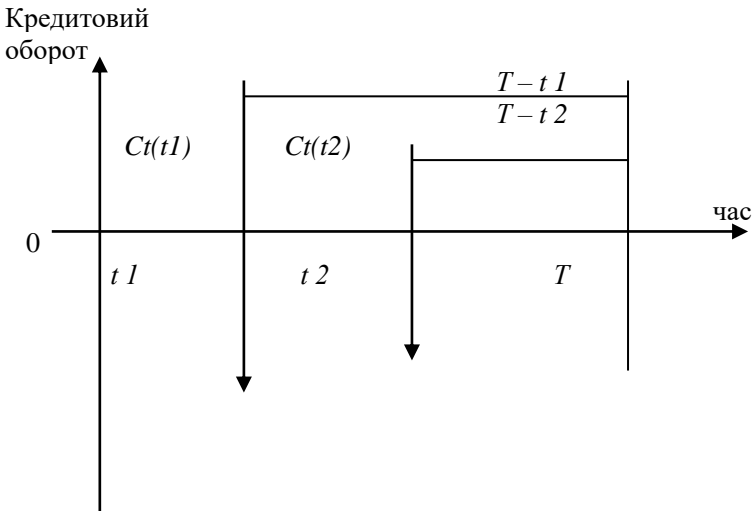


Рис. 3.3. Порядок розрахунку тривалості перебування вкладів в банківській установі

Для того, щоб показати відсоткові витрати через потокові ставки, розглянемо рис.3.3 для розрахунку тривалості перебування вкладів.

Як видно з рис.3.3, кредитовий оборот $Ct(t_1)$ коштів, залучених у момент часу t_1 знаходиться на вкладних рахунках упродовж часу $T-t_1$ до кінця періоду управління T . Відповідно кредитовий оборот $Ct(t_2)$ коштів, залучених у момент часу t_2 , знаходиться на вкладних рахунках упродовж часу $T-t_2$ і т. д. Враховуючи ці тривалості перебування залучених коштів на вкладних рахунках, запишемо загальні відсоткові витрати за період управління:

$$\int_0^T Ct(t) \times R ct(t) \times (T-t) \times dt \quad (3.4)$$

Надалі скористаємося цією залежністю (3.4) для визначення цільової функції для того, щоб надати задачі більш прозорого вигляду, зробимо низку припущень.

При розгляді зі стабільним кредитним рейтингом банку та стабільним ринком, на якому пропонується лише один вкладний продукт із плаваючою ставкою в одній валюті та цей вкладний продукт не передбачає прав часткового зняття та або поповнення коштів.

Альтернативних ринків для вкладення населенням своїх вільних коштів, крім банківського ринку вкладів, не існує. Тобто не треба враховувати перетікання коштів із одного ринку на інший.

Вважатимемо, що банк має такий портфель роздрібних строкових вкладів, який не містить у собі вкладів VIP-клієнтів та вкладів, які є грошовим забезпеченням наданих ним кредитів. Банк управляє вкладками у обраному періоді управління T . Нехай усі нові вклади, залучені банком, мають один термін, який перевищує період управління. Припустимо, що строки погашення наявних вкладів також перевищують період управління. Крім того, вважатимемо, що повні дострокові погашення вкладів не допускаються. Таким чином, на всьому періоді управління банк не погашає вклади, а лише залучає нові.

Припустимо також, що банк не є монополістом на ринку вкладних операцій. Він бере ставки з ринку, тобто є маркет-тейкер (market-taker). При цьому ринок є необмеженим. Отже,

вважатимемо, що вкладні операції банку не впливають на загальний рівень ринкових ставок.

Припустимо, що ринок вкладів характеризується певною ринковою ставкою $u(t)$ закладами, яка не змінюється впродовж усього періоду управління. Крім того, вважатимемо, що пропозиція вкладів для банку пропорційна різниці ставки банку та ринкової ставки $u(t)$ закладами (див. рис. 3.2).

Припустимо, що вплив зміни ставки банку на пропозицію вкладів відбувається миттєво. Хоча у цій статті і не розглядається ефект переключення вкладів наявними клієнтами, але непрямим обґрунтуванням зазначеного припущення може бути відомий факт, що нові вклади, залучені від нових клієнтів, зазвичай утворюють значно меншу частину, ніж нові вклади, залучені від існуючих клієнтів. Клієнт, який отримав на руки погашений банком вклад, відразу ж може переключити його вже за новою ставкою, якщо визнає її прийнятною.

Знехтуємо ефектами сезонності й періодичності припливу вкладів. Зауважимо, що зроблені припущення не є критичними і можуть бути послаблені.

Нехай банк залучені вклади відразу розміщує у робочі активи, наприклад, кредити під ставку R . Тоді з урахуванням виразу (3.4) чистий відсотковий дохід, отриманий банком упродовж періоду управління від розміщення у робочі активи залучених ним вкладів, дорівнюватиме:

$$I = \int_0^T Ct(t) \times (R - Ct(t)) \times (T - t) \times dt \rightarrow \max. \quad (3.5)$$

Цю величину і використовуватимемо як цільову функцію, яку будемо максимізувати. Максимізація чистого відсоткового доходу повинна забезпечити, з одного боку, мінімізацію відсоткових витрат закладами, а з другого боку – найшвидше залучення вкладів, аби вони триваліший час пропрацювали у робочих активах.

3.3. Науковий сегмент дослідження впливу інновації на підготовку фахівців фінансово-кредитного сектору економіки

З кожним роком активізується проблема інноваційного розвитку країни та висвітлюється рольовий аспект індивідуума суспільства для її вирішення. Водночас, набирає обертів потік трансформаційно економічних змін суспільства, яке обрало шлях ринкової сфери функціонування. Наслідком зазначених подій стає достатньо вагоме коливання фінансово-кредитного інституту країни як з позиції внутрішньої, так і зовнішньої політики розвитку.

Відсутність стабілізаційних важелів фінансово-кредитними інститутами в Україні, суттєвий вплив зовнішніх чинників на їх функціонування, вказує на необхідність і доцільність підготовки фахівця нової формації, котрий здатен забезпечити втілення інноваційних ідей в розвиток банківських установ, кредитних спілок та інших суб'єктів господарювання.

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що напрямок дослідження повинен мати двоїсту структуру, з одного боку, слід звернутися до еволюційних аспектів появи інноваційної ідеї для розвитку банківського сектору, з іншого боку, стає зрозумілим, що є необхідність визначення впливу, фахівця нової формації на її впровадження.

Зокрема, працюючи над проблемою сталого бізнесу, в контексті управління потенціалом суб'єкта господарювання, В. Хомяков та І. Бакум [15, с. 209] визначають типи корпорацій за способом створення доданої вартості. З позиції нашого дослідження, цікавим є те, що науковці відокремлюють такі типи корпорацій як «культивування талантів» та «одночасний інноваційний розвиток різних напрямів бізнесу». З позиції науковців такий тип корпорацій як «культивування талантів» має передбачити «...залучення, працевлаштування і розвиток талановитих кадрів, які виділяються із загальної маси» [15, с. 210]. Стає зрозумілим, ідею формування фахівця нового типу, з інноваційними, творчими та креативними здібностями, науковці пропонують безпосередньо суб'єкту господарювання. Отож, з

прикладної позиції майбутнього фахівця має формувати банківська установа, котра займається впровадженням інноваційних технологій.

Проте, звернення до праці І.З. Должанського, Т. Загорної, О. Удалих, І. Герасименко та В. Ращупкіна [16] вказало на існування дещо іншої позиції. Вчені досліджуючи проблему генерування внутрішніх і зовнішніх мотивів нововведень вирізняли «мотиви творчості». До сутнісної характеристики даного поняття науковці включали «...бажання реалізувати накопичені знання, задовольнити потребу в реалізації творчих ідей, підвищити майстерність у конкретній області діяльності» [16, с. 302]. Крім того, вчені торкаються достатньо болючого питання з проблеми, яка вивчається, а саме наголошують на тому, що «...технічний розвиток, що не має соціальної орієнтації, сам породжує опір нововведенням» [16, с. 309]. Стає зрозумілим, що активізується проблема сумісництва економічних й соціальних цілей в період технічного розвитку на базі нововведень. В контексті поставленої проблеми можна зазначити, що формування фахівцем нового типу для банківського сектору економіки має відбуватися із урахуванням мотивуючих стимулів, у разі прояву ним творчого натхнення до саморозвитку та результативної участі в інноваційній ідеї.

На наш погляд, доречним є також звернення до праці О. Федоніна, І. Репіна та О. Олексюка [17]. Вітчизняні вчені достатньо змістовно розкривають проблему та напрямки її реалізації стосовно трудового потенціалу та його оцінки. У контексті обраного напрямку дослідження цікавим є трактування науковцями змісту дефініції «підприємницький трудовий потенціал» так, як вона об'єднує риси певної частини працівників та інновації.

У зв'язку з цим, вважаємо за потрібне навести дослівне викладення категорії підприємницький трудовий потенціал, О. Федоніним, І. Репіним та О. Олексик [17]. Науковці вважають, що «...це наявність та розвиток підприємницьких здібностей певної частини працівників як передумови для досягнення економічного успіху за рахунок формування ініціативної й інвестиційної моделі діяльності» [17, с. 188]. Безумовно, такий підхід до трактування даної дефініції підтверджує існування тісного взаємозв'язку між інноваційним та людським аспектом як макроекономічного, так і мікроекономічного розвитку. Такий ключовий сегмент, підкреслює

сучасність обраного напрямку дослідження та свідчить про необхідність одночасного вирішення питання інноваційного розвитку банківського сектору із одночасним формуванням фахівця нового типу.

Вищевикладене констатує про доцільність звернення до соціального середовища, яке здатне сприяти появі фахівця нового типу для інноваційної економіки. З цього приводу В. Стадник та М. Йохна [8, с. 411] вважають, що «...за соціально-орієнтованої економіки визначення ефективності інновацій має обов'язково враховувати їх вплив на соціальне середовище». Таке твердження вчених ґрунтується на позиції необхідності передбачати в соціально-економічних процесах розвитку країни, перш за все, поліпшення якості життя людей. Ключовим сегментом, у даному випадку, виступає підтримка держави, яка має впроваджувати нормативно-правовий регулятор розвитку фахівця нового типу із урахуванням інноваційного аспекту. Крім того, науковці звертають увагу на те, що формування індивідуума суспільства, який буде здатен працювати у площині інноваційного розвитку, можливе за умов подолання «...не менше стереотипу мислення, а й стереотипу поведінки» [8, с. 285].

За результатами проведеного дослідження вважаємо за потрібне представити авторське бачення взаємодії ключових сегментів поставленої проблеми, а саме інновації, особистості в якості фахівця нового типу та середовища, де відбувається впровадження інноваційної ідеї (рис. 3.4).

Зазначені ключові сегменти взаємодії інновації, особистості та середовища їх функціонування матимуть можливість якісно реалізуватися, за правилом реалізація інновації у мінімальні терміни і з мінімальними витратами ресурсів, але за умов наявного комерційного критерію. Мається на увазі дієвість рішень про стимулювання досягнення комерційного результату інноваційного процесу. Кожен із зазначених сегментів має своє призначення та виконує чітко окреслені функції. Якщо звернутися до банківського сектору економіки, то стає зрозумілим, що формування фахівця нового типу має передбачити дослідження умов реалізації його навичок, творчих здібностей, професійних якостей із урахуванням обраних інноваційних позицій конкретної банківської установи. Достатньо актуальним для вирішення стає питання адаптації сформованих ключових сегментів в контексті інновації та

особистості в такому середовищі, яке вже відзначається інноваційною сферою.

Отож, ми вважаємо, що первинною ланкою в даній взаємодії має стати інноваційне середовище, яке викличе необхідність адаптації особистості та вкаже на доцільність розвитку тих її рис, котрі мають бути притаманні фахівцю нового типу.

- ✓ відмова від пасивності у виконанні дорученої роботи;
- ✓ ініціативність особистості у розв'язанні поставлених проблем;
- ✓ бажання опанувати новітні підходи в реалізації професійних якостей;
- ✓ активізація розвитку творчих та креативних якостей.



Рис. 3.4. Схема ключових сегментів взаємодії інновації, особистості та середовища їх функціонування (авторська розробка)

Водночас, ми погоджуємося з думкою В. Стадника та М. Йохана [8, с. 286] стосовно того, що «...не менш важливо розвивати креативні здібності працівників заохочувати їхню активність у пошуку нових знань, ідей, стимулювати прийняття нестандартних рішень, підтримувати атмосферу творчості». У цьому випадку, ми вважаємо, стимулюючі важелі в інноваційній ніші повинні мати особливий статус так, як сприяють, з одного боку, зацікавленості особистості в результативності реалізації професійних, творчих і креативних здібностей, з іншого боку, інноваційна ідея одержує якісний регулятор впровадження за рахунок інтелектуального потенціалу. Саме таку модель варто пропонувати банківській установі, котра обрала шлях інноваційного розвитку та в перспективі передбачає достатньо потужний механізм функціонування. Керівна ланка банку, при розробці інноваційної програми розвитку, як нам здається, має розробити вимоги до учасників впровадження інноваційної ідеї в декількох напрямках: з позиції конкретного фахівця відповідної ланки роботи та з позиції заохочувальних стимулів, які мають забезпечити отримання нагороди цим фахівцем. Такий підхід підвищує фактичність реалізації інноваційної ідеї на більш високому якісному рівні.

З цього приводу важливо зазначити, що індивідууми суспільства, котрі беруть участь у розробці та впровадженні інноваційного продукту повинні мати якісний інструментарій адаптації (рис. 3.5).

В Україні теорія і практика формування індивідуума суспільства, який би відповідав інноваційному спрямуванню економіки, ще не зайняли належного місця.

Проте, слід віддати належне науковим доробкам у сфері стратегічного управління, котрі більш поглиблено розкривають як інноваційний аспект, так і людський чинник з позиції мотиваційних стимулів його участі. На даний час, варто віддати належне таким вченим науковцям як: Л. Довгань, Ю. Каракай, Л. Артеменко [18], А. Міщенко [19], З. Галушка, І. Комарницький [20], М. Корецький, А. Дегтяр, О. Дацій [21], П. Клівець [22], О. Скібіцький [23], А. Штангрет, О. Копилок [24] та інші. Зазначені науковці конкретизують управлінські цикли в інноваційній діяльності та відводять достатньо пріоритетне місце для виконавця наміченої ідеї. Провідною думкою їх дослідження виступає необхідність забезпечення інноваційного процесу висококваліфікованими

кадрами та керівником, котрий має поважний імідж. Саме на цьому етапі проводиться підвищення кваліфікації і перепідготовки тих фахівців, які братимуть участь у інноваційному процесі.

Підготовка фахівця нового типу для впровадження інноваційної програми розвитку банківської установи з позиції менеджменту, на нашу думку, має враховувати такі принципи: актуальність інноваційної ідеї; участь в інноваційному циклі конкретної особи;

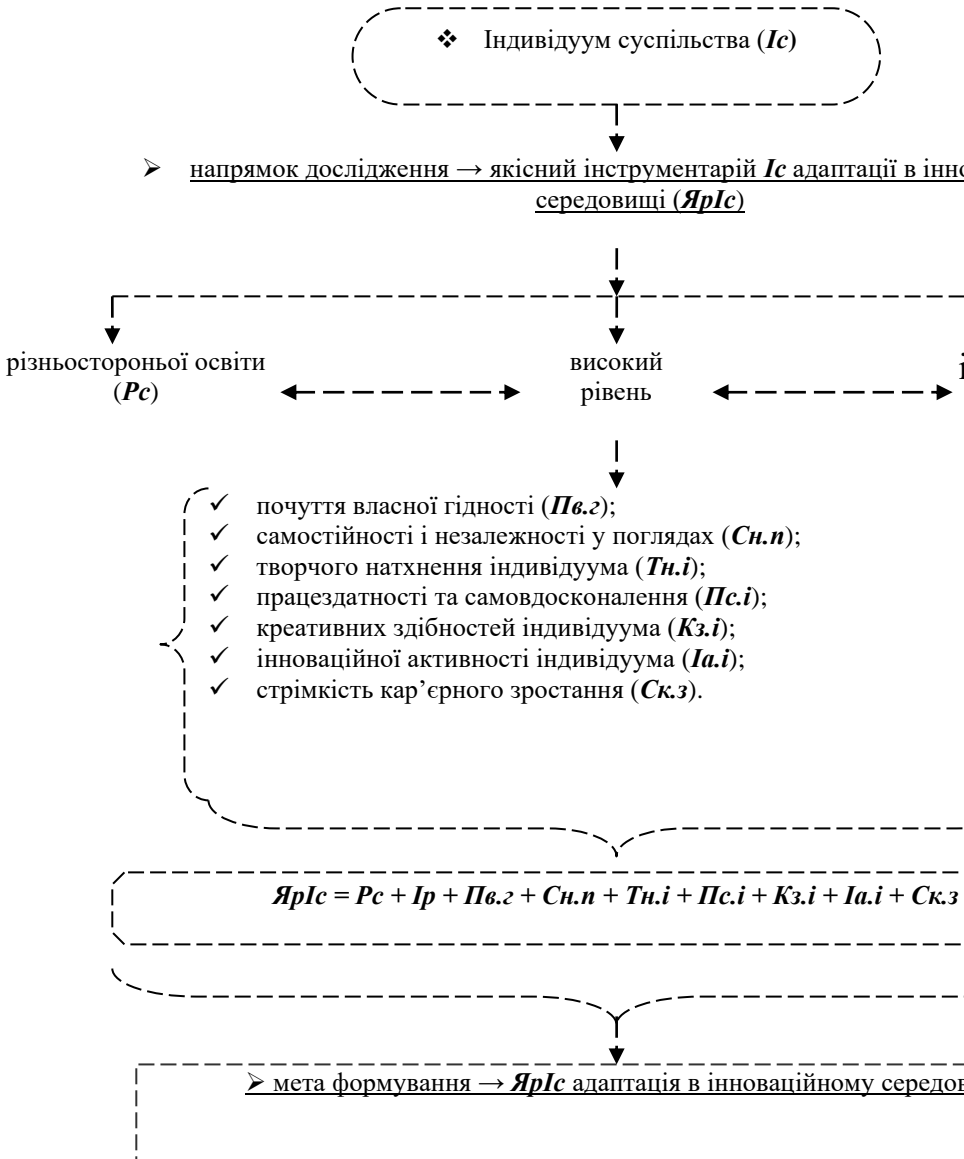


Рис. 3.5. Запропонована схема складових якісного інструментарію індивідуума суспільства при адаптації в інноваційному середовищі (авторська розробка)

встановлення рівня кваліфікованої підготовки фахівця та наявність зворотного зв'язку між особою, що ділиться досвідом та керується критеріями ефективності з погляду впливу на осіб, котрі навчаються та безпосередньо учасниками програми фахової підготовки.

Поглиблюючи дослідження варто звернутися до досвіду Японії, яка має достатньо потужну програму планування кар'єри працівників компанії. Вказана програма, як зауважує Г. Щьокін [25], охоплює весь трудовий період працівника (від 22 до 65 років). Карта планування кар'єри включає сім розділів: опис життєвого циклу; опис основних етапів фахової кар'єри працівника; опис загальних завдань трудової діяльності; план розвитку професійних функцій працівника; завдання організації і працівника для розвитку його кар'єри; дані про результати періодичних перевірок і оцінки здібностей працівника та дані про проведення консультацій старшого керівного персоналу для молодшого персоналу.

Водночас, М. Мурашко [26, с. 247] звертає увагу на необхідність урахування основних рис керівника, котрий має забезпечити ефективність роботи трудового колективу. При цьому, М. Мурашко спирається на наукові доробки Г. Мінтберга, який назвав вісім основоположних рис, що мають бути притаманні сучасному керівникові (менеджеру). Важливими серед них вважається мистецтво: бути рівним; бути лідером; розв'язувати конфлікти; опрацьовувати інформацію; приймати нестандартні управлінські рішення; раціонально розподіляти ресурси в організації та мистецтво самоаналізу.

Спираючись на дослідження М. Мурашко [26, с. 247] вважаємо за потрібне ініціювати включення до процесу формування фахівця нового типу, фактори, що перешкоджають повній реалізації особистих можливостей керівника. Такий підхід обґрунтовується тим фактом, що фахівець нового типу має вбирати лідерські якості та на запропонованому рівні проводити керівництво тією часткою інноваційної ідеї, яка надана йому для впровадження.

Відповідно до вищевикладеного, ми пропонуємо, блок чинників, які можуть негативно вплинути на формування фахівця для інноваційного середовища. Це пов'язано з тим, що такий фахівець має володіти рисою самокритики та реалістично оцінювати своє місце в інноваційних сферах адаптації (рис. 3.6).

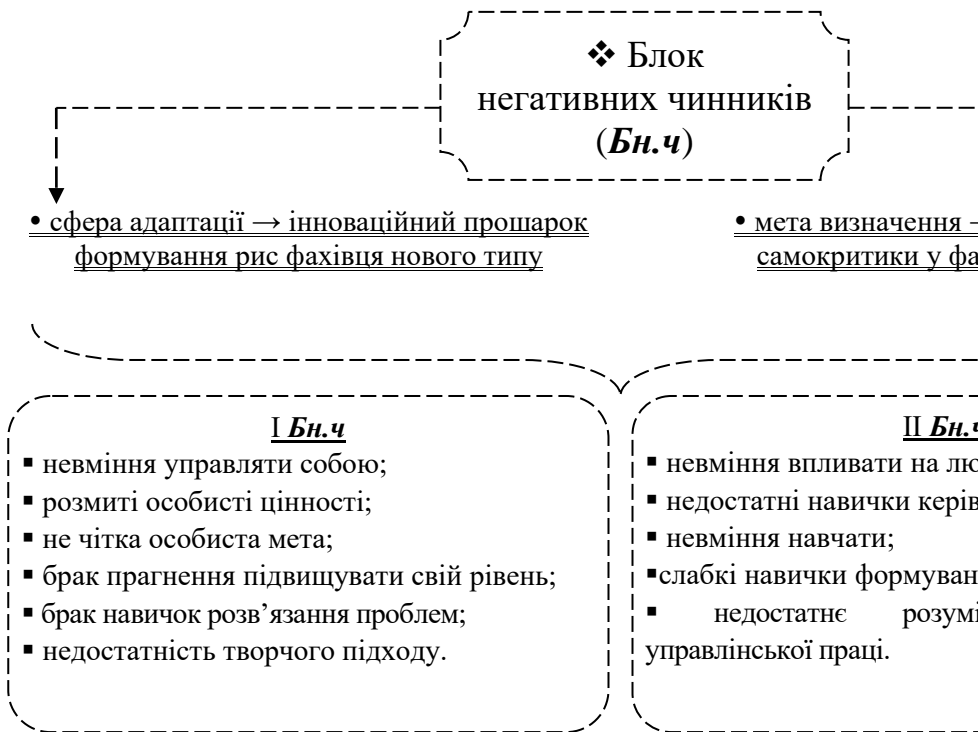


Рис. 3.6. Рекомендований зміст негативних чинників впливу на формування рис фахівця нового типу в інноваційному прошарку (авторська пропозиція)

3.4. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття інноваційних управлінських рішень

В процесі аналізу теоретико-методологічних засад формування здатності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття управлінських рішень висвітлено стан вивчення досліджуваної проблеми, проаналізовано основні підходи до вивчення сутності прийняття управлінських рішень. Особливу увагу приділено аналізу понять «здібність», «здатність» та «здатність до прийняття управлінських рішень». Розкриваються психолого-організаційні чинники формування у майбутніх менеджерів здатності до прийняття управлінських рішень.

Прийняття управлінських рішень може розглядатися на базі двох основних характеристик – зовнішньої (предметно-діяльнісної) та внутрішньої (психологічної) (Л. Карамушка, А. Карпов, Н. Коломінський).

У роботах більшості авторів виокремлюється така послідовність етапів процесу прийняття управлінського рішення: визначення проблемної ситуації, аналіз змісту проблемної ситуації, формулювання альтернатив, оцінка альтернатив за системою сформульованих критеріїв і у відповідності до основних цілей діяльності, вибір альтернативи, реалізація прийнятого рішення, контроль його виконання, оцінка ефективності і корекція рішення.

Ефективність проходження цих етапів, як правило, пов'язується з наявністю певного особистісного конструкту, який термінологічно визначається як «здібність» чи «здатність». Під здібностями, зазвичай, розуміються такі психологічні особливості людини, від яких залежить успішність засвоєння знань, умінь та навичок. Під здатністю ми розуміємо такі особливості людини, які визначають ефективність виконання будь-якого конкретного виду діяльності.

В основу теоретичного аналізу проблеми здатності до прийняття управлінських рішень покладено підходи до визначення основних індивідуально-психологічних якостей, якими повинні характеризуватися професійні керівники (М. Вудкок, Р. Катц, В.

Пуртов, А. Файоль, Д. Френсіс): досвід управлінської діяльності; гарна риторика, виразність, швидка словесна реакція; переконливість, високий інтелект, почуття гумору, впевненість у собі; висока працездатність, життєва активність, витривалість; чарівність, популярність, привабливість; здатність до прийняття управлінських рішень, готовність прийняти на себе відповідальність; ділова та соціальна компетентність; впевненість у судженнях, оригінальність, творчий підхід; готовність до співпраці, пристосування, гнучкість; цілеспрямованість; вміння керувати емоціями в стресових ситуаціях.

Здатність до прийняття управлінських рішень визначено як комплекс діяльнісних можливостей та індивідуально-психологічних властивостей особистості менеджера, які у своїй сукупності визначають ефективність прийняття управлінських рішень.

Нами визначено основні індивідуально-психологічні особливості спеціаліста з управлінської діяльності, що впливають на успішне прийняття управлінських рішень. В результаті аналізу нами виявлено основні чинники, що впливають на формування здатності до прийняття управлінських рішень у студентів спеціальності «Банківська справа»: на макрорівні – тенденції суспільного розвитку (демократизація суспільства загалом і сучасної освіти зокрема) та світові тенденції розвитку менеджменту як особливого типу діяльності; на мезорівні – організаційні (рівень урбанізації та розвитку інфраструктур, провідна фахова спрямованість вищого навчального закладу, спосіб організації фахової підготовки) та соціальні (фаховий рівень викладацького складу, соціальний статус студентів, гендерний склад студентських груп); на мікрорівні – ставлення студентів до ВНЗ та процесу навчання, наявність індивідуального досвіду у галузі прийняття рішень та індивідуально-психологічні чинники. Аналіз програм та змісту підготовки майбутніх фахівців з менеджменту дає змогу виявити ряд проблем, що перешкоджають формуванню здатності до прийняття управлінських рішень відповідно до вимог сьогодення.

Серед таких чинників, що можуть і повинні бути вдосконалені, називають фаховий відбір (В. Барко, Л. Возняк, В. Панок, О. Шаповалов), довузівську профільну підготовку, створення психологічної служби, формування психологічної компетентності (психологічна компетентність майбутнього керівника по відношенню до себе, до своїх підлеглих, до людей, які знаходяться

поза організацією (О. Романовський, Н. Чепелева), особистісно-орієнтований підхід (Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Т. Одобецька, П. Перепелиця, В. Рибалка, С. Сисоева), комп'ютерно-орієнтоване навчально-методичне забезпечення (Н. Баловсяк, П. Беспалов, В. Брежнєва, О. Назаров, О. Тімченко, Д. Швец), дистанційне навчання, розробку підручників і методик з урахуванням сучасного та майбутнього соціально-економічного розвитку нашої країни (М. Жук), зв'язок з професійною практичною діяльністю (А. Налчаджян).

Комплексний аналіз визначених чинників подано у додатку М.

Емпіричне дослідження особливостей здатності майбутніх менеджерів до прийняття управлінських рішень здійснювалось в наступних напрямах:

- визначено загальну стратегію констатуючого етапу дослідження;
- обґрунтовано вибір методів дослідження;
- проаналізовано рівні сформованості здатності до прийняття управлінських рішень.

Розкрито основні чинники, що впливають на формування здатності до прийняття управлінських рішень у студентів спеціальності «Банківська справа».

Дослідження проводилося у два етапи упродовж 2009-2012 років. Перший етап емпіричного дослідження (констатуючий) мав на меті виявлення рівня сформованості здатності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття управлінських рішень на початковій стадії дослідження. З метою виявлення рівня сформованості здатності до прийняття інноваційних рішень у студентів спеціальності «Банківська справа» було розроблено опитувальник, що складається з кількох блоків, спрямованих на визначення рівня сформованості основних якостей, які входять до структури здатності до прийняття управлінських рішень (аналітичність, креативність та гнучкість мислення, самостійність, відповідальність, рішучість, схильність до ризику, здатність працювати у групі, впевненість у собі, емоційна стійкість, вміння сконцентруватися, організованість). У процесі дослідження рівня сформованості здатності до прийняття управлінських рішень було виявлено, що більшість обстежених студентів 1-2 курсів мають або середній рівень сформованості цієї здатності – близько 38% респондентів, або високий рівень - близько 39% студентів. Низький

рівень продемонстрували близько 23% респондентів (табл. 3.1).

Проведене експериментальне дослідження дало підстави вважати, що при вступі до ВНЗ абітурієнти мають як правило низький рівень сформованості основних компонентів здатності до прийняття інноваційних управлінських рішень. Це можна пояснити впливом наступних чинників: організація довузівської підготовки і профорієнтаційної роботи, рівень урбанізації та розвитку інфраструктур, соціальний статус студентів, гендерний склад студентських груп.

Таблиця 3.1

Показники рівня сформованості здатності студентів 1-2 курсів спеціальності «Банківська справа» до прийняття інноваційних управлінських рішень, %

Рівень сформованості / Курс навчання	Високий	Середній	Низький
1 курс	40	36	20
2 курс	38	40	26
Середній показник	39	38	23

З метою порівняння були застосовані тестові методики вивчення рівня сформованості основних компонентів здатності до прийняття управлінських рішень, а саме: «Рішучість», «Упевненість у собі», методику «Здібності до творчого саморозвитку» (І.В. Нікішина) (див. дод. Л) і опитувальник «Умови, що впливають на розвиток здатності приймати інноваційні управлінські рішення». Результати цих тестів практично збігаються з результатами запропонованого кафедрою комплексного опитувальника «Чи вмієте Ви приймати рішення?» (див. дод. К).

На цьому етапі було також опитано студентів 3 курсу спеціалізації «Банківська справа», бо застосування запропонованої методики на випусковій кафедрі розпочато з вивчення дисциплін циклу професійно-практичної підготовки. Результати подано у таблиці 3.2. Можна констатувати незначну різницю між показниками рівня сформованості готовності до прийняття інноваційних рішень студентами 1-2 та 3 курсів, що свідчить про мінімальний вплив циклу загальноекономічної та природничо-наукової на формування готовності.

Другий етап емпіричного дослідження був спрямований на

виявлення рівня сформованості здатності до прийняття інноваційних управлінських рішень на завершальній стадії підготовки фахівців банківської справи у ВНЗ. Аналіз готовності до вирішення складних управлінських завдань обстежуваними випускниками показав, що низький рівень продемонстрували близько 11% респондентів, середній рівень – 38%, а високий рівень мають близько 51% студентів.

Таблиця 3.2

Показники рівня сформованості здатності студентів 3 курсу спеціальності «Банківська справа» до прийняття інноваційних управлінських рішень (%)

Рівень сформованості Курс навчання	Високий	Середній	Низький
1 курс	40	36	20
2 курс	38	40	26
Середній показник	39	38	23
3 курс	40	39	23

З метою виявлення рівня сформованості здатності до прийняття управлінських рішень на останньому етапі навчання у ВНЗ (тобто після застосування вищезазначеної моделі і програми) було застосовано аналогічний набір методик. Результати опитування та показники рівня сформованості готовності студентів-випускників до прийняття інноваційних управлінських рішень відображено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Показники рівня сформованості здатності студентів 5 курсу (спеціаліст, магістр) спеціальності «Банківська справа» до прийняття інноваційних управлінських рішень (%)

Рівень сформованості Курс навчання	Високий	Середній	Низький
5 курс (спеціаліст)	46	40	14
5 курс (магістр)	51	39	10
Середній показник	48,5	39,5	12

Аналіз отриманих даних дає підстави вважати, що упродовж навчання на завершальній стадії відбулися певні зміни у здатності

до прийняття управлінських рішень від початку вивчення дисциплін на випусковій кафедрі (III курс) до кінця навчання (V курс). Разом з тим, слід вказати на кращу динаміку формування показника сформованості здатності до прийняття управлінських рішень у період навчання в магістратурі. На нашу думку, причиною таких результатів є різниця в організації навчального процесу, у ставленні до навчання, гендерні особливості (незначне переважає жіночої статі) тощо.

На основі статистичного аналізу результатів тестувань та опитування можна зробити висновок, що різниця між порівнюваними групами студентів на початку навчання (III курс) і в кінці навчання (V курс) є статистично достовірною, що свідчить про наступне: здатність до прийняття управлінських рішень не формується стихійно і виникає тільки як побічний продукт навчання, а не як закономірність. Отже, існує необхідність цілеспрямованої організації навчального процесу у напрямі формування основних компонентів здатності до прийняття управлінських рішень у студентів спеціалізації «Банківська справа».

Організація процесу формування здатності до прийняття управлінських рішень передбачала вироблення загальної стратегії формуючого експерименту, аналіз змісту програми психологічної організації навчального процесу формування особистісної здатності до прийняття управлінських рішень і моделі формування психологічної структури та компонентів управлінської діяльності.

Аналізуючи проблему вдосконалення підготовки керівників у системі вищої освіти, ми дійшли висновку, що програма психологічної організації навчального процесу повинна складатися з низки етапів, які має проходити студент для формування здатності до прийняття управлінських рішень:

- 1) формування знань теоретичного типу;
- 2) розробка імітаційних моделей, в яких відображається специфіка майбутньої управлінської діяльності;
- 3) включення до навчального процесу модельних дій (тренінги, ігри, тести);
- 4) залучення студентів до ситуацій реального прийняття управлінських рішень;
- 5) забезпечення рефлексивного усвідомлення студентами набутих компетенцій, тобто розуміння технологій використання

методів прийняття рішень;

б) формування індивідуального стилю прийняття управлінських рішень.

Найбільш перспективними в сучасних умовах формами підготовки спеціалістів з менеджменту є такі, які базуються на методах активного навчання. Застосування методів активного навчання має високий потенціал розвитку особистісних якостей. Серед таких методів навчання особлива роль відводиться іграм, тренінгам, тестам тощо.

Для формування у майбутніх працівників банківської системи всіх компонентів здатності до прийняття інноваційних управлінських рішень нами було розроблено програму, що складається з 4-х основних блоків: тренінгові засоби; ділові ігри; рольові ігри і тести. Тренінгова частина містить як достатньо відомі тренінги, так і розроблений нами тренінг «Прийняття управлінських рішень», спрямований на формування когнітивного, особистісного, соціально-психологічного і психофізіологічного компонентів здатності до прийняття управлінських рішень, а також уявлень про функцію та процес прийняття управлінських рішень. Ділові й рольові ігри, в основному, використовуються для формування когнітивного, особистісного і соціально-психологічного компонентів здатності. Залучення до навчального процесу тестів допомагає формувати креативність та гнучкість мислення, аналітичність і вміння сконцентруватися. Даний тренінг успішно впроваджено у навчальний процес кафедри банківської справи у 2011 році та удосконалено відповідно до скоригованих програм у 2012 р.

Загальну структуру програми можна зафіксувати у вигляді системи, що включає в себе наступний перелік компонентів:

- тренінги:
 - 1 – «Креативність» (група вправ);
 - 2 – «Або-або»;
 - 3 – «Прийняття інноваційних управлінських рішень»;
- ділові ігри:
 - 4 – «Організаційна структура управління комерційним банком»;
 - 5 – «Комерційний банк – світовий ринок»;
 - 6 – «Організація прийняття інноваційних управлінських рішень»;

- 7 – «Мозковий штурм – основа прийняття рішень»;
- рольові ігри;
- 8 – «Аварія корабля»;
- 9 – «Зруйновані мости»;
- 10 – «Образ бажаного»;
- тести:
- 11 – «Фігури»;
- 12 – «Незвичне використання»;
- 13 – «Незвичні питання».

Психологічна модель формування особистісної здатності до прийняття управлінських рішень має враховувати наступні компоненти здатності до прийняття управлінських рішень:

- креативність та гнучкість мислення;
- аналітичність;
- самостійність;
- відповідальність;
- рішучість;
- схильність до ризику;
- здатність працювати у групі;
- впевненість у собі у взаємодіях;
- емоційна стійкість;
- вміння сконцентруватися;
- організованість.

Використавши методи порівняння, ми визначили, що саме застосування активних методів навчання, а не вікові зміни, є основним фактором у формуванні здатності до прийняття управлінських рішень. З цією метою було здійснено порівняння рівня сформованості означеного показника у студентів V курсу 2011 року і 2012 року випуску.

Для виявлення можливих відмінностей між рівнем сформованості здатності до прийняття управлінських рішень серед випускників кафедри банківської справи був застосований S-критерій тенденцій Джонкіра. На основі проведених розрахунків виявлено тенденцію до зниження відмінностей між студентами спеціальності «Банківська справа» у досліджуваних групах щодо формування здатності до прийняття інноваційних управлінських рішень. Це може бути пояснено застосуванням запропонованої нами єдиної методики для формування здатності до прийняття управлінських рішень.

На нашу думку, це може бути пояснено наступними чинниками:

- рівень урбанізації та розвитку інфраструктур;
- провідна фахова спрямованість ВНЗ;
- спосіб організації фахової підготовки;
- фаховий рівень викладацького складу;
- соціальний статус студентів;
- гендерний склад студентських груп;
- ставлення студентів до ВНЗ та процесу навчання.

Отже, є необхідність психолого-педагогічної організації навчального процесу, яка полягає у використанні тренінгових, ігрових, тестових форм навчання з метою формування у студентів здатності до прийняття управлінських рішень.

Основні результати дослідження можна представити наступними тезами.

1. Інноваційний характер змін у всіх галузях суспільного життя – політиці, економіці, освіті тощо – передбачає формування у майбутніх менеджерів здатності до прийняття управлінських рішень як базової компоненти професійної компетентності.

2. Встановлено, що здатність до прийняття управлінських рішень є комплексом діяльнісних можливостей та індивідуально-психологічних властивостей особистості менеджера, які у своїй сукупності визначають ефективність прийняття управлінських рішень та формуються у процесі навчально-професійної діяльності. Діяльнісні можливості розкриваються через систему професійних компетентностей майбутнього менеджера. Індивідуально-психологічна складову утворюють такі компоненти, як: когнітивний (аналітичність, креативність та гнучкість мислення); особистісний (самостійність, відповідальність, рішучість, схильність до ризику); соціально-психологічний (здатність працювати у групі, впевненість у собі у взаємодіях); психофізіологічні (емоційна стійкість, вміння сконцентруватися, організованість).

3. Визначено рівневий характер чинників, що впливають на формування здатності до прийняття управлінських рішень у студентів менеджерських спеціальностей і які виявляються на трьох рівнях:

- на макрорівні – тенденції суспільного розвитку (демократизація суспільства загалом і сучасної освіти зокрема) та

світові тенденції розвитку менеджменту як особливого типу діяльності;

- на мезорівні – організаційні (рівень урбанізації та розвитку інфраструктур, провідна фахова спрямованість вищого навчального закладу, спосіб організації фахової підготовки) та соціальні (фаховий рівень викладацького складу, соціальний статус студентів, гендерний склад студентських груп);

- на мікрорівні – ставлення студентів до ВНЗ та процесу навчання, наявність індивідуального досвіду у галузі прийняття рішень та індивідуально-психологічні чинники.

4. Формування здатності до прийняття управлінських рішень при підготовці менеджерів у ВНЗ має носити системний характер і поєднувати засоби психологічної організації навчального процесу та використання методів активного соціально-психологічного навчання. Програма психологічного забезпечення організації навчального процесу складається з низки етапів, які має проходити студент для формування здатності до прийняття управлінських рішень, тобто бути структурованою і чіткою.

5. Доведено ефективність побудованої моделі і програми формування особистісної здатності менеджерів до прийняття управлінських рішень в процесі професійної підготовки менеджерів, що передбачають включення у навчальний процес інтерактивних методів навчання та активного соціально-психологічного тренінгу.

Здійснене дослідження відкриває перспективи подальшого вивчення проблеми формування у майбутніх фахівців банківської справи здатності до прийняття управлінських рішень. До перспективних напрямів можна віднести: визначення впливу гендерного чинника на формування здатності до прийняття управлінських рішень, побудову програми формування здатності до прийняття управлінських рішень в умовах групової дискусії тощо.

На підставі вивчення наукових джерел здійснено аналіз проблеми формування готовності майбутніх фахівців банківської системи до прийняття інноваційних управлінських рішень, розроблено можливі шляхи її вирішення, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні змісту і структури готовності до аналітичної діяльності, технології її формування та в експериментальній перевірці.

ВИСНОВКИ

В результаті проведених держбюджетних досліджень щодо процесу управління інноваційною діяльністю банків було встановлено практичне значення отриманих результатів із врахуванням різних підходів до розкриття теми.

Практичне значення отриманих результатів держбюджетного дослідження стосовно:

1. Методів оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності полягає в з'ясуванні особливостей підходів до оцінки ефективності інновацій, характеристиці основних методів оцінки ефективності інноваційної діяльності.

2. Оцінки ризиків при кредитуванні інвестиційно-інноваційних проєктів полягає в доцільності надання не тільки кількісної оцінки ризику, а й виявленні його об'єктивних і суб'єктивних чинників, визначенні ступеня їхнього впливу на зростання чи зменшення ризику інвестиційно-інноваційних проєктів.

3. Можливостей застосування різних кредитних деривативів як фінансових інновацій в діяльності банків України полягає в тому, що реалізація напрямів розвитку українського ринку похідних фінансових інструментів допоможе створенню умов для стимулювання найголовнішого двигуна прогресу – підприємницької ініціативи учасників ринку, а також використанню кредитних деривативів у якості ефективного методу регулювання кредитних ризиків і управління кредитним портфелем в повному обсязі. Але при цьому тільки комплексне застосування кредитних деривативів із іншими методами управління кредитним ризиком дозволить банкам уникати кризових явищ і забезпечити оптимальне управління власним кредитним портфелем.

4. Ролі інноваційної діяльності у підвищенні надійності банківських установ полягає в систематизації та доповненні класифікації факторів, що впливають на надійність банку, обґрунтуванні механізму впливу розвитку банківських інновацій на надійність банку.

5. Аналізу інноваційних можливостей банківського кредитування полягає в розробці першочергових завдань для банків з метою активізації та вдосконалення інноваційної діяльності у сфері інвестицій на основі просування інтернет-технологій;

створення нових комплексних рішень для обслуговування VIP-персон; повна автоматизація всіх електронних операцій, що здійснюються з використанням систем інтернет-банкінгу.

6. Інноваційних процесів в інвестиційній діяльності банків України полягає в уточненні сутності банківського кредитування у процесі інноваційного розвитку держави; доведенні необхідності певного кола елементів кредитних інновацій банків; визначенні напрямів інноваційної діяльності банків у сфері кредитування.

7. Інноваційного підходу до оптимізації методів інтегрованого управління активами і пасивами банків полягає в обґрунтуванні використання методу модифікованого ГЕПу для сприяння більш точному аналізу процентного ризику, що сприятиме підвищенню ефективності та удосконаленню управління процентним ризиком банку як складової частини інтегрованого управління активами і пасивами банку.

8. Державного регулювання інноваційної діяльності комерційних банків полягає в систематизації процесу регулювання інноваційної діяльності банківського сектору із виділенням органів регулювання та характеристикою законодавчого забезпечення даної діяльності в банківських установах; визначенні основних напрямів покращення процесу державного регулювання інноваційної діяльності комерційних банків.

9. Інноваційних процесів в депозитній політиці комерційного банку полягає в запропонуванні підходу для визначення оптимальної ставки за новими роздрібними строковими вкладками, який забезпечує максимальний чистий відсотковий дохід від розміщення вкладів у робочі активи.

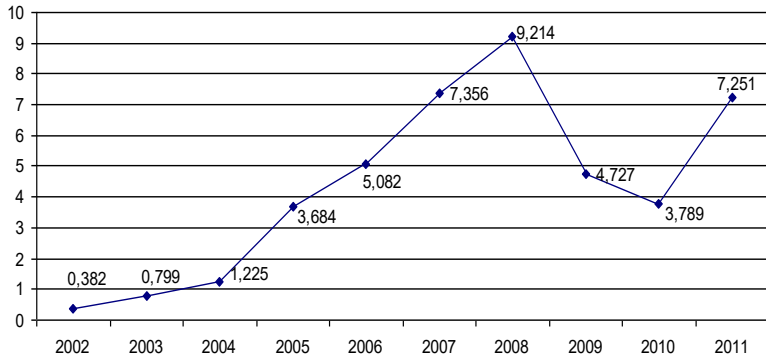
10. Наукового сегменту дослідження впливу інновації на підготовку фахівців фінансово-кредитного сектору економіки полягає в розробці схеми ключових сегментів взаємодії інновації, особистості та середовища їх функціонування; виділено та описано негативні чинники впливу на формування рис фахівця нового типу в інноваційному середовищі.

11. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття інноваційних управлінських рішень полягає в уточненні критеріїв та показників рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців банківської справи до прийняття інноваційних управлінських рішень, відповідно до чого визначено три рівні сформованості готовності студентів до аналітичної діяльності

засобами моделювання: високий, середній, низький.

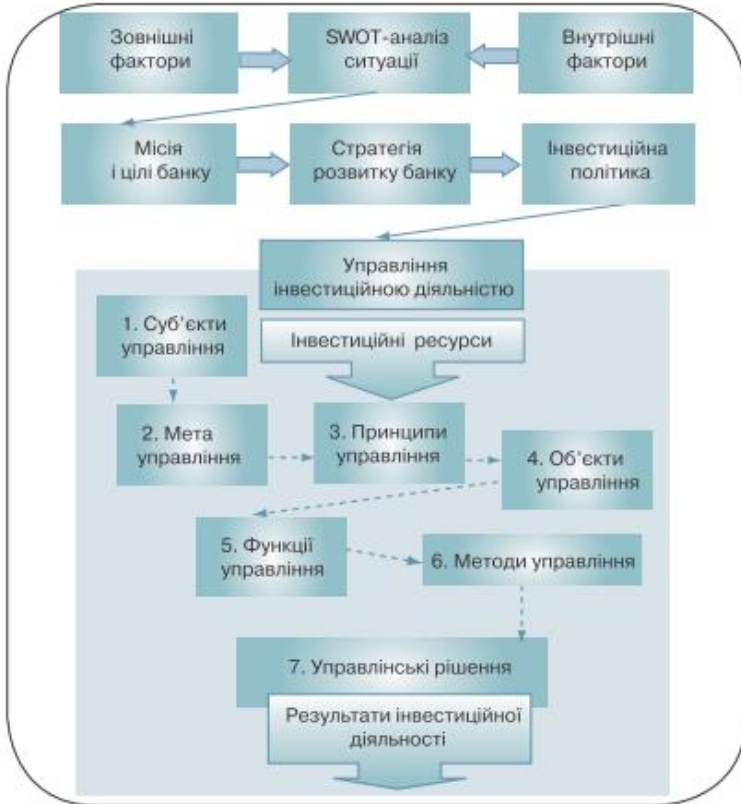
ДОДАТОК А

ДИНАМІКА ОБСЯГУ БАНКІВСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ФАКТИЧНИХ ЦІНАХ ЗА 2002-2011 РР. (млрд. грн.)



ДОДАТОК Б

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ



Примітки. 1. Суб'єкти управління – особи, які реалізують управлінські відносини; 2. Мета управління – бажаний стан об'єкта в майбутньому; 3. Принципи управління – основоположні засади, які притаманні всім компонентам системи управління в процесі їх функціонування; 4. Об'єкти управління – сукупність трудових, економічних та технічних ресурсів; 5. Функції управління – самостійні, спеціалізовані види діяльності, які відокремлюються в процесі розподілу управлінської праці; 6. Методи управління – конкретні способи досягнення мети; 7. Управлінські рішення – форми впливу на об'єкт управління з метою вирішення завдання та досягнення цілей організації.

ДОДАТОК В

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ, ЯКІ ЗАКЛАДЕНО В ОСНОВУ ІДЕОЛОГІЇ PRIVATE BANKING

1. Гарантування клієнту максимальної конфіденційності усіх послуг, що йому надаються (з погляду чинного законодавства країни).

2. Можливість доступу до вищого керівництва банку.

3. Відповідність характеру обслуговування специфічним вимогам клієнта, індивідуальний підхід.

4. Наявність персонального менеджера, що працює в особистому контакті з клієнтом і в зручному для клієнта часовому режимі.

5. Найвища якість і рівень обслуговування, орієнтація на тривалу ділову співпрацю.

6. Системний, глобальний підхід до управління особистим капіталом клієнта, фінансове планування, уміння враховувати можливі запити клієнта.

ДОДАТОК Д

**Показники, що характеризують розвиток банківської справи в
2001-2011 роках в Україні, млрд. грн.**

№ з/п	Показники	Дата										
		01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Кількість зареєстрованих банків	182	179	181	186	193	198	198	197	194	198	176
2.	Виключено з Державного реєстру банків	12	8	4	1	6	1	7	6	6	0	26
3.	Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	24	20	20	20	19	19	13	14	18	21	22
1.	Кількість діючих банків	157	158	160	165	170	175	184	182	176	176	176
1.1	з них: з іноземним капіталом	20	19	19	23	35	47	53	51	55	53	53
1.1.1	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	7	7	7	9	13	17	17	18	20	22	22
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5
АКТИВИ												
1.	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	67,8	105,5	141,5	223,0	353,1	619,0	973,3	1001,7	1090,2	1211,5	1267,9
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	63,9	100,2	134,3	213,9	340,2	599,4	926,1	870,7	983,4	1053,6	1126,6
2.	Високоліквідні активи	9,0	16,0	23,6	36,5	44,9	63,6	79,8	96,4	120,5	136,7	163,6
3.	Кредити надані	46,7	73,4	97,2	156,4	269,7	485,5	792,4	747,3	755,0	825,3	815,3
3.1	з нього: кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності	38,2	57,9	72,9	109,0	167,7	276,2	472,6	475,0	508,3	580,9	609,2
3.2	кредити надані фізичним особам	3,3	8,9	14,6	33,2	77,8	153,6	268,9	222,5	186,5	174,6	161,8
4.	Довгострокові кредити	10,7	28,1	45,5	86,2	157,2	292,0	507,7	441,8	420,1	426,4	394,2
4.1	з них: довгострокові кредити суб'єктам господарської діяльності	9,7	23,2	34,7	58,5	90,6	156,4	266,2	244,4	262,2	290,4	276,7
5.	Проблемні кредити (прострочені та	2,1	2,5	3,1	3,4	4,5	6,4	18,0	70,0	84,9	79,3	72,5

	сумнівні)											
6.	Вкладення в цінні папери	4,4	6,5	8,2	14,3	14,5	28,7	40,6	39,3	83,6	87,7	96,3

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Д

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7.	Резерви під активні операції банків	3,9	5,4	7,3	9,4	13,3	20,2	48,4	122,4	148,8	157,9	141,3
	% виконання формування резерву	93,3	98,2	99,7	100,1	100,1	100,04	100,1	100,5	100,01	106,1	89,5
7.1	з них: резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	3,6	4,1	6,4	8,3	12,2	18,5	44,5	99,2	112,9	121,3	118,6
Довідково:												
1.	Регулятивний капітал	10,1	13,3	18,2	26,4	41,1	72,3	123,1	135,8	160,9	178,5	178,9
2.	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06
3.	Доходи	10,5	13,9	20,1	27,5	41,6	68,2	122,6	143,0	136,8	142,8	150,4
4.	Витрати	9,8	13,1	18,8	25,4	37,5	61,6	115,3	181,4	149,9	150,5	145,6
5.	Результат діяльності	0,7	0,8	1,3	2,1	4,1	6,6	7,3	-38,4	-13,1	-7,7	4,8
6.	Рентабельність активів, %	1,27	1,04	1,07	1,31	1,61	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45
7.	Рентабельність капіталу, %	7,97	7,61	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03
8.	Чиста процентна маржа, %	6,00	5,78	4,90	4,90	5,30	5,03	5,30	6,21	5,79	5,32	4,51
9.	Чистий спред, %	7,20	6,97	5,72	5,78	5,76	5,31	5,18	5,29	4,84	4,51	3,75

Джерело: дані Національного банку України [Електронний ресурс]:
 Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

ДОДАТОК Е

Характеристика кореляційного взаємозв'язку базових процентних ставок та процентних ставок ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» у 2006-2010 роках

Базові середньозважені процентні ставки у річному обчисленні		Середньозважені процентні ставки ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» у річному обчисленні							
		гривня				іноземна валюта			
		депозити		кредити		депозити		кредити	
		ФО	ЮО	ФО	ЮО	ФО	ЮО	ФО	ЮО
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2010 рік									
Міжбанківський депозитний ринок України	гривня	0,822	0,805	0,254	0,400	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,664	0,543	0,132	0,256
Міжбанківський кредитний ринок України	гривня	0,948	0,992	0,484	0,125	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,782	0,854	0,846	0,178
Лондонський міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	долари США	-	-	-	-	0,187	0,163	0,788	0,587
Рефінансування НБУ	гривня	0,575	0,533	0,877	0,902	-	-	-	-
Середньозважені ринкові ставки за кредитами	гривня	-	-	0,769	0,822	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	-	-	0,543	0,674
Середньозважені ринкові ставки за депозитами	гривня	0,265	0,301	0,408	0,466	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,487	0,530	0,602	0,556
2009 рік									
Міжбанківський депозитний ринок України	гривня	0,772	0,984	-0,157	0,558	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,671	0,685	0,692	0,682
Міжбанківський кредитний ринок України	гривня	0,658	0,851	-0,459	0,288	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,682	0,958	0,594	0,704
Лондонський міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	долари США	-	-	-	-	0,736	0,714	0,841	0,601
Рефінансування НБУ	гривня	0,448	0,408	0,947	0,962	-	-	-	-
Середньозважені ринкові ставки за кредитами	гривня	-	-	0,582	0,609	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	-	-	0,597	0,603
Середньозважені ринкові ставки за депозитами	гривня	0,195	0,278	0,632	0,663	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,767	0,741	0,668	0,626

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2008 рік									
Міжбанківський депозитний ринок України	гривня	-0,841	-0,491	-0,312	-0,452	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,388	0,321	-0,209	0,590
Міжбанківський кредитний ринок України	гривня	-0,802	-0,706	-0,975	-0,320	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,763	0,765	-0,181	0,854
Лондонський міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	долари США	-	-	-	-	0,747	0,681	-0,306	0,789
Рефінансування НБУ	гривня	0,605	0,589	0,947	0,970	-	-	-	-
Середньозважені ринкові ставки за кредитами	гривня	-	-	0,672	0,698	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	-	-	0,631	0,654
Середньозважені ринкові ставки за депозитами	гривня	0,407	0,571	0,655	0,697	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,856	0,821	0,734	0,677
2007 рік									
Міжбанківський депозитний ринок України	гривня	0,818	0,800	0,209	0,412	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,684	0,538	0,144	0,218
Міжбанківський кредитний ринок України	гривня	0,940	0,990	-0,679	0,084	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,822	0,927	0,826	-0,155
Лондонський міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	долари США	-	-	-	-	0,208	0,157	0,729	-0,490
Рефінансування НБУ	гривня	0,306	0,302	0,763	0,704	-	-	-	-
Середньозважені ринкові ставки за кредитами	гривня	-	-	0,845	0,838	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	-	-	0,901	0,912
Середньозважені ринкові ставки за депозитами	гривня	0,598	0,613	0,648	0,685	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,882	0,843	0,851	0,837
2006 рік									
Міжбанківський депозитний ринок України	гривня	0,766	0,639	0,338	0,453	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,650	0,692	0,737	0,360
Міжбанківський кредитний ринок України	гривня	0,804	0,666	0,074	0,252	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,781	0,954	0,461	0,333

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Лондонський міжбанківський ринок (ставка LIBOR)	долари США	-	-	-	-	0,842	0,892	0,791	0,263
Рефінансування НБУ	гривня	0,179	0,186	0,507	0,523	-	-	-	-
Середньозважені ринкові ставки за кредитами	гривня	-	-	0,855	0,868	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	-	-	0,921	0,943
Середньозважені ринкові ставки за депозитами	гривня	0,759	0,753	0,769	0,722	-	-	-	-
	іноземна валюта	-	-	-	-	0,901	0,911	0,742	0,786

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж.1

Аналітична структура активів ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2010-2011 рр.

Стаття активів	Станом на 01.01.2011 р.			Станом на 01.01.2012 р.		
	сума, тис. грн.	доходність,%	тривалість, дні	сума, тис. грн.	доходність,%	тривалість, дні
1	2	3	4	5	6	7
Готівкові кошти та їх еквіваленти	19725 932	0,20	1	8737301	0,20	1
Торгові цінні папери	84 401	8,70	174,3	122 841	8,20	149,2
Кошти в інших банках	736991	9,40	85,3	1422441	10,77	80,6
Кредити та заборгованість клієнтів	64149582	19,80	294,5	7883520	21,08	271,3
Цінні папери в портфелі банку на продаж	144	5,72	157,0	83 638	5,50	147,7
Цінні папери в портфелі банку до погашення	400 022	8,91	309,2	-	-	-

Таблиця Ж.2

Аналітична структура пасивів ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2010-2011 рр.

Стаття пасивів	Станом на 01.01.2011 р.			Станом на 01.01.2012 р.		
	сума, тис. грн.	доходніс ть,%	триваліс ть, дні	сума, тис. грн.	доходніс ть,%	триваліс ть, дні
Кошти банків	7503998	7,2	52,6	4828087	4,7	79,4
Кошти клієнтів	7399649 9	12,6	254,2	89842613	13,13	231,0
Боргові цінні папери, емітовані банком	7272	11,4	231,8	311 668	13,6	225,5
Інші залучені кошти	169586	8,0	172,8	4215496	8,1	163,9
Субординований борг	41 022	9,0	327,0	27 277	9,0	313,4
Інші фінансові зобов'язання	3861587	8,4	183,6	8510734	8,6	189,1

ДОДАТОК И

ГЕП-аналіз процентного ризику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2010-2011 рр.

Показник	На вимогу і менше 1 міс.	Від 1 до 6 міс.	Від 6 до 12 міс.	Більше року	Усього
<i>2010 рік</i>					
Чутливі активи, тис. грн.	33 764 281	23 369 030	31 225 899	24 918 555	113 277 765
Чутливі зобов'язання, тис. грн.	37 702 580	26 722 211	21 155 173	15 729 288	101 309 251
ГЕП, тис. грн.	-3 938 299	-3 353 181	10 070 726	9 189 267	11 968 514
КГЕП, тис. грн.	-3938299	-7 291 480	2 779 246	11 968 514	-
Ір, %	3,48	6,44	2,45	10,57	-
<i>2011 рік</i>					
Чутливі активи, тис. грн.	53 574 531	32 951 642	43 075 250	15 339 310	144 940 733
Чутливі зобов'язання, тис. грн.	56 839 561	38 272 722	22 623 593	10 340 048	128 075 924
ГЕП, тис. грн.	-3 265 030	-5 321 080	20 451 657	4 999 262	16 864 809
КГЕП, тис. грн.	-3 265 030	-8 586 110	11 865 547	16 864 809	-
Ір, %	2,25	5,92	8,19	11,64	-

ДОДАТОК К

Комплексний опитувальник «Чи вмієте Ви приймати рішення?»

Дана методика показує рівень готовності студентів до інноваційної діяльності та прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності. Після завершення методи і підрахунку кількості балів складається вісь координат, що показує розвиток у студента сформованості у студента означеної здатності. Аналіз отриманих даних показує ступінь сформованості у студента кожного компонента окремо.

Оцініть, будь ласка, свою готовність до інноваційної діяльності та прийняття управлінських рішень за п'ятибальною шкалою за кожним показником.

	I. Мотиваційно-творча спрямованість особистості.	Бали	СР бал
1	Допитливість, творчий інтерес.		
2	Прагнення до творчих досягнень.		
3	Прагнення до лідерства.		
4	Прагнення до отримання високої оцінки творчої діяльності з боку викладача.		
5	Особиста значимість творчої діяльності.		
6	Прагнення до самовдосконалення.		
	II. Креативність студента.		
7	Продуктування більшого числа рішень: варіативність навчально-пізнавальної діяльності.		
8	Незалежність суджень (не соромиться висловлювати свою думку).		
9	Фантазія, уява (інтелектуальна легкість у поводженні з ідеями).		
10	Здатність відмовитись від стереотипів у професійній діяльності, подолати інерцію мислення.		
11	Прагнення до ризику.		
12	Чутливість до проблем у професійній діяльності.		
13	Критичність мислення, здатність до оціночних суджень.		

14	Здатність до самоаналізу, рефлексії.		
	III. Оцінка професійних здібностей студента до здійснення інноваційної діяльності.		
15	Здатність особистості до оволодіння методологією творчої діяльності.		
16	Володіння методами дослідження.		
17	Здатність до створення авторської концепції, технології діяльності.		
18	Здатність до планування експериментальної роботи.		
19	Здатність до організації експерименту.		
20	Здатність до корекції, перебудову діяльності.		
21	Здатність акумулювати та використовувати досвід творчої діяльності інших.		
22	Здатність до співпраці та взаємодопомоги у творчій діяльності.		
23	Здатність творчо вирішувати конфлікти.		
	IV. Індивідуальні особливості особистості студента.		
24	Темп творчої діяльності.		
25	Працездатність особистості у творчій діяльності.		
26	Рішучість, впевненість в собі.		
27	Відповідальність.		
28	Переконання студента в соціальній значимості творчої діяльності.		
29	Чесність, правдивість		
30	Здатність до самоорганізації.		

ДОДАТОК Л
Методика «Здібності до творчого саморозвитку»
(І. В. Нікішина)

Мета: вивчити здібності до творчого саморозвитку в процесі інноваційної діяльності.

Питання:

1. Я прагну вивчати себе.
2. Я залишаю час для розвитку, як би не був зайнятий роботою і домашніми справами.
3. Виникаючі перешкоди стимулюють мою активність.
4. Я шукаю зворотній зв'язок, так як це допомагає мені пізнати й оцінити себе.
5. Я аналізую свою діяльність, виділяючи на це спеціальний час.
6. Я досліджую свої почуття і досвід.
7. Я багато читаю.
8. Я широко дискутую з потрібних мене питань.
9. Я вірю в свої можливості.
10. Я прагну бути більш відкритим.
11. Я усвідомлюю той вплив, який чинять на мене оточуючі люди.
12. Я керую своїм професійним розвитком і отримую позитивні результати.
13. Я отримую задоволення від засвоєння нового.
14. Зростаюча відповідальність не лякає мене.
15. Я би поставився позитивно до мого просування по службі.

Оцінювання:

- 5 балів - дане твердження повністю відповідає дійсності;
- 4 бали - скоріше відповідає, ніж ні;
- 3 бали - і так, і ні;
- 2 бали - скоріше не відповідає;
- 1 бал - не відповідає.

Підведення підсумків:

- 75-55 балів. Активний саморозвиток.
- 54-36 балів. Відсутня система саморозвитку, орієнтація на розвиток залежить від різних умов.
- 35-15 балів. Зупинений саморозвиток.

ДОДАТОК М

Чинники, що сприяють та перешкоджають процесу розроблення, прийняття та реалізації інноваційних рішень

Активізуючі чинники		Перешкоджаючі чинники	
1		2	
Соціально-психологічні	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація інтелектуального потенціалу фахівця; - набуття фахівцем поваги з боку колег, підлеглих, керівництва; - знаходження працівником «власної справи», покликання; - набуття фахівцем визнання (через отримання подяк, сертифікатів, грамот, підвищення) тощо 	Соціально-психологічні	<ul style="list-style-type: none"> - конфлікт інтересів; - страх фахівців відхилитися від звичної області знань, де вони є визнаними авторитетами і/або досвідченими гравцями; - боротьба за визнання ; - тягар авторитету ; - креативних та перспективних співробітників «не розуміють» або свідомо пригнічують тощо
Стратегічні	<ul style="list-style-type: none"> - чіткість та зрозумілість стратегічних завдань; - сприятлива ділова репутація на думку можливих партнерів, інвесторів, споживачів; - функціональна спрямованість підприємства «на перспективу» тощо 	Стратегічні	<ul style="list-style-type: none"> - невірна розстановка акцентів маркетингової та інноваційної діяльності; - неврахування (переоцінка) масштабів та можливостей підприємства; - націлювання діяльності підприємства на постійне поліпшення існуючої продукції і неврахування можливостей переходу до розроблення нової продукції і/або освоєння нових сфер діяльності тощо
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - чіткість та зрозумілість підпорядкування та взаємодії внутрішньофірмових структур; - гнучкість та адаптивність організаційних структур; - погодженість та єдність інтересів керівництва і працівників; - налагоджені механізми управління інноваційною діяльністю на підприємстві; - інформаційне забезпечення інноваційних процесів тощо 	Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - нечіткість та заплутаність підпорядкування та взаємодії внутрішньофірмових структур (підрозділів); - низька якість управління інноваційними процесами на підприємстві; - орієнтація діяльності підприємства на швидкий результат і неврахування перспектив тощо
Фінансово-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - наявність резерву фінансових, матеріально-технічних засобів та технологій, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності; - наявність матеріального 	Фінансово-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - обмеженість власних коштів підприємства; - складності у залученні коштів ззовні; - високий рівень витрат на інноваційну діяльність; - невизначений термін

	заохочення за здійснення інноваційної діяльності; - перспективне збільшення рентабельності підприємства; - перспективне зниження витрат підприємства тощо		окупності інноваційного проекту; - уникання можливих негативних наслідків (ризиків) тощо
--	---	--	---

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ М

Активізуючі чинники		Перешкоджаючі чинники	
1		2	
Кадрові	<ul style="list-style-type: none"> - можливість вільного вибору напрямку і/або тематики науково-дослідних досліджень; - корпоративні культурні цінності, що заохочують до інноваційної діяльності; - перспективи розвитку кар'єри; - можливість навчання та розвитку власних професійних навичок та умінь тощо 	Матеріальні-виробничі	<ul style="list-style-type: none"> - недостатність і/або невідповідність ресурсної бази; - недостатність і/або невідповідність кваліфікації (спеціалізації) персоналу; - технологічні обмеження

ДОДАТОК Н

Опитувальник

**«Умови, що впливають на розвиток здатності приймати
інноваційні управлінські рішення»**

Діагностична карта

П.І.Б. студента _____

Курс навчання _____

Спеціальність _____

Визначте умови, що впливають на розвиток здатності приймати
інноваційні управлінські рішення та відобразіть їх у вигляді
таблиці.

Позитивні умови	Негативні умови

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А.В. Private Banking в Украине: мода или объективная необходимость? [наукова стаття] / А. В. Александров [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrbanks.info>.
2. Аналіз банківської діяльності: [підручник] / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2003. - С. 436.
3. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: [монографія]. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
4. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
5. Аналіз діяльності комерційного банку: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю "Банківський менеджмент"] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 384 с.
6. Банківська справа: Навчальний посібник / Р.І. Тиркало, І.С. Гуцал, Я.І. Чайковський, Т.І. Андрушків, Н.Д. Галапуп; За ред. Р.І. Тиркало. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
7. Банківський менеджмент: [навчальний посібник] / [Кириченко О.А., Гіленко І.В., Роголь С.І., Сиротян С.В., Немой О.А.]. - К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с.
8. Банківські операції: [підручник] / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. А.М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
9. Банківські операції [навчальний посібник] / Котковський В.С., Неізнестна О.В. – К.: Кондор, 2011. – 498 с.
10. Бицька Н. Проблеми формування та використання банківських ресурсів // Банківська справа. - 2000. - № 5. – Ст. 50-55.
11. Большой энциклопедический словарь. – М.: Большая российская энциклопедия, 1997.
12. Бутенко О.І. Сек'юритизація – один із напрямів розвитку ринку боргових інструментів / О.І. Бутенко // [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://intkonf.org>.
13. Васильєва Т.А. Банківське інвестування на ринку інновацій: [моногр.] / Т.А. Васильєва – Суми: СумДУ, 2007. – 513 с.

14. Васюренко О.В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках / О.В. Васюренко // Фінанси України. - 1999. - № 11. – С. 88-92.

15. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

16. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.

17. Вовк В.Я. Кредитування і контроль: [навч. посібник] / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.

18. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа: [підручник] / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрійків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.

19. Галушка З.І. Стратегічний менеджмент: [навчально-методичний посібник] / З.І. Галушка, І.Ф. Комарницький. – Чернівці: Рута, 2006. – 248 с.

20. Гладких Д. Структура банківських кредитів і залучених коштів як дзеркало економічного здоров'я держави / Д. Гладких // Вісник НБУ. – 2005. - № 11. – С. 26-33.

21. Глен Габбард. Гроші, фінансова система та економіка [підручник] / Пер. з англ.: Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олеснович. - К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.

22. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: [підручник] / А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін. – [за наук. ред. проф. А.М. Колота]. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.

23. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – СПб.: Диамант, 1998. – Т. 4.

24. Дані Світового Банку Реконструкції та розвитку: Звіт світового банку 2010: Фінанси й економічні показники країн світу. Washington, D.C.: World Bank.

25. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О.А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2004. - № 5. – С. 15-17

26. Довгань Л.Є. Стратегічне управління: [навчальний посібник] / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.

27. Должанський І.В. Управління потенціалом підприємства: навчальний посібник] / І.В. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Ращупкіна. – К.: Центр

навчальної літератури, 2006. – 362 с.

28. Жуков Е.Ф. Банки и банковские операции: [учебник для вузов] / Е.Ф. Жуков, Л.М. Максимова. – [под. ред. проф. Е.Ф. Жукова]. – М.: Баки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471с.

29. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

30. Закон України «Про Національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

31. Зубченко Л.А. Финансовые инновации, денежно-кредитная политика / Л.А. Зубченко // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dex.ru>.

32. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент: [ученик для вузов] / С.Д. Ильенкова. – М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997. – 327 с.

33. Івасів І.Б. Управління вартістю банку: [монографія] / І.Б. Івасів. – К.: КНЕУ, 2008. – 288 с.

34. Інструкція про порядок відкриття, використання та закриття рахунків у національній та іноземній валютах [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №492 від 16.01.2003 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

35. Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів НБУ [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №502 від 12.12.2002 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

36. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

37. Іпотечне кредитування: навч. посібн. / За ред. О.С. Любуна, О.І. Кіреєва, М.П. Денисенка. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 392 с.

38. Кириченко О.А. Банківський менеджмент: [навчальний посібник] / О.А. Кириченко, І.В. Гіленко, С.Л. Роголь та ін. – [за ред. О.А. Кириченко]. – 3-тє вид. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с.

39. Клименко Д.Б. Инструменти залучення коштів комерційного банку / Д.Б. Клименко // Фінанси України. – 2000. - №6(54). – С. 126-129.

40. Клименко Д.Б. Ресурсне забезпечення комерційних банків / Д.Б. Клименко // Науковий вісник АДПСУ. – Ірпінь. – 2000. -

№2(8). – С. 92-97

41.Клименко Д.Б. Ринкова вартість залучених коштів / Д.Б. Клименко // Фінанси України. – 2001. - №06(67). – С. 141-144.

42.Клівець П.Г. Стратегія підприємства: [навчальний посібник] / П.Г. Клівець. – К.: Академвидав, 2007. – 320 с.

43.Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. – К.: Видавництво «Право», 1996.

44.Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

45.Корецький М.Х. Стратегічне управління: [навчальний посібник] / М.Х. Корецький, А.О. Дегтяр, О.І. Дацій. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 240 с.

46.Котковський В.С. Інноваційність банківської діяльності: [монографія] / В. С. Котковський. – Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2010. – 224 с.

47.Котковський В.С. Науково-дослідна робота студентів як засіб формування самостійного професійного мислення / В. Котковський, В. Орлов, О. Неізнестна // Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації. Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 8-9 грудня 2011 р. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ. – 2011. – С. 235-237.

48.Кох Т. Управление банком [Текст] / Т. Кох: Пер. с англ. В 5 кн., 6 ч. - Уфа: Спектр, 1993.

49.Коцовська Р.Р. Операції комерційних банків [навчальний посібник] / Р.Р. Коцовська, В.І. Ричаківська, Г.П. Табачук, Я.В. Грудзевич, М.А. Вознюк. – [4-те вид.]. – К.: Алеута, 2004. – 500 с.

50.Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: [монографія] / В.М. Кочетков. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.

51.Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.

52.Кудрявцев В.А. Основы организации ипотечного кредитования / В.А. Кудрявцев, Е.В. Кудрявцева: учебн. пособ. – М.: Изд-во "Высш. шк.", 1998. – 64 с.

53. Кулаков А.Е. Управление активами и пассивами банка [Текст] / А.Е. Кулаков. – М.: Издательская группа «БДЦ-пресс», 2004. – 256 с.

54. Курс экономической теории: [учебн. пособ.] / под ред. М.Н. Чепурина, Е.А. Киселевой. – М.: МГИМО МИД РФ, 1995. – 624 с.

55. Кутыркин А.Н. Долгосрочные ипотечные вложения в промышленность / А.Н. Кутыркин, И.И. Цупор / Под ред. чл.-кор. НАН Украины А.И. Амоши. – Донецк: ИЭП НАН Украины – ДИЭХП, 2001. – 130 с.

56. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: [монографія] / О.О. Лапко. – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.

57. Лямин Л.В. Электронный банкинг: направления банковского регулирования и надзора / Л.В. Лямин // Деньги и кредит. - 2004. - №6. - С. 58.

58. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: [монографія] / Е.М. Лібанова, А.М. Колот, Є.В. Мартякова, О.В. Рєвнівцева, І.М. Новак. [за ред. Е. Лібанової]. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.

59. Луценко А. Деякі аспекти правового регулювання споживчого кредитування в Україні / А. Луценко // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 37-41.

60. Лютий І., Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник НБУ. - 2011. - № 1. - С. 10-16.

61. Ляхова О.О., Шокало Т.П. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проєктів в Україні / Ляхова О.О., Шокало Т.П. // Економічний Часопис-XX. – 2011. - №5-6. – С. 58-61.

62. Мазурок П.П. Державні інвестиції в стратегії формування людського капіталу: [монографія] / П.П. Мазурок, О.П. Гузенко. – Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2011. – 358 с.

63. Медвідь Т.А. Інноваційна основа розвитку банківського бізнесу / Т.А. Медвідь // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – №1. – С. 127.

64. Мельникова І. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. Мельникова // Банківська справа. - 1999. - № 3. - Ст. 40-41.

65. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №104 від 15.03.2004 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

66. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ №361 від 02.08.2004 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

67. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: [навчальний посібник] / П.П. Микитюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.

68. Мишкин Ф.С. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. – М.: Вильямс, 2006. – 880 с.

69. Міщенко А.П. Стратегічне управління: [навчальний посібник] / А.П. Міщенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.

70. Моделі і системи оцінювання, обробки та захисту фінансової інформації: [монографія] / Г.М. Азаренкова, С.В. Гадецька, Г.О. Савченко та ін. – Харків: Константа, 2005. – 380 с.

71. Морозов Ю. Инновационный менеджмент / Ю. Морозов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 446 с.

72. Міжнародний бізнес-портал IBCS / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infocompany.biz>.

73. Мурашко М.І. Менеджмент персоналу: [навчально-практичний посібник] / М.І. Мурашко. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 311 с.

74. Надюк Н.М. Застосування активних засобів навчання у процесі формування здатності до прийняття управлінських рішень / Н.М. Надюк // Актуальні проблеми психології: Збірник наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К.: «Логос», 2006, т. УП, вип. 9. – С. 269-274.

75. Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

76. Національний інститут стратегічних досліджень: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

77. Неізнана О.В. Можливості застосування різних видів кредитних деривативів як фінансових інновацій у діяльності банків

України / О.В. Неізнана, К.О. Бень // Вісник Криворізького економічного інституту: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КЕІ. - №2. – 2010. – С. 97-101.

78. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – 17-е изд., стереотип. - М.: Рус.яз., 1985. – 797 с.

79. Олійник Д. Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / Д. Олійник // Банківська справа. - 2000. - № 1. – Ст. 20-24.

80. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: [монографія] / В.Л. Осецький. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с.

81. Основы банковской деятельности [учеб. пособие] / Под ред. Тагирбекова К.С. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 720 с.

82. Основы аналізу діяльності комерційного банку: Навчальний посібник / За ред. В.М. Кочеткова, О.В. Омельченко. – К.: Європейський університет, 2003. – 171 с.

83. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України: [монографія] / І.А. Павленко. – К.: КНЕУ, 2007. – 248 с.

84. Павленко І.А. Економіка та організація інноваційної діяльності: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. / І.А. Павленко, Н.П. Гончарова, Г.О. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2002. – 150 с.

85. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / І.М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с

86. ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.privatbank.ua>.

87. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.

88. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку [підручник] / Л.О. Примостка. - [2-ге вид., доп. і перероб.]. - К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

89. Про заходи щодо розвитку іпотечного ринку в Україні: Указ Президента України від 08.08.2002 р. № 695/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

90. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 561-ХІІ від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

91. Про інноваційну діяльність: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

92. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – С. 313.

93. Про організацію формування і обігу кредитних історій: Закон України № 2704-IV від 23.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

94. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

95. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

96. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності: Закон України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

97. Про схвалення Концепції Державної цільової програми модернізації ринків капіталу України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2007 року №976-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

98. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ №315 від 02.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

99. Проблемы теории и практики банковского дела: [Сборник научных статей]. – Саратов: Изд. Центр СГСЭУ, 2000. – С.35.

100. Прозоров Ю.В. Інституційні зміни у структурі банківського капіталу та посилення кредитної підтримки інвестиційно-інноваційного шляху розвитку економіки. / Прозоров Ю.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 15: [Збірник наукових праць]: Наукове видання. – Суми.: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2004. – С. 3-5.

101. Пуховкіна М.Ф., Остапіншин Т.П., Білошапка В.С. Центральний банк і грошово-кредитна політика: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 180 с.

102. Рибніков С.Р. Підготовка майбутніх екологів до роботи в системі екологічного управління: удосконалення змісту навчання /

С.Р. Рибніков // Відповідальна економіка: наук.-популя. альм. / громадська організація „Ініціатива зі сприяння еколого-економічній інтеграції”; С.Р. Рибніков, Н.О. Рибнікова (ред.). - Луганськ: СПД Резніков В. С., 2009. - Вип. 1. - С. 66-75.

103. Савченко Г.О. Готовність майбутніх фахівців банківської справи до аналітичної діяльності засобом моделювання / Г. Савченко // Підвищення готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка): Зб. наук. пр. – Харків-Луганськ: Стиль Іздат, 2005. – С. 183-190.

104. Свічинський М.М. Арт-банкінг як фінансовий інструмент інвестицій на тлі криз та інфляцій / М.М. Свічинський // Банківська система в Україні в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 15–16 жовтня 2009 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2009. – С. 194-197.

105. Севастьянович Н.М. Здатність до прийняття управлінських рішень як компонент в структурі особистості майбутніх менеджерів / Н. Севастьянович // Вісник Харківського національного університету (Серія «Психологія»), 2004. – №617. – С. 199-202.

106. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: [навчальний посібник] / О.М. Скібіцький. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.

107. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / [А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. – К.: Аконтіт, 2000. – 605 с.

108. Словник української мови / [за ред. І.К. Білодіда]: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 9.- С.710.

109. Стадник В.В. Інноваційний менеджмент: [навчальний посібник] / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К.: Академвидав, 2006. – 464 с.

110. Стеченко Д.М. Інноваційні форми раціонального розвитку: [навч. посібник] / Д.М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2002. – 254 с

111. Струговщиков В.В. Надежность коммерческого банка и пути ее укрепления [Электронный ресурс]: Дис. канд. экон. наук: 08.00.10. // Струговщиков Валерий Валерьевич. - М.: РГБ, 2003 (Из фондов Российской Государственной библиотеки).

112. Сучасні можливості використання інформаційних

технологій у банківській та страховій справі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua>.

113. Тиркало Р.І., Щибиволок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: Основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: [навч. посіб.]. – К.: Слобожанщина, 1999. – 236 с.

114. Український банк реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ubrr.com.ua>.

115. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент [учебник] / Р.А. Фатхутдинов, 4-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 400 с.

116. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2005. – 261 с.

117. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: [підручник] / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.

118. Федоренко В.Т. Інвестиційний менеджмент: [навч. посібник] / В.Т. Федоренко. – К.: МАУП, 1999. – 184 с

119. Фетисов Г.Г. Надёжность коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. Автореф. Дисс на соиск. уч.ст. к.э.н. / Г.Г. Фетисов – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 1998. - С. 12-13.

120. Хомяков В.І. Управління потенціалом підприємства: [навчальний посібник] / В.І. Хомяков, І.В. Бакум. – К.: Кондор, 2007. – 400 с.

121. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К.: Знання, 1999. – 514 с.

122. Черенков В.И. Международный маркетинговый аудит инновационных проектов / В.И. Черенков, В.А. Уханов. // Инновации. – 2003. - № 2-3.

123. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: [підручник] / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко [за ред. А.А. Чухна]. – К.: Знання, 2010. – 687 с.

124. Шапран Н. Кредитні деривативи / Н. Шапран, В. Шапран // Цінні папери України. – 2003. - №20 (258). – С. 41-46.

125. Шварц О.В. Практичні аспекти управління процентним ризиком банку на основі використання моделі ГЕП-аналізу / О.В. Шварц // Збірник наукових праць КНЕУ, «Фінанси, облік і аудит». – 2010. - № 16. - С. 174-183.

126. Шварц О.В. Удосконалення інструментарію управління активами і пасивами банку в умовах фінансової нестабільності / О.В. Шварц / Світ фінансів. – 2011. - №4. – С. 33-39.

127. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: [навчальний посібник] / А.М. Штангрет, О.І. Копилюк. – К.: Знання, 2007. – 335 с.

128. Щекин Г.В. Как читать людей по их внешнему облику: [пособие] / Г.В. Щекин [Электронный ресурс]. – К.: Издательство Украина, 1983. – 234 с. – Режим доступа: <http://financepro.ru>.

129. Энциклопедии маркетинга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.proexport.ru>.

наукове видання

Котковський В.С., Орлов В.В., Ігнатова О.М., Бондаренко
Л.А., Неізнестна О.В., Архипенко С.В., Гузенко О.П.,
Максимова А.В., Шокало Т.П., Мстоян К.В., Шварц О.В.

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ
УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ**

монографія

Підписано до друку 20.06.2013 р. Формат 60x84x16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Обл.-видав. аркушів 8,44. Наклад 300 прим.

Видано та виготовлено: СПД Залозний В.В.,
адреса: Україна, 50065, Кривий Ріг, вул.Дімітрова 11
Свідоцтво про внесення до державного реєстру,
серія ДП №133-р від 09.07.2007 р.
тел. (0564)92-10-23, (067)569-01-35